

Sosiaalinen tuki sosiaalisen pääoman käytäntönä
Vertaileva tutkimus sosiaalisen tuen vaihtelusta Suomessa ja Venäjällä

MARKO MÄKELÄ
Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos
Sosiaalipolitiikan pro -gradu tutkielma
Maaliskuu 2006

Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos

MÄKELÄ, MARKO JUHANI: Sosiaalinen tuki sosiaalisen pääoman käytäntönä – Vertaileva tutkimus sosiaalisen tuen vaihtelusta Suomessa ja Venäjällä.

Pro gradu -tutkielma, 83 s., 11 liites.

Sosiaalipolitiikka

Maaliskuu 2006

Sosiaalisen pääoman tutkiminen on kirvoittanut uusia näkökulmia sosiaalisen tuen tutkimiseen. Tässä tutkimuksessa sosiaaliset verkostot toimivat sosiaalisen pääoman ja sosiaalisen tuen lähteinä. Yleistynyt luottamus on sosiaalista pääomaa välittävä mekanismi: se kertoo siitä asenteellisesta ilmapiiristä, jossa sosiaalinen tuki toteutuu tai jää toteutumatta. Epävirallisen sosiaalisen tuen antaminen on konkreettinen ja toiminnallinen teko, jossa abstrakti sosiaalisen pääoman käsite todentuu. Se on sosiaalisen pääoman tuotos ja käytäntö. Kun tutkimusta sosiaalisesta tuesta tehdään, on tärkeää huomioida käsitteen konteksti- ja kulttuurisidonnaisuus. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on ollut selvittää sosiaalisen tuen vaihtelua Suomen ja Venäjän välillä. Mitä eroja löytyy sosiaalisen tuen verkostojen, yleistyneen luottamuksen ja epävirallisen sosiaalisen tuen antamisen ulottuvuuksilla pitkälle kehittyneen hyvinvointivaltion ja postsosialistisen transitioyhteiskunnan välillä? Aikaisemman tutkimuksen perusteella venäläiset ovat profiloituneet antamaan informaalia eli epävirallista sosiaalista tukea erityisen paljon. Mistä tämä mahdollisesti juontuu? Tutkimuksen empiirinen osuus perustuu ISSP 2001: Social Networks II aineistoon. Analyysi on tehty kvantitatiivisin tutkimusmenetelmin. Sosiaalisia verkostoja tarkasteltaessa suomalaiset osallistuvat huomattavasti aktiivisemmin yhdistys- ja järjestöelämään (yhdistävä sosiaalinen pääoma). Venäjällä sitovan sosiaalisen pääoman osuus on suurempi. Kun tutkii tarkemmin sosiaalisen tuen verkostoja käy ilmi, että venäläiset turvautuvat enemmän naapuriapuun, sukulaisiin ja työtovereihin kuin suomalaiset. Aineellisessa tuessa tämä selittyy pankkijärjestelmän toimimattomuudella, emotionaalisessa tuessa kovan kysynnän perusteella. Yleistynyt luottamus ja sosiaalisten verkostojen rakenne vihjaavat, että venäläiset tarvitsevat ”luottohenkilöistä” koostuvan verkoston, jotta selviävät. Tuntemattomiin ihmisiin ei luoteta siinä määrin kuin Suomessa. Venäläiset antavat paljon epävirallista sosiaalista tukea tuntemilleen lähipiirin ihmisille, koska formaalit tukimuodot ovat riittämättömiä ja väärin kohdistuneita. Suomessa informaali sosiaalinen tuki on tärkein sosiaalisen tuen lähde, mutta sitä täydentävät julkinen, yksityinen ja kolmas sektori. Tulevaisuudessa epävirallisen sosiaalisen tuen tarve saattaa kasvaa Suomessa, sillä väestö vanhenee ja palvelujen tarve kasvaa. Venäjällä aktiivinen kansalaisjärjestöjen toiminta ja oikein kohdistettu valtion tuki laajentaisi sosiaalisen tuen kenttää. Sosiaalisen tuen tarve on Venäjällä erittäin suuri, sillä maa on kokenut dramaattisia yhteiskunnallisia muutoksia likimenneisyydessään.

Asiasanat: sosiaalinen pääoma, sosiaaliset verkostot, yleistynyt luottamus, sosiaalinen tuki

Sisällys

1 Johdanto	5
2 Sosiaalinen tuki käsitteenä	8
2.1 Sosiaalisen tuen määrittelytavoista	8
2.2 Sosiaalisen tuen muodot	12
2.3 Sosiaalisen tuen lähteet	13
3 Sosiaalinen pääoma ja sosiaalinen tuki.....	15
3.1 Sosiaalisen pääoman suuntauksia	15
3.2 Instituutio- ja yhteisöpohjaiset selitykset	20
3.3 Sosiaalinen tuki sosiaalisen pääoman käytäntönä	22
4 Suomen ja Venäjän ominaispiirteitä sosiaalisen tuen tuottajina.....	25
4.1 Yleistä	25
4.2 Pohjoismainen hyvinvointivaltio Suomi	28
4.3 Jälkisosialistinen transitioyhteiskunta Venäjä	33
4.4 Yhteenveto	38
5 Tutkimusongelma, aineiston esittely ja tutkimusmenetelmät	40
5.1 Tutkimusongelma.....	40
5.2 Aineisto	42
5.3 Tutkimusmenetelmät.....	43
6 Sosiaalisen tuen vaihtelu Suomessa ja Venäjällä	44
6.1 Sosiaalisen tuen lähteet	44
6.1.1 Yhdistävä ja sitova sosiaalinen pääoma.....	44
6.1.2 Emotionaalisen tuen verkostot.....	48
6.1.3 Aineellisen tuen verkostot.....	49
6.1.4 Toiminnallisen tuen verkostot.....	51
6.1.5 Yhteenveto	52
6.2 Yleistynyt luottamus välittävänä mekanismina	54
6.3 Sosiaalinen tuki sosiaalisen pääoman käytäntönä	56
6.3.1 Emotionaalinen tuki.....	59
6.3.2 Aineellinen tuki.....	62
6.3.3 Toiminnallinen tuki.....	64
6.3.4 Yhteenveto	66
7 Lopuksi.....	69
Lähteet.....	78
Liitteet	84

Taulukot

Taulukko 1. Yhdistävä sosiaalinen pääoma Suomessa ja Venäjällä	45
Taulukko 2. Sitova sosiaalinen pääoma Suomessa ja Venäjällä	46
Taulukko 3. Emotionaalisen tuen verkostot	48
Taulukko 4. Aineellisen tuen verkostot	50
Taulukko 5. Toiminnallisen tuen verkostot	52
Taulukko 6. Yleistynyt luottamus Suomessa ja Venäjällä	55
Taulukko 7. Epävirallisen sosiaalisen tuen antaminen Suomessa ja Venäjällä	57
Taulukko 8. Emotionaalinen tuki ja sukupuoli	60
Taulukko 9. Aineellinen tuki ja koulutustaso	63
Taulukko 10. Toiminnallinen tuki ikäluokittain	65

Liitteet

liite 1. Tutkimuksessa analysoidut kysymykset	84
liite 2. Tutkimuksessa käytettyjä taulukoita	90

1 Johdanto

Esko Kumpusalon mukaan sosiaalinen tuki vakiintui käsitteenä käyttöön 1970-luvulla kuvaamaan lähiyhteisön ja ihmisen välisiä suhteita (1991, 13). Käsitteeseen viittaavia tekstejä oli julkaistu jo aikaisemminkin, mutta nimenomaista käsitettä ei ollut vielä käytössä. Muun muassa Charles Darwin (1871) käsitteli laaja-alaisesti sosiaalisuuden merkitystä yhteisöjen menestymiseen olemassaolon taistelussa teoksessaan ”Lajien synty”. Ne yhteisöt, joissa esiintyi eniten myötätuntoa lajitoveriaan kohtaan menestyivät parhaiten. Émile Durkheim (1897) huomioi sosiologisessa tutkimuksessaan ”Itsemurha”, että mitä enemmän ryhmän jäsenillä on yhtäläisiä ominaisuuksia, sitä jatkuvampaa ja vireämpää on ryhmän jäsenien välinen kanssakäyminen. Hän tuli päätelmään, että yksilöiden välisellä aktiivisella vuorovaikutuksella on itsemurhia ehkäisevä vaikutus. (ref. Williams ym. 2004, 942–943.)

Sittemmin sosiaalista tukea on tutkittu paljon sekä yhteiskunta- että terveystieteissä. Sosiaalisen tuen käsitteen määrittelytapoja on tullut kehittyneen tutkimuksen myötä yhä enemmän. Nykyään sosiaalinen tuki nähdään ennen kaikkea selviytymistä edistävänä toimintana ihmisen vastoinikäymiin, kriisitilanteisiin sekä elämänmuutoksiin liittyvissä tilanteissa. Sosiaalinen tuki on myös keskeinen tekijä yksilön identiteetin muodostumisessa sekä mukautumisessa elämän ristiriitatilanteisiin. (Gothoni 1990, 13.) Useat tutkijat tähdentävät sitä, että mahdollisuus sosiaaliseen tukeen on merkittävä koetun terveyden lähde. Sosiaalista tukea voidaan kuvata sosiaalisista verkostoista saatavana myönteisenä, terveyttä edistävänä ja stressiä ehkäisevänä tekijänä. (Vahtera 1993, 28.)

Tavallisesti sosiaalisella tuella tarkoitetaan niitä toimintoja, jotka liittyvät perheen, sukulaisten, ystävien, työtoverien ja naapureiden antamiin tukitoimiin. Tällöin voidaan puhua sosiaalisen tuen epävirallisesta muodosta. Pitkälle kehittyneen hyvinvointivaltion palvelut ja tulonsiirrot sekä

yritysten palvelut kuuluvat sitä vastoin virallisen sosiaalisen tuen piiriin. Edes kehittynyt hyvinvointivaltio ei ole kuitenkaan syrjäyttänyt perheen ja lähipiirin antaman sosiaalisen tuen tärkeyttä. Tämän tutkimuksen ensisijaisena tarkastelun kohteena onkin juuri epävirallinen sosiaalinen tuki. Tutkittaessa epävirallista sosiaalista tukea on kuitenkin huomioitava myös virallisten tukimuotojen vaikutuksia ja sitä ympäristöä, jossa sosiaalinen tuki toteutuu.

Sosiaalisen pääoman tutkiminen on kirvoittanut uusia näkökulmia sosiaalisen tuen tutkimiseen 2000-luvulle tultaessa. Sosiaalinen tuki voidaan nähdä sekä sosiaalisen pääoman ulottuvuutena että sen tuotoksena. Iso-Britannian tilastovirasto (ONS) on kartoittanut tutkimuksissaan muun muassa havaittuja sosiaalisen tuen normeja (ks. Simpura 2002, 109–110). Sosiaalinen tuki on nähty tällöin yhtenä sosiaalisen pääoman mitattavana ulottuvuutena. Petri Ruuskanen (2001, 46) on jakanut sosiaalisen pääoman lähteisiin, mekanismeihin ja tuotoksiin. Sosiaalisen pääoman (ja sosiaalisen tuen) lähteinä toimivat muun muassa sosiaaliset verkostot. Välittävinä mekanismeina toimivat luottamus (ihmisiin ja instituutioihin) sekä kommunikaatio. Sosiaalinen tuki liitetään sosiaalisesta pääomasta saatavaan tuotokseen: myönteiseen seuraukseen, jonka optimaalinen sosiaalisten verkostojen rakenne ja yleistyneen luottamuksen taso tuovat mukanaan. Tällöin sosiaalista tukea voidaan ajatella myös sosiaalisen pääoman käytäntönä, eräänlaisena abstraktin käsitteen konkreettisena ilmentymänä.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan kahta toisistaan monessa suhteessa poikkeavaa maata. Suomi on pitkälle kehittynyt hyvinvointivaltio, kun taas Venäjän hyvinvointijärjestelmä on siirtymätalouden oloissa. Niin sanottu postsosialistinen transitio on asettanut sosiaaliturvan ja sen rahoituksen ankaralle koetukselle Venäjällä (Kosonen 1997, 91). Mitä eroja löytyy sosiaalisen tuen verkostojen, yleistyneen luottamuksen ja sosiaalisen tuen antamisen ulottuvuuksilla pitkälle kehittyneen hyvinvointivaltion ja jälkisosialistisen transitioyhteiskunnan välillä? Haluan tietää kenen puoleen

käännyttään, kun sosiaaliseen tukeen ilmenee tarvetta. Olen toisaalta kiinnostunut myös tutkittavien maiden kansalaisten valmiuksista antaa epävirallista sosiaalista tukea läheisilleen, kun he sitä tarvitsevat. Oletan, että Suomessa yhdistävä sosiaalinen pääoma (bridging social capital) antaa mahdollisuuksia saada sosiaalista tukea myös lähipiiriin ja sukulaisten ulkopuolelta. Tällöin vapaaehtoisuuteen perustuvat yhteisöt ja erilaiset järjestöt toimivat potentiaalisina sosiaalisen tuen lähteinä. Tämä edellyttää myös korkeaa yleistyneen luottamuksen tasoa. Lisäksi Suomessa on mahdollista saada sosiaalista tukea sekä julkisen että yksityisen sektorin hyvinvointipalveluista.

Aikaisemmasta 21 maan vertailevasta tutkimuksesta on käynyt ilmi, että epävirallista sosiaalista tukea annetaan eniten juuri Venäjällä (Lehtonen & Kääriäinen 2005, 300). Mistä tämä ilmiö mahdollisesti juontuu? Olettamuksena ni on, että Venäjällä perhettä, tuttavien ja sukulaisten voidaan pitää turvaverkkona, joka hoivaa ja pitää huolta muun tukijärjestelmän puuttuessa (Sailas ym. 1996, 252). Näin ollen oletankin, että sitovan sosiaalisen pääoman (bonding social capital) osuus olisi Venäjällä suurempi kuin Suomessa. Venäjällä sosiaaliset suhteet kattavat laajan lähipiiriin, mutta alhainen yleistynyt luottamus estää sosiaalisen tuen verkostoja laajenemasta tämän pidemmälle.

Aluksi määrittelen tutkimuksen keskeiset käsitteet ja hahmotan niiden välisen yhteyden: muodostan tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat. Tämän jälkeen luon katsauksen sosiaaliseen tukeen liittyvään aikaisempaan tutkimukseen sekä niihin yhteiskunnallisiin olosuhteisiin, jotka mahdollisesti vaikuttavat sosiaalisen tuen vaihteluun Suomessa ja Venäjällä. On ymmärrettävä sitä ympäristöä, jossa sosiaalinen tuki toteutuu tai jää toteutumatta, sillä sosiaalinen tuki on konteksti- ja kulttuurisidonnainen käsite. Tutkimuksen empiirinen osuus perustuu ISSP 2001: Social Networks II aineistoon. Analyysi tehdään kvantitatiivisin tutkimusmenetelmin. Käsittelemäni kysymykset ovat liitteenä tutkimuksen lopuksi. Tutkimus liittyy sosiaalisen pääoman tutkimustraditioon.

2 Sosiaalinen tuki käsitteenä

2.1 Sosiaalisen tuen määrittelytavoista

Sana sosiaalinen tarkoittaa Nykysuomen sanakirjan (2002) mukaan yhteisöä ja yhteiskuntaa koskevaa ja toimintana lähinnä yhteiskunnan heikossa asemassa olevien jäsenten elinehtojen parantamista. Tuki määritellään toiminnaksi, jota antamalla voi hoivata, tukea ja auttaa toista henkilöä. Orjallisesti sanakirjaa noudattaen sosiaalinen tuki tarkoittaisi yhteisöstä ja yhteiskunnasta kumpuavaa huolenpitoa ihmisistä, jotka ovat elämässään tavalla tai toisella hoivan ja tuen tarpeessa.

Näin yksinkertaisesti sosiaalisen tuen määritelmästä ei kuitenkaan selvitä. 1970-luvulta lähtien sosiaalisen tuen tutkimus on ollut hyvin laajaa. Sitä on tutkittu sekä yhteiskunta- että terveystieteissä. Sen ohessa määritelmien kirjo on kasvanut. Lisäksi sosiaalisen pääoman tutkimus on tuonut kokonaan uuden ulottuvuuden sosiaalisen tuen käsitteeseen. Vaikka sosiaalista tukea on määritelty vuosien mittaan paljon, eri määrittelytavoissa on paljon samankaltaisuutta.

Australialaiset Philippa Williams, Lesley Barclay ja Virginia Schmied (2004) ovat analysoineet kirjallisuudessa ja tutkimuksessa esiintyviä sosiaalisen tuen määritelmiä artikkelissaan ”Defining Social Support in Context: A Necessary Step in Improving Research, Intervention, and Practice”. Jo pelkästään tässä esitutkimuksessa heillä on analysoitavanaan 30 eri sosiaalisen tuen määritelmää.

Koska sosiaalista tukea on niin monipuolisesti määritelty, keskityn seuraavaksi yleisimpiin kirjallisuudessa siteerattuihin sosiaalisen tuen määrittelytapoihin. Mukaan otan myös suomalaisessa tutkimuksessa esiintyviä määritelmiä. Näiden määritelmien pohjalta pilkon sosiaalisen tuen käsitettä osiin jakamalla sen toiminnalliseen sisältöön eli sosiaalisen tuen eri muotoihin sekä niihin lähteisiin, joista sosiaalista tukea on mahdollista saada.

Caplanin (1974, 6) mukaan sosiaalinen tuki voi olla sekä lyhyt- että pitkäkestoista. Molempiin sisältyy samoja sosiaalisen tuen muotoja. Lähiverkosto voi auttaa yksilöä käyttämään hyväkseen olemassa olevia psykologisia voimavarojaan ja tukemaan häntä henkisten ongelmien käsittelyssä. Lähipiiri voi jakaa myös sosiaalisen tuen tarpeessa olevan yksilön taakkaa tarjoamalla hänelle muun muassa käytännöllistä, taloudellista ja toiminnallista tukea. Lisäksi yksilölle voidaan tarjota tiedollista tukea, jotta hän kykenisi selviämään sosiaalista tukea vaatineesta tilanteestaan.

Cobb (1976, 300) määrittelee sosiaalisen tuen informaatioksi, joka vakuuttaa yksilön uskomaan siihen, että häntä rakastetaan ja että hänestä huolehditaan. Hän tuntee myös olevansa yhteisössä kunnioitettu ja kokee olevansa vastavuoroisuuteen sitoutuneen verkoston jäsen. Tämä Cobbin määritelmä sosiaalisesta tuesta on eräs kaikkein käytetyimmistä sekä yhteiskunta- että terveystieteissä (Williams ym. 2004, 954).

House (1981, 39) ajattelee sosiaalisen tuen olevan ihmissuhteisiin liittyvää toimintaa, johon voi kuulua yksi tai useampi seuraavista sosiaalisen tuen muodoista: emotionaalinen tuki (empatia, myötätunto, ja rakkaus), välineellinen tuki (tavarat ja palvelut) ja tiedollinen tuki, joka helpottaa yksilön toimintaa ympäristössään. Lisäksi yksilölle voidaan antaa arviointitukea: rakentavaa palautetta, joka antaa yksilölle eväitä pohtia suhdettaan lähiympäristöön.

Petri Kinnunen (1999, 103) määrittelee sosiaalisen tuen ihmisten, lähiyhteisöjen ja julkisen järjestelmän toiminnoiksi, joiden kautta luodaan edellytyksiä elämänhallinnan autonomisuudelle. Näin ollen sosiaalinen tuki viittaa niihin käytäntöihin, joiden kautta yksilö itse, lähiyhteisö ja julkiset tai yksityiset toimijat pyrkivät turvaamaan yksilön hyvinvoinnin. Sosiaalinen tuki on näin toiminnallinen käsite: sosiaalisen tuen tuottamistavat vaativat aina ihmisten välisiä myötätuntoisia tekoja. Lisäksi sosiaalinen tuki kuuluu vuorovaikutteiseen tapahtumaan, jossa tuki saa muotonsa

ihmisten keskinäisen, lähiyhteisöjen, järjestöjen, kunnallisten, valtiollisten tai yksityisten toteuttajien toiminnassa. Sosiaalinen tuki on myös kulttuurisidonnaista.

Ulla Kinnusen (1993, 72) mukaan sosiaalinen tuki koostuu ihmissuhteista, joissa yksilö voi saada konkreettista apua, informaatioita tai muuta huolenpitoa. Silti sosiaalinen tuki määrittyy siinä kontekstissa, jonka vastaanottaja sille antaa: hänelle muodostuu käsitys ja kokemus siitä, että on saanut tukea. Sosiaalisista verkostoista välittyy hyvinvointia edistävää tukea monin eri tavoin, sekä suoraan että välillisesti. Tämä tuki lieventää elämän riskitekijöiden aiheuttamaa taakkaa.

Jussi Vahtera (1993, 28) määrittelee sosiaalisen tuen sosiaalisiin suhteisiin liittyväksi positiiviseksi, terveyttä edistäväksi tai stressiä ehkäiseväksi ominaisuudeksi. Näin ajatellen sosiaalinen tuki voidaan ymmärtää sosiaalisista suhteista saataviksi voimavaroiksi. Tällaisia voimavaroja ovat esimerkiksi tietotuki (erilaiset neuvot, ehdotukset ja tilanteen uudelleen arviointi), aineellinen tuki (rahan antaminen tai lainaaminen), arvostustuki (positiivisten arvioiden lausuminen toisen ihmisen tekemisistä ja kyvyistä) ja henkinen tuki (kuten kuunteleminen, rohkaiseminen, halukkuus auttaa, empaattisuus ja luottamuksellisuus). Sosiaalinen tuki on tietoa, joka välittyy yksilölle tunteena, että hänestä välitetään, häntä rakastetaan ja arvostetaan. Yksilö kokee olevansa molemminpuolisiin velvoitteisiin sitovan verkoston jäsen.

Käsitteenä sosiaalinen tuki ymmärretään sisällöltään positiiviseksi terveyden ja hyvinvoinnin tavoin.

Sosiaaliseen tukeen on liitetty tutkimuksissa selviytymisen käsite ja sosiaaliset taidot.

Selviytymisellä on tarkoitettu lähinnä selviytymistä elämän mukanaan tuomista vaatimuksista, vastoinkäymisistä ja ongelmista. Yksilön saama sosiaalinen tuki vaikuttaa niistä selviytymiseen.

Sosiaalisten taitojen merkitys korostuu sosiaalisen tuen saannissa, verkostojen luomisessa ja ylläpitämisessä. (Gothoni 1990, 12–13.)

Edellä mainittu määritelmä on velkaa Nutbeam (1986) määritelmälle, joka ymmärtää sosiaalisen tuen sellaiseksi yhteisöjen yksilölle ja ryhmille tarjoamaksi avuksi, joka auttaa niitä selviytymään kielteisistä elämäntilanteista. Sosiaalinen tuki sisältää hänen mukaansa emotionaalisen, tiedollisen ja aineellisen tuen sekä palvelut. Hän korostaa, ettei sosiaalisen tuen saatavuus ole yksin riippuvainen yksilön halusta kuulua yhteisöön, vaan myös yhteisön mahdollisuuksista tarjota apua. (ref. Kumpusalo 1991, 13.)

Yhteistä erilaisille määrittelyille sosiaalisesta tuesta on, että sosiaalinen tuki liittyy ihmisten välisiin vuorovaikutussuhteisiin ja tukea saadaan yleensä sen verkoston kautta, jossa ihmisellä on pysyvimmät suhteet. Sosiaalisen tuki on keskeinen tekijä yksilön identiteetin muodostumisessa sekä mukautumisessa elämän ristiriitaisiin tilanteisiin. Sosiaalisen tuen antajat voivat auttaa yksilöä omien voimavarojensa tehokkaaseen käyttöön ja näin selviytymään vaikeasta tilanteesta. Antajat voivat jakaa tilanteen aiheuttamaa taakkaa henkisesti ja emotionaalisesti. Autettavan taakkaa voidaan helpottaa myös taloudellisesti tai konkreettisin toimenpitein. Lisäksi elämän ongelmatilanteissa voidaan antaa palautetta ja käyttökelpoista tietoa parantaen näin yksilön mahdollisuuksia selviytyä niistä. (Gothi 1990, 13.)

Yhtä kaiken kattavaa määritelmää sosiaalisesta tuesta lienee hedelmätöntä edes yrittää hahmottaa. Onkin ehdotettu, että sosiaalista tukea tutkittaessa olisi aina tehtävä laadullinen esitutkimus kohteena olevan yksilön, yhteisön tai yhteiskunnan ominaispiirteistä. Näin ajatellen sosiaalinen tuki olisi aina kontekstisidonnaista: esimerkiksi mielenterveyspotilaalle sosiaalinen tuki tarkoittaa todennäköisesti eri asiaa kuin kahden lapsen yksinhuoltajalle. Sosiaalisen tuen muotojen painotus on ymmärrettävästi varsin erilaista. (ks. Williams ym. 2004, 958.) Tässä tutkimuksessa on huomioitava myös käsitteen kulttuurisidonnaisuus: Suomen ja Venäjän yhteiskunnalliset olosuhteet ja ominaispiirteet.

2.2 Sosiaalisen tuen muodot

Edellä mainituissa määritelmissä esiintyy useita erilaisia sosiaalisen tuen muotoja. Nämä sosiaalisen tuen eri muodot ovat käsitteen toiminnallinen sisältö. Yhdistämällä eri määritelmissä toistuvat sosiaalisista verkostoista saatavat tukimuodot voidaan päätyä luokitukseen, jossa erotellaan viisi erilaista sosiaalisen tuen muotoa. Mitä integroituneempi yksilö on sosiaaliseen yhteisöön, sitä enemmän voi olla saatavilla erityyppistä sosiaalista tukea (Vahtera 1993, 30). Esko Kumpusalo (1991, 14) on luokitellut sosiaalisen tuen muodot seuraavalla tavalla:

1. Aineellinen tuki: tähän kuuluvat muun muassa rahan lainaaminen tai antaminen sekä tavaroiden, apuvälineiden tai lääkityksen antaminen.
2. Toiminnallinen tuki: sisältää erilaiset yksilölle annetut palvelut ja esimerkiksi kuntoutuksen.
3. Tiedollinen tuki: yksilöä voidaan opastaa ja neuvoa hankalassa elämäntilanteessa.
4. Emotionaalinen tuki: on tunne-elämän tukea, kannustusta ja empatiaa sekä rakkautta.
5. Henkinen tuki: tämä sosiaalisen tuen muoto liittyy aatteellisiin, uskonnollisiin ja filosofisiin kysymyksiin.

Luokituksesta käy hyvin ilmi, kuinka toiminnallinen käsite sosiaalinen tuki on. Lisäksi on hyvä muistaa, että sosiaalisen tuen muodoissa voidaan erottaa ainakin osittain tuen määrä ja laatu sekä tuen subjektiivinen ja objektiivinen luonne. Sosiaalisen tuen laatu on pääosin subjektiivisen arvion varassa. Tuen määrää voidaan mitata esimerkiksi rahassa. Aineellisessa tuessa määrä on luonnollisesti keskeistä, mutta muissa tukimuodoissa tuen laatu ja oikea-aikaisuus ovat tärkeämpiä. On myös huomioitava, että erilaiset sosiaalisen tuen lähteet jakavat erityyppistä tukea. Usein perhe ja muut läheiset pystyvät tarjoamaan hyvinvoinnille tarpeellisen emotionaalisen ja henkisen tuen. Aineellista, toiminnallista ja tiedollista tukea on sen sijaan saatavilla myös julkiselta, yksityiseltä ja kolmannelta sektorilta. (mt., 14–15.) Tässä tutkimuksessa tulen keskittymään muun muassa

informaalin sosiaalisen tuen antamiseen. Tämä osa-alue tulee muodostumaan emotionaalisen, aineellisen, toiminnallisen ja tiedollisen tuen antamisesta.

2.3 Sosiaalisen tuen lähteet

Sosiaalinen tuki nähdään usein sosiaalisista verkostoista saatava voimavarana. Yksilön sosiaaliset verkostot toimivat näin sosiaalisen tuen lähteinä. Tästä seuraa, että sosiaalinen tuki on riippuvaista sekä sosiaalisten suhteiden olemassaolosta että sosiaalisten verkostojen rakenteesta (ks. Vahtera 1993, 30). Aikaisemmin kuvatuissa sosiaalisen tuen määritelmässä korostui vuorovaikutuksen merkitys. Sosiaalinen tuki voikin olla suoraan yksilöltä toiselle annettua apua, mutta se voi olla myös yhteisön tai yhteiskunnan kautta annettua tukea. Esimerkiksi perheissä vuorovaikutus on yleensä luontevaa ja sosiaalinen tuki persoonallista. Perhe tarjoaa tukea, joka tyydyttää muun muassa tunne-elämään liittyviä tarpeita. (Kumpusalo 1991, 15.)

Sen sijaan julkisella sektorilla formaalien tukimuotojen hallinto- ja toimintatasot ovat erilaistuneet ja tuen antamista voidaan säädellä. Tämä toiminta voi olla sekä välitöntä että välillistä viranomaistyötä. Kehittyneessä hyvinvointivaltiossa yhteiskunta voi tukea sosiaalisen tuen antajia tulonsiirroin, antaa sosiaalista tukea tulonsiirtoina tai järjestää sosiaalista tukea palveluina. Nykyään myös järjestöt ja yritykset tarjoavat erilaisia sosiaaliseen tukeen rinnastettavia hyvinvointipalveluja. Näin sosiaalisen tuen lähteet voidaan jakaa kolmeen ulottuvuuteen: perhe ja läheiset (primääri), ystävät, sukulaiset, työtoverit ja tuttavat (sekundaari) sekä julkiset ja yksityiset palvelut (tertiääri). (mt., 15.) Ihmiset erilaisissa elämäntilanteissaan tukeutuvat senlaatuisiin sosiaalisen tuen lähteisiin, jotka ovat sosiaalisista verkostoista luontevimmin saatavilla.

Esimerkiksi Petri Kinnunen (1998, 91–98) jaottelee suomalaiset viiteen eri ryhmään sen mukaan, miten laajaa verkostoa he käyttävät saadakseen sosiaalista tukea. Hänen mukaansa suomalaiset

jakautuvat eri tavoin selviytyviin ryhmiin. Ensimmäinen ryhmä muodostuu kattavasta welfare mix-toimijatyypistä. Sosiaalisen tuen verkostoissa lähiyhteisön sukulaisuus-, tuttavuus- ja naapuruussuhteilla koetaan olevan tärkeä merkitys, mutta mukana ovat myös kaikki virallisen sosiaalisen tuen järjestelmät. Toinen ryhmä muodostuu virallistaja-toimijatyypistä, jonka mukaan yksilöt kokevat, että vain valtiollisilla ja kunnallisilla palveluilla on keskeinen merkitys, kun haetaan sosiaalista tukea. Kolmas tyyppi muodostuu laajasta lähiyhteisöstä: sukulaisten lisäksi naapurit, tuttavat ja erilaiset järjestöt sekä yhdistykset ovat merkittävässä asemassa. Neljäs ryhmä muodostuu suppeasta lähiyhteisöstä, johon kuuluvat yksilöt kokevat vain sukulaisuuteen perustuvat sosiaalisen tuen lähteet tärkeiksi. Viidenteen ryhmään kuuluvat kokevat jäävänsä kaikkien sosiaalisten tukimuotojen ulkopuolelle. Sosiaalisen tuen lähteet ovat Suomessa moninaiset, mutta silti osa ihmisistä ei koe saavansa sosiaalista tukea lainkaan.

Tarkastelen tässä tutkimuksessa ensisijaisesti epävirallista (informaalia) sosiaalista tukea. Sillä tarkoitetaan usein perhettä laajempaa verkostoitumista, jolle on tyypillistä vastavuoroisuus ja epäsäännöllisyys. Se on tilapäisempää ja kevyempää kuin informaali hoiva. Informaali hoiva määritellään enemmän perheeseen ja sukuun liittyväksi sekä säännölliseksi. Sitä ohjaavat moraaliset velvoitteet pitää huolta esimerkiksi lapsista, vammaisista ja mielenterveyspotilaista. Epävirallinen sosiaalinen tuki ja hoiva ovat osin päällekkäisiä ja vaikeasti erikseen määriteltäviä. (Kääriäinen 2005, 5.) Tämän vuoksi tyydyn informaalin sosiaalisen tuen tarkoittavan kaikkea sitä sosiaalista tukea, jota yksilö voi saada muualta kuin formaalisti tuotetuista tulonsiirroista ja hyvinvointipalveluista. Pelkällä sosiaalisella tuella tarkoitan koko sosiaalisen tuen kenttää, johon sisältyy sekä virallinen että epävirallinen ulottuvuus. Tämän tutkimuksen aineisto antaa mahdollisuuden mitata sosiaalista tuen verkostoja laaja-alaisesti: sekä informaalit että formaalit sosiaalisen tuen lähteet ovat aineistossa hyvin edustettuina.

3 Sosiaalinen pääoma ja sosiaalinen tuki

3.1 Sosiaalisen pääoman suuntauksia

Sosiaalisen pääoman käsite on ollut paljon esillä viime vuosien yhteiskuntatieteellisessä keskustelussa. Käsite on vielä muotoutumassa, eikä yleisesti hyväksyttyä määritelmää käsitteestä ole. Sosiaalinen pääoma on moniulotteinen käsite, mikä voidaan nähdä myös sen rikkautena. Yhtä kaikkien hyväksymää määritelmää käsitteestä tuskin koskaan tulee syntymäänkään. Yleisesti ajatellaan kuitenkin, että sosiaalinen pääoma viittaa sosiaalisen rakenteen yhteisöllisiin piirteisiin, kuten sosiaalisiin verkostoihin, normeihin ja luottamukseen (Putnam 2000, 19). Käsitteen laajaan käyttöön on vaikuttanut myös sen näennäinen helppotajuisuus: ”Ajatus suhdeverkostojen ja lähiyhteisön sosiaalisen tuen merkityksestä ihmisen toiminnan helpottajana sopii hyvin yhteen todellisuutta koskevan ajattelun kanssa” (Ruuskanen 2001, 3).

Sosiaalinen pääoma on käsitteenä laajempi ja abstraktimpi kuin sosiaalinen tuki, mutta ne ovat käsitteinä hyvin lähellä toisiaan, kuten edellä mainitusta sitaatista käy ilmi. Tutkimuksen teemaan liittyen ne kuuluvat samaan sukuun tai perheeseen, mutta niillä on omat yksilölliset piirteensä. Selvänä erona voidaan pitää sitä, että sosiaalisen pääoman käsitteessä huomioidaan toisinaan myös taloudellisen tuottavuuden näkökulma. Kun suhteutetaan sosiaalisen pääoman ja sosiaalisen tuen käsitteitä toisiinsa, ollaan joka tapauksessa kahden monitahoisen käsitteen törmäyspisteessä. Tässä tutkimuksen osiossa perehdyn sosiaalisen pääoman suuntauksiin ja niihin määrittelyihin, joita tutkimuksessa ja kirjallisuudessa on yleisimmin käytetty. Pohdin hieman myös sosiaalisen pääoman syntyperää ja lopuksi tarkennan, kuinka sosiaalisen pääoman ja sosiaalisen tuen yhteys ymmärretään juuri tässä tutkimuksessa.

Tunnettuja sosiaalisen pääoman määrittelijöitä ovat Pierre Bourdieu (*The Forms of Capital* 1986), James Coleman (*Social Capital in Creation of Human Capital* 1988) ja Robert Putnam (*Making*

Democracy Work 1993; Bowling Alone 2000). Lisäksi Maailmanpankin tutkija Michael Woolcock (2000) on pyrkinyt selventämään sosiaalisen pääoman käsitettä. Putnam korostaa sosiaalisen pääoman luonnetta yhteisöjen ominaisuutena, kun taas Bourdieu pitää sitä enemmän yksilön ominaisuutena. Colemanin teoriassa sosiaalinen pääoma on vaihtelevasti joko yksityishyödyke tai yhteisön käytössä oleva voimavara. Myös Woolcock pyrkii huomioimaan sekä yksilö että yhteisötason (ks. Woolcock 2000, 37).

Pierre Bourdieu (1986) käsittelee teoksessaan ”The Forms of Capital” kolmea erilaista pääoman muotoa: taloudellista, kulttuurista ja sosiaalista pääomaa. Sosiaalinen pääoma on Bourdieulle sitä, kuinka paljon ja minkälaisia sosiaalisia suhteita yksilöllä on. Se on siis eräänlainen ”klubihyödyke”. Myöhemmin Bourdieu on tarkentanut sosiaalisen pääoman käsitettä määrittelemällä sen ” olemassa olevien tai mahdollisten resurssien kokonaisuudeksi, joka liittyy enemmän tai vähemmän niihin institutionalisoituneisiin suhteisiin, tuttavuuksiin ja tuntemisiin, joita ihmisellä on.” Nämä sosiaaliset verkostot muodostavat kollektiivisesti hallitun pääoman, joka on hyödynnettävissä heti tai pitkällä aikavälillä. Sosiaalinen pääoma saattaa kuitenkin kulua vastavuoroisuuden kadotessa, jos aikaväli on liian pitkä. Näin sosiaalista pääomaa on pidettävä yllä alituisesti sosiaalisen vaihdon avulla. (ref. Ilmonen 2000, 17.)

James Colemanin mukaan sosiaalisen pääoman määrittää sen funktio. Se ei ole yksittäinen itsenäinen kokonaisuus vaan koostuu monista kokonaisuuksista, joilla on kaksi yhteistä ominaisuutta: ne kaikki liittyvät sosiaaliseen rakenteeseen ja ne helpottavat tuohon rakenteeseen liittyvien toimijoiden toimintaa. Kuten muutkin pääoman muodot, sosiaalinen pääoma on tuottavaa ja mahdollistaa sellaisten päämäärien saavuttamisen, joiden saavuttaminen ilman sitä ei olisi mahdollista. (Coleman 1988, 98.)

Coleman (1988, 102–105) on analysoinut sosiaalisen pääoman käsitteen kolmeen eri muotoon.

Ensimmäinen sosiaalisen pääoman muoto on sen rakennetta koskeva vastavuoroisuuden velvoite ja tähän liittyvä odotus vastapalvelusten suorittamisesta. Välittävänä tekijänä toimii luottamus siihen, että odotettu velvoite suoritetaan tulevaisuudessa. Toinen Colemanin erittelemä sosiaalisen pääoman muoto on sosiaalisiin suhteisiin liittyvä informaation kulku. Yksilön kontaktit ihmisiin, joilla on tärkeää tietoa, auttavat häntä toteuttamaan tavoitteitaan. Kolmantena sosiaalisen pääoman muotona Coleman erottaa normit. Kollektiivisen hyödyn merkitys ennen lyhyen tähtäimen yksilön hyötyä on Colemanin mukaan korostetun tärkeää.

Merkittävä rooli sosiaalisen pääoman käsitteen syntyhistoriassa on ollut Mark Granovetterin teoretisoinnilla sosiaalisista verkostoista. Hän ei tosin vielä käyttänyt sosiaalisen pääoman käsitettä vuonna 1973 ilmestyneessä artikkelissaan ”The Strength of Weak Ties”, vaan tarkasteli lähinnä sosiaalisten verkostojen vaikutuksia yksilö- ja yhteisötasoilla. Hänen huomionsa kiinnittyi heikkojen siteiden vahvaan voimaan. Hän totesi avoimien verkostojen olevan yhteiskunnallisesta näkökulmasta toimivampia: ne liittävät yksityisen ryhmän jäsenen yhteiskuntaan. Suljettujen verkostojen erityisenä ongelmana hän piti, että ne eivät liitä jäseniään oman kiinteän verkostonsa ulkopuolelle.

(Granovetter 1973, 1377–1378.)

Vahvat sosiaaliset siteet merkitsevät kuitenkin voimakasta sitoutumista esimerkiksi johonkin yhteisöön tai ryhmään, vahvaa ryhmäidentiteettiä. Yleisesti ajatellaan, että näissä vahvojen siteiden yhteisöissä on korkea luottamuksen taso. (mt., 1362.) Kuten Granovetter johtopäätöksissään pohti, on kuitenkin yhteiskunnassa kaikkia koskevan yhteistoiminnan näkökulmasta ongelmallista, että tällainen vahvojen siteiden muodostama yhteisö on usein liiaksi sisäänpäin kääntynyt ja näin toiset poissulkeva. (ks. Ilmonen 2000, 17.)

Robert Putnam (2000, 19–21) käsittelee sosiaalista pääomaa yhteisön ominaisuutena. Teoksessa ”Bowling alone” sosiaalinen pääoma viittaa ”yksilöiden välisiin yhteyksiin – sosiaalisiin verkostoihin ja niistä syntyviin vastavuoroisuuden normeihin ja luottamukseen.” Keskeistä Putnamin määrittelemälle sosiaalisen pääoman käsitteelle on sivilisoituminen (civicness), tai kuten hän myöhemmin määritteli, kansalaishyveet (civic virtue). Putnamin (ks.1993, 91–98) mukaan sivilisoituneilla alueilla ihmiset kuuluvat kansalaisjärjestöihin, ovat kiinnostuneita yhteisistä asioista, harjoittavat asiakysymyksiin tähtäävää politiikkaa, luottavat toisiinsa ja ovat rehellisiä sekä lainkuuliaisia. Hänen mukaansa sosiaalisen pääoman tehtävä on tehostaa kansalaishyveiden toimintaa tiheissä vastavuoroisuuteen perustuvissa sosiaalisissa verkostoissa. Perusajatuksena on, että ”yksilöiden välisellä aktiivisella vuorovaikutuksella ja sosiaalisilla verkostoilla on kykyä luoda ja ylläpitää vastavuoroisuuden normeja ja luottamusta, jotka edistävät yhteiskunnan toimintakykyä” (Ruuskanen 2001, 23). Putnamin kiinnostuksen kohteena on erityisesti Yhdysvaltoja koskevissa tutkimuksissa ollut sosiaalisen pääoman vaihtelu pitkällä aikavälillä. Putnam on todennut sosiaalisen pääoman heikentyneen 1960-luvulta alkaen Yhdysvalloissa (Putnam 1995, 73).

Teoksessaan ”Bowling alone” Putnam jakaa sosiaalisen pääoman yhdistävään (bridging) ja sitovaan (bonding) ulottuvuuteensa. Tähän jakoon hän päätyy pohtiessaan sosiaalisen pääoman mahdollisia haittavaikutuksia. Sosiaalisen pääoman ei tulisi olla vain yksityinen vaan myös julkinen hyve. Sosiaalinen pääoma ei ole hänen mukaansa vain sitovaa, vaan se luo myös sosiaalisia siltoja. (Putnam 2000, 22–23.) Yhdistävä sosiaalinen pääoma (bridging social capital) tarkoittaa yhteiskunnassa yleistynyttä, yksilöiden välisiä siteitä ja verkostoja tukevaa sosiaalista pääomaa. Sitova sosiaalinen pääoma (bonding social capital) ilmenee sitä vastoin esimerkiksi jonkin ryhmän tai yhteisön vahvana sisäisenä sosiaalisena pääomana, jonka ongelmaksi saattaa muodostua sosiaalisten siteiden heikkeneminen ympäröivään yhteiskuntaan. (ks. Ruuskanen 2001, 23.) Tämä ajatusrakennelma on paljon velkaa edellä mainitulle ”Granovetter-hypoteesille”, johon Putnam ei

kuitenkaan viitannut sanallakaan. Tulen käyttämään tutkimuksessani yhdistävän ja sitovan sosiaalisen pääoman ulottuvuuksia. Ne kertovat sosiaalisten verkostojen rakenteesta tutkittavina olevissa maissa. Ne antavat myös tietoa siitä, minkälaisessa sosiaalisessa ympäristössä sosiaalinen tuki potentiaalisesti toteutuu.

Michael Woolcockin (2000, 37) mukaan sosiaalinen pääoma on ” yhteiskunnan sosiaalisiin rakenteisiin juurtuneita normeja ja sosiaalisia suhteita, jotka antavat ihmisille mahdollisuuden koordinoida toimintaansa haluttujen tavoitteiden saamiseksi.” Tämä määritelmä kohdistaa huomiota mieluummin sosiaalisen pääoman lähteisiin kuin siitä johdettuihin seurauksiin. Määritelmä on myös kattava, joka johtunee siitä, että hän on työskennellyt Maailmanpankissa pyrkien muodostamaan yhtä kaikki sosiaalisen pääoman näkökulmat kattavaa määritelmää. Näin määrittelemällä pyritään myös ylittämään sosiaali- ja taloustieteilijöiden välistä kuilua, jonka ylitse sosiaalisen pääoman käsitteen olisi määrä kantaa.

Woolcock (2001, 11) nimeää näkemyksensä synergianäkökulmaksi, jossa huomioidaan sekä yksilön että yhteisön näkökulma. Keskeisintä synergianäkökulmassa on erottelu samankaltaisia sitovaan (bonding), yhdistävään (bridging) ja yhteiskunnan eri valta ja hierarkiatasoja yhteenliittävään (linking) sosiaaliseen pääomaan. Täsmennettynä yhteenliittävällä sosiaalisella pääomalla tarkoitetaan sellaisia sosiaalisia suhteita, jotka syntyvät eri valta-asemissa olevien ja kansalaisten välille. Esimerkkinä voidaan mainita erilaiset julkisen ja yksityisen palvelun organisaatiot, jossa palvelun tarjoajat ja asiakkaat kohtaavat. Hyvin toimivat instituutiot lisäävät kansalaisten niitä kohtaan tuntemaa luottamusta. (Lehtonen & Kääriäinen 2005, 296.) Tässä tutkimuksessa käytettävä aineisto ei anna kuitenkaan riittävästi olennaista tietoa yhteenliittävästä sosiaalisesta pääomasta eikä kerro kansalaisten luottamuksesta instituutioihin. Näin ollen yhteenliittävä sosiaalinen pääoma on rajattava tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

Yhteenvedon sosiaalisella pääomalla viitataan yleensä ihmisten sosiaalisen toimintaympäristön tiettyihin ulottuvuuksiin, kuten sosiaalisiin verkostoihin, normeihin ja luottamukseen. Näiden ajatellaan edistävän verkoston jäsenten välistä sosiaalista vuorovaikutusta ja toimintojen koordinoitua (Putnam 1995, 66). Sosiaalinen pääoma ymmärretään sosiaalisesti voimavaraksi, joka syntyy ihmisten välisten virallisten ja epävirallisten suhteiden vaikutuksesta (ONS 2001, 26).

3.2 Instituutio- ja yhteisöpohjaiset selitykset

Sosiaalinen pääoma on kansainvälisissä vertailuissa joidenkin tutkimusten mukaan vahvinta Pohjoismaissa (Inglehart 1999, 101–102; Rothstein & Kumlin 2005, 339). Ilmosen (2004, 107) mukaan tämä voisi johtua siitä että, ”Pohjoismaissa vallitsee yleinen vastavuoroisuuden normi, jota ilmentää hyvinvointivaltioksi yleistynyt solidaarisuus.” Pohjoismaisia yhteiskuntajärjestelmiä on toisaalta moitittu myös siitä, että julkiset hyvinvointipalvelut lisäävät individualismia. James Colemanin (1990, 321) mukaan julkisen sektorin ottaessa tehtäväkseen sosiaalisen tuen antamisen, yhteiskunnan jäsenten väliset keskinäiset riippuvuussuhteet heikkenevät. Tämän näkemyksen mukaan seurauksena on, että ihmiset tarvitsevat toisiaan entistä vähemmän eikä sosiaalinen pääoma uusiudu. Pitkälle kehittyneitä hyvinvointivaltioita puolustavissa näkökulmissa valtion nähdään kuitenkin toimivan luottamusinstituution tavoin, jolloin yhteiskunnan jäsenet voivat periaatteessa luottaa kuuluvansa vastavuoroisuuden normien piiriin (Ruuskanen 2002, 23).

James Colemanin (1990, 321) kaltaisia tulkintoja sosiaalisen pääoman ja hyvinvointivaltion suhteesta on alettu kutsua kansainvälisessä keskustelussa crowding out -hypoteesiksi. Sen mukaan pitkälle kehittyneen hyvinvointivaltion viralliset tukijärjestelmät heikentävät sosiaalisen pääoman tasoa: perhe, lähipiiri ja muut informaalit sosiaaliset verkostot ovat menettäneet merkitystään. Crowding out -hypoteesin teesein tästä on seurauksena osallistumisen hiipumista, eristäytymistä ja

epäluottamusta. (van Oorschot & Arts 2005, 6.) Tämän käsityksen mukaan sosiaalinen pääoma syntyy pikemminkin kansalaisyhteiskunnan yhteisöissä ja kehittyneen hyvinvointivaltion vaikutukset sosiaaliseen pääomaan ovat pääasiallisesti kielteisiä.

Onko pitkälle kehittynyt hyvinvointivaltio crowding out -hypoteesin mukaisesti näin sosiaalisen pääoman tuho? Robert Putnamin (1995 ja 2000) empiiriset tutkimukset ovat osoittaneet sosiaalisen pääoman vähentyneen Yhdysvalloissa, mutta vastaava kehitystä esimerkiksi Ruotsissa ei ole voitu osoittaa (Rothstein 2001, 207). Bo Rothsteinin (2001, 234) mukaan hyvinvointivaltion laajat formaalit tukijärjestelmät ovat enemmänkin sosiaalisen kiinteyden lähde kuin sen tuho.

Universalistiset hyvinvointipalvelut koskevat kaikkia kansalaisia ja yhteisiä ongelmia. Koko väestön kattama hyvinvointivaltio ruokkii luottamusta. Valikoiva, tarve harkintainen ja ohjelmallinen sosiaalipolitiikka sen sijaan jakaa ihmiset saajiin ja maksajiin, joka lisää epäluottamusta yhteiskunnassa. Kuilu eliitin ja vähäosaisten välillä kasvaa. Näin ollen myös hallintokoneistossa virkamiehen tulee epäillä etuuksien saajaa vilpillisin perustein haetusta formaalista sosiaalisesta tuesta. Kansalaisia jotka saavat valtion tukea kaikille kuuluvina etuuksina, ei voida kohdella ”toisina”.

Sosiaalisen pääoman tutkimustraditio on pitkään vältellyt hyvinvointivaltion käsittelyä.

Keskustelussa ovat painottuneet enemmän ei-valtiolliset voimavarat ja paikalliset sosiaaliset verkostot abstraktin valtion sijaan (Julkunen & Niemi 2002, 162). Kuten edellä kirjoitetusta käy ilmi, monet teoreetikot käsittävät universalistisen hyvinvointivaltion lähinnä sosiaalisen pääoman tuhoksi. Tämä on siinä mielessä outoa, että universalistinen hyvinvointivaltio ja sosiaalinen pääoma pyrkivät edistämään samoja asioita: hyvinvointia, sosiaalista turvallisuutta ja toimivan yhteiskunnan kehitystä (Lehtonen & Kääriäinen 2005, 293). Pohjoismaalaista hyvinvointivaltioita onkin kutsuttu ”läpivaltiollistuneeksi kansalaisyhteiskunnaksi”, jossa kansalaistoiminta ja valtiolliset toimet

kietoutuvat toisiinsa (Simpura 2002, 219). Täten voidaan kysyä, ovatko yhteisö- ja instituutiopohjaiset varsin polarisoituneet keskustelunavaukset hedelmällisiä etenkin, kun tutkitaan sosiaalisen pääoman syntyperää. Yleistynyt luottamus, sosiaalinen vuorovaikutus, kansalaishyveet, yhteistoiminta ja suvaitsevaisuus ovat kuitenkin käsitteitä, jotka ovat sidoksissa valtioon, kansalaisyhteiskuntaan ja perhe-elämään. Kun kartoitetaan sosiaalisen pääoman lähteitä, olisikin tärkeää olla avarakatseinen ja tarkastella, mitkä ovat niitä tekijöitä kansalaisyhteiskunnassa, valtiollisissa instituutioissa ja perhe-elämässä, jotka luovat ja ylläpitävät korkeaa tai matalaa sosiaalisen pääoman tasoa. Tällöin on tärkeää huomioida myös sekä alueelliset että kansalliset olosuhteet. (Stolle 2003, 36.)

3.3 Sosiaalinen tuki sosiaalisen pääoman käytäntönä

Iso-Britannian tilastovirasto (ONS) on kartoittanut vuonna 2001, missä haastattelu- ja kyselytutkimuksissa on saatavilla sosiaalisen pääoman mittaamiseen liittyvää tietoa. Tutkimuksessa käytettiin viisiosaista luokitusta, jotka edustavat sosiaalisen pääoman keskeisiä ulottuvuuksia. Yksi näistä ulottuvuuksista oli sosiaalinen vuorovaikutus, sosiaaliset verkostot ja sosiaalinen tuki. Eräs yksittäinen muuttuja mittasi muun muassa havaittuja sosiaalisen tuen normeja. Sosiaalista tukea kartoitettiin myös sillä, oliko yksilöllä joku kotitalouden ulkopuolinen henkilö, johon turvautua. (ref. Simpura 2002, 210–211.)

Petri Ruuskanen (2001, 46) on havainnollistanut sosiaaliseen pääomaan liittyviä käsitteitä rakentavasti. Hän jakaa sosiaalisen pääoman lähteisiin, mekanismeihin ja tuotoksiin. Sosiaalisen pääoman lähteitä ovat yksilötasolla valistunut rationaalisuus, yhteisötasolla vastavuoroisuuden normit ja horisontaaliset sekä vertikaaliset sosiaaliset verkostot ja yhteiskuntatasolla laki (oikeus), konfliktien sääntely sekä avoin tiedonvälitys. Sosiaalista pääomaa välittäviä mekanismeja ovat luottamus (ihmisiin ja instituutioihin) ja kommunikaatio (informaation kulku). Tuotoksia ovat muun

muassa yhteistoiminnan helpottuminen ja valvonnan vähenemisen tarve. Lisäksi tärkeänä ”pääomahyötynä” voidaan pitää lisääntyviä sosiaalisen tuen mahdollisuuksia sosiaalisista verkostoista. Ruuskasen (mt.) näkemystä mukaillen, mutta hieman teoriaa kehittäen, tässä tutkimuksessa sosiaaliset verkostot toimivat sosiaalisen pääoman ja sosiaalisen tuen lähteinä. Yleistynyt luottamus on sosiaalista pääomaa välittävä mekanismi: se kertoo siitä asenteellisesta ilmapiiristä, jossa sosiaalinen tuki toteutuu tai jää toteutumatta. Sosiaalisen tuen antaminen on konkreettinen ja toiminnallinen teko, jossa abstrakti sosiaalisen pääoman käsite todentuu. Se on sosiaalisen pääoman tuotos ja käytäntö.

Tämän tutkimuksen lähtökohta sosiaalisen pääoman ja sosiaalisen tuen käsitteiden nivoutumisesta toisiinsa perustuu siis Petri Ruuskasen (mt.) näkemykseen. Yleistynyt luottamus toimii välittävänä mekanismina sosiaalisen pääoman lähteiden ja sen tuotoksien välillä. Se on samalla sosiaalisen pääoman käsitteen selkäranka ja tärkeä ulottuvuus. Tämän tutkimuksen aineisto antaa mahdollisuuden tutkia luottamusta ihmisiin. Sellaisia muuttujia ei aineistossa ole, jotka kertoisivat kansalaisten luottamuksesta instituutioihin.

Sosiaalisen tuen kietoutuminen sosiaalisen pääoman käsitteeseen saa näin hieman erilaisia tulkintoja. Toisaalta sitä pidetään yhtenä sosiaalisen pääoman ulottuvuutena, mutta Ruuskasen (mt.) tavoin se voidaan nähdä myös sosiaalisen pääoman tuotoksena. Sosiaalisen tuen lähteinä toimivat muun muassa sosiaaliset verkostot, jotka Putnam (2000, 22–23) määrittelee sitovan ja yhdistävän sosiaalisen pääoman ulottuvuuksiin. Voidaan ajatella, että yhdistävä sosiaalinen pääoma edistää laaja-alaista sosiaalista tukea ja luonnollisesti osallistumista sekä vapaaehtoistyötä. Sen sijaan sitova sosiaalinen pääoma edistää kyllä kotitalouksien sisällä annettavaa sosiaalista tukea (hoivaa ja huolenpitoa), mutta saattaa jopa ehkäistä sosiaalisen tuen antamista laajemmin yhteiskunnassa. Monet pitävät yhteisöllisyyden ja sosiaalisen pääoman käsitteitä miltei synonyymeina (ks. Hyypä

2002, 48). Tällöin yhteisöllisyyttä korostavat arvot voidaan nähdä sosiaalisen tuen käytäntöjä lisäävänä kasvualustana.

Lähtökohtanani on siis, että sosiaalinen pääoma on luonteeltaan yhteisöllistä. Se liittyy sosiaalisissa verkostoissa tapahtuviin vuorovaikutus- ja toimintatapoihin sekä solidaarisuuteen. Siinä korostuvat sosiaalisten verkostojen merkitys, optimaalinen luottamuksen taso ja sosiaalisen tuen eri muotojen toteutuminen. Valtion laajat tukijärjestelmät, paikalliset yhteisöt, perhe sekä muut läheiset ihmiset toimivat sosiaalisen pääoman lähteinä. (ks. Ovaska 2003, 79–80.) Ne ovat myös se sosiaalinen verkosto, mistä sosiaalista tukea saadaan ja missä sosiaalisen tuen eri muodot potentiaalisesti toteutuvat. Sosiaalinen tuki on näin riippuvainen sosiaalisten suhteiden olemassaolosta ja sosiaalisten verkostojen rakenteesta. Luottamus on sikäli tärkeää, että jos sitä ei ole, ei sosiaalinen tukikaan ole kovin todennäköistä. Yksinkertainen tosiasia vailla minkäänlaisia mahdollisuuksia vastaväittämiin on, että ilman sosiaalisia verkostoja ei ole mahdollista saada sosiaalista tukea. Onkin erityisen perusteltua tutkia myös sosiaalisia verkostoja ja yleistynyttä luottamusta, kun tutkitaan sosiaalista tukea.

4 Suomen ja Venäjän ominaispiirteitä sosiaalisen tuen tuottajina

4.1 Yleistä

Sosiaalisen tuen tutkimusperinne on lähtöisin 1940-luvun USA:sta. Tutkimukset keskittyivät siihen, että sosiaalisen tuen puute ja sairauksien esiintyminen olivat yhteydessä toisiinsa. Vuonna 1949 Tillmann ja Hobbs tulivat tutkimuksessaan johtopäätökseen, että sosiaalisen tuen puute altistaa onnettomuuksille. 1970-luvun loppupuolella julkaistut empiiriset tutkimukset loivat perustan yhteisöjen sosiaalisten tukirakenteiden ja terveyden välisten yhteyksien tutkimukselle. Esimerkiksi Holahan ja Moos (1981) osoittivat tekemässään pitkittäistutkimuksessa, että vähentynyt sosiaalinen tuki perhe- ja työelämässä lisäsi ihmisten psyykkistä oirehdintaa. (ref. Kumpusalo 1991, 18–19.)

Israel (1982) analysoi noin sataa sosiaalisesta tuesta tehtyä tutkimusta. Sekä teoreettinen että empiirinen tieto viittasivat siihen, että sosiaalisen tuen laadullisilla tekijöillä, kuten tunnesiteiden voimakkuus ja kahdenkeskeinen apu, oli enemmän vaikutusta ihmisten terveyteen kuin tuen määrällisillä tekijöillä. Sosiaalisen tuen ohella muilla tekijöillä, kuten sosioekonomisella asemalla, selviytymistyyyleillä, sosiaalisilla taidoilla sekä rasittavilla elämäntilanteilla oli myös vaikutuksensa terveyteen ja hyvinvointiin. (ref. mt., 14.)

Sama perusajatus toistuu sekä terveys- että yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa: riittävä, saatavilla oleva ja laadukas sosiaalinen tuki lisää yksilön hyvinvointia ja helpottaa yksilön selviytymistä elämän kriisitilanteista. Kuten edeltä on tullut esiin, sosiaalisen tuen vaikutuksia on tutkittu paljon terveys- ja yhteiskuntatieteissä. Yhteiskuntatieteissä sosiaalisen tuen tutkimukseen on avautunut uusia näkökulmia sosiaalisen pääoman lisääntyneen tutkimuksen myötä. Vertailevaa tutkimusta etenkin sosiaalisesta pääomasta on tehty yhä enemmän eri maiden välillä. Joissakin

tutkimuksissa sosiaalinen tuki on huomioitu olennaisena osana sosiaalisen pääoman käsitettä, kuten tässäkin tutkimuksessa.

Esimerkiksi Heikki Lehtonen ja Juha Kääriäinen (2005, 293–312) ovat tehneet vertailevan tutkimuksen ”Hyvinvointivaltiot ja sosiaalisen pääoman ulottuvuudet”, jossa he tutkivat sosiaalisen pääoman vaihtelua eri hyvinvointivaltiotyyppien välillä. He kartoittivat sosiaalisen pääoman esiintymistä 21 maassa, jotka he jakoivat viiteen eri hyvinvointivaltioregiimiin: liberaali, konservatiivinen, pohjoismainen, jälkisosialistinen ja Välimeren alueen regiimi. Sosiaalista pääomaa he tarkastelivat neljällä ulottuvuudella, jotka olivat sitova ja yhdistävä sosiaalinen pääoma, yleistynyt luottamus ja epävirallinen sosiaalinen tuki. Tutkimuksen tarkoitus oli selventää kansainvälisen tutkimuksen ristiriitaisia tuloksia hyvinvointivaltion ja sosiaalisen pääoman välisestä suhteesta. Lisäksi he pyrkivät kyseenalaistamaan crowding out -hypoteesin perustelut.

Heidän tutkimuksensa mukaan sitova sosiaalinen pääoma oli alhaisinta Pohjoismaissa ja eniten sitä oli saatavilla Välimeren alueen regiimissä. Suomessa sitova sosiaalinen pääoma oli vähäisempää kuin missään muussa maassa. Sen sijaan yhdistävää sosiaalista pääomaa oli eniten juuri Pohjoismaissa. Yksittäisistä maista Uusi-Seelanti kuitenkin profiloitui korkeimman yhdistävän sosiaalisen pääoman maana. Vähiten yhdistävää sosiaalista pääomaa oli jälkisosialistisessa regiimissä. (mt., 301.)

Epävirallinen sosiaalinen tuki antoi sikäli yllättäviä tuloksia, että se oli Välimeren alueella ja jälkisosialistisissa maissa vähäisempää kuin muualla. Eli se oli alhaista juuri niillä alueilla, joissa formaali sosiaalinen tukikin on heikkoa. Eniten informaalia sosiaalista tukea annettiin kuitenkin Venäjällä, joka oli näin poikkeus jälkisosialistisessa regiimissä. Pitkälle kehittyneissä hyvinvointivaltioissa informaali sosiaalinen tuki ei poikennut keskimääräisestä. (mt., 302.)

Yleistynyt luottamus sai suurimpia arvoja kehittyneissä hyvinvointivaltioissa. Tutkimustulokset vihjasivat siihen, että yhdistävä sosiaalinen pääoma tuottaa enemmän yleistynyttä luottamusta kuin sitova sosiaalinen pääoma. Näillä tuloksilla he tulivat päätelmään, jonka mukaan pohjoismainen hyvinvointivaltio kestää kansainvälisessä sosiaalisen pääoman vertailussa hyvin: korkea yhdistävän sosiaalisen pääoman taso ja yleistynyt luottamus ovat tästä vakuutena. Vaikka sitova sosiaalinen pääoma voi modernisaation edetessä hiipua, yhdistävä sosiaalinen pääoma kasvaa. Samalla epävirallinen sosiaalinen tuki pysyy samalla tasolla ja yleistynyt luottamus lisääntyy. (mt., 303.)

Ennen kuin paneudun tarkemmin tutkittavien maiden yleiseen tarkasteluun sosiaalisen tuen näkökulmasta, esittelen eräitä hyvinvoinnista kertovia indikaattoreita Suomessa ja Venäjällä vuonna 2001. Tämä oli samainen ajankohta, kun tämän tutkimuksen aineiston keruu tapahtui. Vuonna 2001 keskitulot suomalaisilla olivat 2000 ja venäläisillä 150 euroa kuussa. Gini-kerroin, joka kertoo tuloeroista, sai Suomessa arvon 0,256 ja Venäjällä 0,487 (asteikko on 0–1). Mitä suuremmat tuloerot, sitä suuremman arvon gini-kerroin saa. Eli jos tuloeroja ei ole lainkaan, se saa arvon nolla. Venäjällä oli siis selvästi suuremmat tuloerot. Työttömiä oli Suomessa 9,8 prosenttia työvoimasta ja Venäjällä 13,4 prosenttia. Terveysmenot bruttokansantuotteesta oli Suomessa 6,8 prosenttia, kun se Venäjällä oli 2,9 prosenttia. Alkoholia käytettiin Suomessa keskimäärin 7,4 ja Venäjällä 8,6 litraa sataprosenttiseksi muutettua alkoholia vuodessa. Suomessa tilastoimattoman kulutuksen arvioitiin olevan 9 litraa ja Venäjällä 15 litraa. Suomalaisten naisten odotettavissa oleva elinikä oli 82 vuotta ja miesten 75 vuotta. Venäjällä miesten odotettavissa oleva elinikä oli 62 vuotta ja naisten 73 vuotta. (www.stat.fi & www.who.org)

Seuraavaksi käyn läpi Suomen ja Venäjän ominaispiirteitä sosiaalisen tuen tuottajina kirjallisuuteen ja aikaisempaan tutkimukseen perehtyen. Molempien maiden yhteiskunnalliseen tilaan ja sen lähihistoriaan on syytä luoda pieni ja melko yleisluontoinen katsaus, koska on tärkeää hahmottaa ne

ympäristöt ja olosuhteet, joissa sosiaalinen tuki toteutuu. Pysin huomioimaan makro-, meso- sekä mikrotason ulottuvuudet: valtio edustaa makrotasoa, kansalaisyhteiskunta mesotasoa ja sosiaalinen tuki mikrotasoa. Tämä on perusteltua myös sosiaalisen tuen käsitteen kulttuuri- ja kontekstisidonnaisuuden tähden. Suomessa sosiaaliseen tukeen liittyvää tutkimusta on tehty paljon, mutta huolimatta siitä, että siirtymävaiheen yhteiskunnallisen muutos on ollut yhteiskuntatieteilijöiden suuren kiinnostuksen kohteena, ei epävirallista sosiaalista tukea esimerkiksi Venäjällä ole liiemmästi tutkittu (Goodwin ym. 2001, 379).

4.2 Pohjoismainen hyvinvointivaltio Suomi

Hyvinvointivaltiona Suomi edustaa pohjoismaista mallia. ”Pohjoismaat käyttävät valtiota tasoittaakseen miesten ja naisten välisiä eroja työssäkäynnissä, tasoittaakseen tuloeroja, torjuakseen köyhyyttä ja tuottaakseen hyvinvointipalvelua, erityisesti terveyspalveluja koko kansalle.” (Anttonen & Sipilä 2005, 12.) Universalismin käsite on pohjoismaisen hyvinvointivaltion kulmakivi.

Universalismin periaatteen mukaan hyvinvointipalvelut on tarkoitettu kaikille kansalaisille, eikä vain tietyille ryhmille. Lisäksi ideaalina on, että toimeentulon turva kattaa kaikki kansalaiset.

Pelkistettynä pohjoismaisen hyvinvointivaltion oletetaan huolehtivan kansalaisten perusturvallisuudesta. Suomalaisessa hyvinvointimallissa tietyt perustarpeet hoidetaan joko ilman maksuja tai nimellistä korvausta vastaan.

Käytännössä suomalaisen hyvinvointivaltion johtoajatus on, että kansalaisten tarvitsemia palveluita rahoitetaan verotuksella. Näitä palveluita ovat muun muassa koulutus, terveydenhuolto ja sosiaalipalvelut. Lisäksi pyrkimyksenä on taata sosiaalinen turvallisuus tulonsiirroilla. Näihin tulonsiirtoihin kuuluvat muun muassa toimeentulotuki, eläkkeet ja työttömyysturva. Tällä hetkellä suomalainen yhteiskunta on vauraampi ja kilpailukykyisempi kuin koskaan, mutta yhteiskunnalliset ongelmat kasvavat eikä taloudellinen vauraus heijastu välttämättä ihmisten hyvinvointiin. (ks.

Hautamäki 2001, 69.) Suomen kansantalouden lähihistoriassa on kuitenkin ollut myös merkittäviä ongelmia, joilla on ollut vaikutuksia formaalin sosiaalisen tuen määrään ja rakenteisiin. Viimeisin taloudellinen kriisi oli 1990-luvun alussa, jolloin Suomen talous vajosi lamaan.

Laman seurauksena työttömyys kasvoi ennalta arvaamattomiin mittasuhteisiin. Tämä oli ”syvin kehittyneitä markkinatalousmaita kohdannut tuotannon romahdus toisen maailmansodan jälkeen” (Karisto ym.1998, 91). Suomalainen hyvinvointivaltio alkoi olla jo muiden Pohjoismaiden tasolla, mutta juuri kun sen piti olla ”valmis” yhteiskunnallisessa keskustelussa alettiin puhua hyvinvointivaltion kriisistä. Perusteluina kriisiin käytettiin muun muassa sosiaalipolitiikan kalleutta, korkean veroasteen aiheuttamaa haluttomuutta tehdä työtä, sosiaalietuuksien väärinkäyttöä ja ihmisten liiallista riippuvaisuutta valtiosta. (mt., 313.) Sen hetkiseen tilaan Suomessa vaikutti moni asia eikä vähäisimpänä Venäjällä tapahtunut yhteiskunnallinen muutos. Voidaan ajatella, että juuri hyvinvointivaltion olemassaolo pelasti Suomen vielä suuremmalta katastrofilta. Sosiaalimenoja karsittiin kuitenkin kiivaasti ja muutoksia perusteltiin myös sosiaaliturvan yksinkertaistamisella. Käytännössä tukijärjestelmät monimutkaistuivat verotusta lukuun ottamatta. Lisäksi sosiaalimenot kasvoivat säästöistä huolimatta. (mt., 325–327.)

Suomi on selvinnyt lamastaan ja taloudessa on ollut noususuhdanne jo pitkään. Sosiaaliturva toimi laman aikana niin kuin sen pitikin: se auttoi kansalaisia yli laman. Julkinen sektori ”puskuroi, lääkitsi ja otti vastaan ihmisten hätää” (Julkunen & Niemi 2002, 169–170). Pohjoismainen malli kesti. Universalismi sai kuitenkin särön ja sosiaalipolitiikasta tuli valikoivampaa. Työttömyys ei palannut lamaa edeltävälle tasolle. Lisäksi tulorajoihin sidottujen etuuksien merkitys kasvoi (mt., 171). Tästä huolimatta Suomea pidetään edelleen pitkälle kehittyneenä ja universalistisena hyvinvointivaltiona, joskin ehkä hieman riisuttuna versiona, kun verrataan esimerkiksi Ruotsiin. Kansalaiset kuitenkin luottavat edelleen hyvinvointivaltioon ja tuki laajalle julkiselle

hyvinvointivastuulle on säilynyt lähes muuttumattomana, vaikka julkisuudessa yhä useammin uusliberalistisia kannanottoja hyvinvointivaltiota vastaan esiintyykin. (mt., 173; Heikkilä 2005, 1.)

Tämän päivän Suomessa hyvinvointipalveluja tuottavat yhteiskunnan lisäksi myös liikeperiaatteella toimivat yritykset, järjestöt ja yhdistykset sekä kansalaisten epäviralliset yhteenliittymät. Puhutaan niin sanotusta palvelujen monituottajamallista (welfare mix). Sen kimmokkeena ei ole hyvinvointivaltion ideologinen vastustus, vaan käytännöllinen ajattelu, jonka mukaan sosiaalipolitiikassa kannattaa käyttää myös ei-valtiollisia toimijoita. (Karisto ym. 1998, 354.)

Yhdistys- ja järjestötoiminta onkin Suomessa aktiivista, kuten muissa Pohjoismaissa (Siisiäinen 2001, 156). Suomen katsotaan kuuluvan samaan kansalaisyhteiskunnan tyyppiin muiden Pohjoismaiden ja Alankomaiden kanssa. Usein kansalaisyhteiskunnan toiminta on tavalla tai toisella hyvinvointivaltion tukemaa. Kansalaisyhteiskunnan katsotaan kuitenkin nousevan arkielämän kiinnostuksen kohteista. Alhaalta ylöspäin, kollektiivisen toiminnan keinoin voidaan pyrkiä vaikuttamaan myös kunnalliseen tai valtiolliseen päätöksentekoon. (Kaunismaa 2000, 128.)

Vapaaehtoistoiminta sen paremmin kuin yhdistysten jäsenyys- ja aktiviteettitiedotkaan eivät siis tue Suomessa järjestöihin liittyvän eli yhdistävän sosiaalisen pääoman hiipumista. Yhdistystoiminta näyttää pikemminkin olevan sisäisen uusiutumisen tilassa nousevine ja laskevine yhdistystyyppineen. Erilaisia uusia yhdistyksiä on rekisteröity viime vuosina kaikkien aikojen huippuvuosien tahtiin. (Siisiäinen 2001, 160–165.) Hyvinvointivaltio ja kansalaisyhteiskunta eivät luonnollisestikaan riitä kaikkien sosiaalisen tuen tarpeiden täyttäjiksi: varsinkin ihmisten arkielämän sosiaaliset suhteet ovat tärkeä ellei tärkein osa ihmisen hyvinvoinnin kokonaisuudessa. Seuraavissa kappaleissa käsitellään lyhyesti joitakin Suomessa tehtyjä sosiaaliseen tukeen liittyviä tutkimuksia.

Suomalaisessa ”Terve kylä” – tutkimuksessa (1986–1990) on selvitetty väestön sosiaalisen tuen, terveydentilan ja terveystalvelujen käytön välisiä suhteita. Tutkimuksessa osoitettiin merkittävä yhteys läheisten sosiaalisen tuen laadun ja itse arvioidun terveyden, toimintakyvyn ja koetun terveyden välillä. Mitä heikompi lähipiirin sosiaalinen tuki oli, sitä heikompi oli itse arvioitu terveys ja toimintakyky. Heikko lähipiirin sosiaalinen tuki oli yhteydessä terveystalvelujen huomattavaan käyttöön. (Kumpusalo 1988, 132–133.)

Ulla Kotakari ja Timo Rusanen (1996, 177–178) ovat tutkineet kansalaisten toimintatapoja turvattomuuden kokemisessa. He nimeävät sosiaalisen tuen elämäntalvelutalvaksi. Turvautumisen kohteet on jaettu virallisiin ja epävirallisiin auttajiin. Virallinen tukiverkosto tarkoittaa heidän mukaansa ammatillista auttamista, kun taas epävirallinen tarkoittaa perheestä, sukulaisista sekä ystävistä koostuvaa sosiaalisen tuen verkostoa. Kun ihmiset kokevat itsensä turvattomiksi, he tukeutuvat perheeseen, sukulaisiin sekä Jumalaan selvästi useammin kuin ammattiauttajiin. Ainoastaan kun ihminen sairastuu, käyttäytyminen tekee poikkeuksen. Silloin turvaudutaan yhtä usein lääkäriin kuin perheeseen tai sukulaisiin.

Elina Haavio-Mannila (1984, 138–142) on tarkastellut tasapainoilua informaalin ja formaalin avun etsinnässä. Ystävien ja sukulaisten merkitys on tärkeä, kun on kyse aviollisista ongelmista, mutta ammattiauttajien puoleen käännytään, mikäli on ongelmia perheen murrosikäisen nuoren kanssa. Rahavaikeuksissa haetaan apua lähinnä pankilta, mutta suvun puoleen saatetaan kääntyä myös. Miehet etsivät apua virallisilta tahoilta, kun naiset sen sijaan luottavat epäviralliseen tukeen. Myös iällä on merkitystä tuenlähteitä tarkasteltaessa. Esimerkiksi nuorille ystävät ja työtoverit ovat tärkeämpiä kuin vanhemmille ihmisille. Keski-ikäiset suomalaiset suosivat formaaleja tukimuotoja.

Elina Haavio-Mannila (1984, 144–147) esittää, että mielenterveyden, työn ja perheen tyytyväisyyden edellytyksenä on monien tutkimusten mukaan epävirallinen sosiaalinen tuki ja etenkin sen emotionaalinen muoto. Suomalaiset kokevat tärkeäksi sen, että saavat kertoa huolistaan jollekin läheiselle henkilölle. Hänen tutkimuksensa mukaan näyttää siltä, että epävirallisten sosiaalisten verkostojen merkitys ihmisten ongelmien ratkaisijana on edelleen tärkeä. Ammattiauttajia yleisimmin perheenjäsenet, sukulaiset, työtoverit ja muut ystävät ovat ihmisten ensisijaisia tukijoita.

Tuula Melkas (1992, 111–113) on myös tutkinut suomalaisten antamaa epävirallista sosiaalista tukea. Hän jakaa epävirallisen sosiaalisen tuen taloudelliseen tukeen, ongelmista keskusteluksi ja seuran pitämiseksi. Ihmiset voivat tehdä toisilleen joko suuria tai pieniä palveluksia. Odotukset auttajasta vaihtelivat avun tarpeen mukaan: tabudellista apua ja suuria palveluksia odotetaan saatavan lähiomaisilta, pieniä ja satunnaisia palveluksia odotetaan esimerkiksi naapureilta. Ystävät ovat tärkeitä, kun halutaan pitää seuraa, keskustella ja selvittää ratkaisuja ongelmiin.

Jussi Vahtera (1993, 29) on tutkinut sosiaalisen tuen vaikutuksia eri syistä syntyviin sairauksiin. Hänen mukaansa sosiaalinen tuki voi lieventää stressiä, yksilön kokemaa ahdistusta, haitallisia biologisia elintoimintoja sekä stressistä seuraavaa vahingollista terveystäytymistä. Sosiaalinen tuki voi vahvistaa myös yksilön identiteettiä ja omanarvontunnetta. Tämän hän uskoo lisäävän terveyttä edistävää käyttäytymistä. Vahtera toteaa, että varsinaiset tukitapahtumat eivät ennusta terveyttä. Onkin tärkeämpää, että ihmisellä on luottamus ja tieto sosiaalisen tuen saatavuudesta, kun hän sitä tarvitsee.

4.3 Jälkisosialistinen transitioyhteiskunta Venäjä

Venäjän, kuten muidenkin entisten sosialististen maiden, kuvataan olevan siirtymävaiheessa sosialistisesta järjestelmästä kapitalistiseen yhteiskuntamuotoon. Tästä käytetään termiä postsosialistinen transitio. Kyseessä on ollut dramaattinen muutos yhdestä yhteiskuntamuodosta toiseen. Se on edennyt jälkisosialistisissa maissa eri tavoin ja eri vauhtia, mutta etenkin Venäjällä reformin alkuvaihe sai ryöstökapitalismin piirteitä. Rikkaat rikastuivat ja köyhät köyhtyivät. Venäjä onkin selviytynyt taloudelliselta ja yhteiskunnalliselta kannalta huonoiten siirtymävaiheen haasteista. Köyhyys, korruptio ja järjestäytynyt rikollisuus ovat rehottaneet Venäjällä enemmän kuin missään muussa jälkisosialistisessa maassa. (Alanen 2003, 219–226.) Koska korruptio on levinnyt koko yhteiskuntaan, ihmisten luottamus eri instituutioihin on hyvin alhainen (Melin & Blom 2002, 595).

Valtio huolehti Neuvostoliitossa kansalaisten hyvinvoinnista. Neuvostoliitto olikin yksi hyvinvointivaltiomalli, mutta ei suoraan verrattavissa pohjoismaiseen hyvinvointivaltioon. Sosialismissa yritykset vastasivat käytännössä tehdaskaupunkien terveydenhuollosta, lasten päiväkodeista, kouluista, lomista ja asumisesta: tehtaat olivat ikään kuin pieniä hyvinvointivaltioita. Yksityistämisen jälkeen suurin osa tehtaista luopui yhteiskunnallisesta vastuustaan. Työntekijöiden hyvinvointipalvelut siirrettiin joko kaupungin vastuulle tai lopetettiin kokonaan. Tästä oli seurauksena, että 1990-luvun aikana formaalit tukimuodot heikkenivät Venäjällä merkittävästi. Tämä on vaikeuttanut huomattavasti eri kansalaisryhmien arkielämää. (Melin & Blom 2002, 595.)

Neuvostoliiton sosiaalipolitiikan suursaavutuksena pidettiin alhaista eläkeikää. Näin ollen Venäjä peri Neuvostoliitolta 38 miljoonaa eläkeläistä. Eläkkeiden taso on ollut alhainen ja käytännössä pakottanut ihmiset töihin, vaikka eläkkeellä ovat olleetkin. Uudistuksia tarvitaan kovasti muuallakin kuin eläkkeissä. Esimerkiksi työttömyysturvan luominen on aloitettu aivan alusta, sillä

työttömyyden olemassaolo tunnustettiin virallisesti vasta kesällä 1991. Rekisteröity työttömyys on ollut vähäistä: työttömäksi ilmoittautuminen on byrokraattinen prosessi, korvaukset olemattomat ja työpaikan saanti työnvälityksen kautta epätodennäköistä. Ihmiset luottavatkin mieluiten perheen ja tuttavien muodostaman verkoston tukeen. Näiden suhteiden varassa järjestyy sekä työtä että tarvittaessa muutakin tukea. (Sailas ym. 1996, 251–252.)

Ylipäättään perhettä, ystäviä, sukua, naapureita ja työtovereita voidaan pitää Venäjällä turvaverkkona, joka hoitaa ja auttaa muun tukijärjestelmän puuttuessa (Caldwell 2004, 83). Erona suomalaiseseen perhekulttuuriin kaukaisetkin omaiset saattavat olla miltei yhtä läheisiä kuin sisarukset. Kun talousuudistukset alkoivat Venäjällä, yhteiskunta jätti suuren osan ihmisistä heitteille. Perheen ja sukulaisten antama sosiaalinen tuki nousi yhä merkitsevämpään asemaan. Perheverkkojen ulkopuolelle jääneet, esimerkiksi yksinäiset vanhukset, joutuivat naapuriavun varaan. Tämä toimi kyllä maaseudulla, mutta ei niinkään kaupungeissa. (Sailas ym. 1996, 252.)

Ongelmana on ollut myös yhteiskunnan järjestämien sosiaalisen tuen eriarvoisuus. Neuvostoaikojen jäänteinä parhaimmat etuudet ovat saaneet virkamiehet, jotka ovat tehneet ”huomattavia palveluita” valtiolle. Vaikka sosioekonomiset ongelmat ovat kasvaneet: köyhyys ja työttömyys ovat lisääntyneet ja esimerkiksi palkkoja sekä eläkkeitä on jätetty maksamatta, vanhoja Neuvostoliiton aikaisia formaalin sosiaalisen tuen rakenteita on myös säilynyt. Niiden lisäksi on tullut uusia valtion järjestämiä sosiaalisen tuen järjestelmiä, mutta ne ovat olleet riittämättömiä. Pääministeri Mikhail Kasyonov totesikin duumassa pitämässään puheessaan 17.5.2000, että valtion järjestämästä sosiaaliturvasta ainoastaan kolmasosa menee sitä kipeimmin tarvitseville. Loput kaksi kolmasosaa formaalista sosiaalisesta tuesta menee ihmisille, jotka pärjäisivät aivan hyvin ilman sitä. (Social Policy in Changing Russia 2002, 12.) Sosiaalipolitiikan uudistamiselle olisikin kaikkein

vähäosaisimmilta lähtevä sosiaalinen tilaus. Kansakuntana Venäjä on polarisoitunut: kuilu eliitin ja kansalaisten välillä on syvä (Blom 2002, 121).

Markku Kivisen (1998, 96) mukaan venäläisten osallistuminen erilaisten kansalaisjärjestöjen toimintaan on vähäistä. Kansalaisyhteiskunnan tila on heikko, sillä esimerkiksi yhteiskuntaluokkien asema ja tilanne on vasta muotoutumassa. On myös toisenlaisia tulkintoja Venäjän kansalaisyhteiskunnasta, joka kumpuaa erilaisesta tavasta ymmärtää, mitä kansalaisyhteiskunnalla ylipäätään tarkoitetaan. Esimerkiksi Seppo Toiviainen (1998, 390) esittää, että Venäjällä on varsin omaperäinen kansalaisyhteiskunta, jonka juuret ovat Neuvostoliitossa. Tähän kuuluvat muun muassa naapuri- ja sukulaisapu, yksityispalstojen tuotteiden vaihtaminen ja työpaikoilta saatavat aineelliset edut aina lastenvaatteista maitoon. Joka tapauksessa tuoreimpien tietojen mukaan kansalaisjärjestöt aiotaan saattaa tiukkaan valvontaan Venäjällä. Lisäksi monien kansainvälisten järjestöjen toimintaa pyritään vaikeuttamaan lakisäädöksin. (Pastinen 2006, 16.)

Sosiaaliset verkostot olivat tärkeitä jo sosialismin aikaan. Toimivat sosiaaliset verkostot varmistivat tavaroiden ja palveluiden saatavuuden. Nämä verkostot perustuivat vahvaan luottamukseen. Näin pystyttiin konstruoimaan myös yksityisyyttä suhteessa puolueen vaatimaan julkiseen elämään. Vaikka tämän päivän Venäjällä sosiaalinen integraatio on hiipunut eikä yhteisvastuuta juuri ole, ovat sosiaaliset verkostot yhä tärkeitä. Niiden avulla hoidetaan yhteyksiä muun muassa viranomaisiin ja työnantajiin. Verkostot kertovat myös siitä kehen voi luottaa ja toisaalta kenen kanssa on syytä olla varuillaan. (Melin & Blom 2002, 595.)

Huolimatta yhteiskuntatieteilijöiden kiinnostuksesta jälkisosialistiseen transitiioon tutkimusta näinkin suuren yhteiskunnallisen muutoksen vaikutuksesta epäviralliseen sosiaaliseen tukeen on

tehty vähän. Sosiaalisen pääoman tutkimusta kyseisestä aiheesta on tehty paljonkin, mutta ei sellaista, jossa huomioitaisiin epävirallinen sosiaalinen tuki. Seuraavaksi käyn lyhyesti läpi kaksi sosiaaliseen tukeen liittyvää tutkimusta, joissa Venäjä on ollut tarkastelun kohteena.

Kun ihmiset joutuvat yhteiskunnassa kokemaan suuren siirtymävaiheen mullistuksia, on oletettavaa, että sosiaaliselle tuelle on kysyntää. Melissa Caldwell (2004) on tutkinut sosiaalista tukea Venäjällä teoksessaan "Not by Bread Alone"; "Social Support in the New Russia". Kyseessä on etnografinen tutkimus, jonka tutkimuskohteena ovat Moskovan kristillisen kirkon ylläpitämien ruokaloiden (soup kitchen) asiakkaat. Caldwell (2004, 11) tarkastelee köyhien moskovalaisten jokapäiväisiä ja monimuotoisia selviytymistapoja. "Pummilla matkustaminen", sosiaaliset verkostot, tavaroiden ja palvelujen vaihto kuuluvat nimenomaan "ruokaloissa" käyvien selviytymiskeinoihin. He eivät näe nälkää eivätkä ole huolissaan tulevasta. Heille kirkon ylläpitämät "ruokalot" ovat merkittävä ja monimuotoinen sosiaalisen tuen lähde. Moskovalaiset köyhät, jotka eivät kykene vastaavanlaiseen verkostoitumiseen, eivät selviä niin hyvin. Tutkimus antaa kiintoisan näkymän moskovalaisen köyhän arkeen, mutta on ehkä hieman liian kapea-alainen, jotta siitä voitaisiin sen suurempia yleistyksiä tehdä. Venäjä on kuitenkin enemmän kuin Moskova ja sen kirkon ylläpitämät tukitoimet.

Eräässä sosiaalipsykologien tekemässä vertailevassa tutkimuksessa kartoitettiin 450 tehdastyöntekijän, yrittäjän ja opiskelijan kansallisia eroja siinä, kuinka he havaitsivat sosiaalisen tuen antamista ja toisaalta, kuinka paljon he saivat sosiaalista tukea selvitäkseen yli yhteiskunnallisen muutoksen. Tutkimuksen ensimmäinen osio tehtiin kvantitatiivisin tutkimusmenetelmin. Tutkittavat maat olivat Venäjä, Georgia ja Unkari. Tutkimuksen toisessa osassa selvitettiin haastatteluin työelämän vaikutusta tutkittavien perhe-elämään ja sosiaalisiin verkostoihin. (Goodwin ym. 2001, 379.)

Edellä mainitun tutkimuksen ensimmäisessä osassa tutkijat olivat kiinnostuneita kansallisuuden, ammatin, sukupuolen, individualismin, kollektivismiin, fatalismin ja tasa-arvon suhteesta annettuun ja vastaanotettuun sosiaaliseen tukeen. Tutkijat päätyivät tulokseen, että Georgiassa annetaan eniten sosiaalista tukea, mutta sosiaalisen tuen saamisessa ei ollut merkittäviä eroja maiden välillä.

Opiskelijat saivat korkeita arvoja sekä sosiaalisen tuen antamisessa että sen saamisessa.

Tehdastyöläiset sen sijaan saivat alhaisia arvoja. Yhteisöllisyyttä korostavat arvot ilmaisivat enemmän sosiaalisen tuen antamista kuin individualistiset arvot. Fatalistit saivat myös pieniä arvoja sekä sosiaalisen tuen antamisessa ja saamisessa. Sukupuolella ja tasa-arvolla ei ollut vaikutusta sosiaalisen tuen vastaanottamiseen. Tutkijat arvelivat, että tasa-arvo yksilön arvona onkin enemmän liitettävä halukkuuteen antaa sosiaalista tukea toisille kuin vastaanottaa sitä. (mt., 385.)

Tutkimuksen seuraavassa osiossa käytettiin tutkimusmetodin haastattelua. Haastattelujen tarkoituksena oli selvittää yksityiskohtaisemmin, kuinka työn ja opiskelun velvollisuudet vaikuttivat tutkittavien kotielämään ja sosiaalisiin verkostoihin. Georgianlaisista 61 prosenttia koki työn, perheen ja muun sosiaalisen elämän täydentävän toisiaan: työ, yrittäminen tai opiskelu antoi mahdollisuuden saada uusia ystäviä. Venäjällä ja Unkarissa alle kolmasosa vastaajista oli samaa mieltä. (mt., 385–387.)

Georgialaiset yrittäjät kokivat, että heidän elämäntyyliinsä antoi heille riippumattomuutta ja taloudellisia mahdollisuuksia osallistua sosiaaliseen elämään. Tärkeänä pidettiin lahjojen antoa ja mahdollisuuksia vierailta toisten ihmisten luona. Venäläisistä yrittäjistä 70 prosenttia oli sitä mieltä, että heillä ei ollut käytännöllisesti katsoen lainkaan sosiaalista elämää perheensä ulkopuolella. Venäjällä onkin sanonta, että ” sata ystävää ovat arvokkaampia kuin sata ruplaa”. Venäläiset yrittäjät kokivat perheen ulkopuolisen sosiaalisen elämän puutteen raskaammin kuin muut. Kuitenkin vain 29 prosenttia venäläisistä yrittäjistä koki, että työelämällä oli kielteisiä vaikutuksia

myös perhe-elämään. Unkarilaiset yrittäjät kokivat, että ”joka tunti tehtyä työtä on pois perhe-elämästä”. (mt., 388.)

Georgialaiset tehdastyöläiset kokivat työympäristön sosiaaliset suhteet kuin toisena perheenä. Venäläiset ja unkarilaiset tehdastyöläiset valittivat, että aikaa perheelle ja muulle sosiaaliselle elämälle ei jää. He kokivat tekevänsä pikemminkin uhrauksia perhe-elämän kustannuksella. Etenkin venäläiset naiset kokivat tilanteensa vaikeaksi. Tutkittaessa jälkisosialistisia maita venäläiset naiset ovatkin olleet kaikkein tyytymättöimpiä elämäänsä. (mt., 388.)

Kaikissa kolmessa maassa opiskelijat olivat tyytyväisimpiä opiskelun, sosiaalisten suhteiden ja perhe-elämän yhteensovittamisessa kuin mikään muu ryhmä. Tutkittavien maiden opiskelijoista georgialaiset olivat tyytyväisimpiä. Heillä ei ollut vaikeuksia yhteen sovittaa opiskelua ja sosiaalisen elämän vaatimuksia. Venäläisistä 14 prosenttia vakuutti, että heillä ei ole sosiaalista elämää lainkaan ja 36 prosenttia venäläisistä opiskelijoista koki, että opiskelupaineet veivät aikaa perhe-elämältä. Unkarilaisista opiskelijat 46 prosenttia koki riittämättömyyden tunnetta siitä, ettei heillä ollut tarpeeksi aikaa osallistua perhe-elämään. (mt., 389.)

4.4 Yhteenveto

Edellä kirjoitetusta käy varsin selvästi ilmi, että kyse on kahdesta hyvin erilaisesta maasta. Suomi on pitkälle kehittynyt hyvinvointivaltio, kun taas Venäjän hyvinvointijärjestelmä on siirtymävaiheessa. Eroja löytyy sekä makro-, meso- että mikrotasolla. Suomessa sosiaalista tukea on saatavilla laaja-alaisemmin. Valtion ja kuntien tuottamat palvelut ovat saaneet rinnalleen järjestöjen ja yksityisten yritysten tuottamia sosiaalisen tuen palveluja. Tämä ei kuitenkaan näytä aikaisemman tutkimuksen perusteella vähentäneen epävirallisen sosiaalisen tuen merkitystä. Onkin

riippuvaista sosiaalisen tuen muodosta, käännytäänkö virallisen vai epävirallisen sosiaalisen tuen puoleen, kun tukea tarvitaan. Epävirallisen sosiaalisen tuen merkitys ihmisten ongelmien ratkaisijana on edelleen hyvin tärkeä.

Venäjällä perheen, sukulaisten, naapurien ja ystävien sosiaalinen tuki on noussut tärkeään asemaan nopean yhteiskunnallisen muutoksen tähden. Yhteiskunnan järjestämiä sosiaalisen tuen palveluja on, mutta ne näyttävät kohdistuvan väärin osoitteisiin tai ne ovat riittämättömiä. Ihmiset jotka tarvitsisivat eniten formaalia sosiaalista tukea, saattavat jäädä näiden palveluiden tai tulonsiirtojen ulkopuolelle kokonaan. Näin ollen epäviralliselle sosiaaliselle tuelle vaikuttaa olevan suurempi sosiaalinen tilaus kuin Suomessa. Yhteisö- ja järjestötoiminta eivät ole Venäjällä niin kehittyneitä kuin Suomessa, joten niiden kautta välittyvä sosiaalinen tuki on todennäköisesti vähäistä. Tämä on myös esteenä demokratian kehittymiselle. Etenkin venäläiset naiset joutuvat koville epävirallisen sosiaalisen tuen antajina.

5 Tutkimusongelma, aineiston esittely ja tutkimusmenetelmät

5.1 Tutkimusongelma

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää sosiaalisen tuen vaihtelua Suomen ja Venäjän välillä. Mitä eroja löytyy sosiaalisen tuen verkostojen, yleistyneen luottamuksen ja epävirallisen sosiaalisen tuen antamisen ulottuvuuksilla pitkälle kehittyneen hyvinvointivaltion ja postsosialistisen transitioyhteiskunnan välillä? Vertailuasetelma on perusteltua, jotta ymmärtäisin myös suomalaisen hyvinvointimallin heikkoudet ja vahvuudet edellä mainituilla sosiaalisen pääoman ulottuvuuksilla. Uteliaisuus suuren ja käymistilassa olevan rajanaapurin kansalaisten sosiaalisista suhteista toimii myös kimmokkeena.

Tutkimuksen teoreettisena lähtökohtana on Petri Ruuskasen (2001, 46) tekemä sosiaalisen pääoman jaottelu. Hän jakaa sosiaalisen pääoman lähteisiin, mekanismeihin ja tuotoksiin. Sosiaalisen pääoman lähteitä ovat esimerkiksi valistunut rationaalisuus, sosiaaliset verkostot, vastavuoroisuuden normit ja avoin tiedonvälitys. Näitä lähteitä on sekä instituutio-, yhteisö- että yksilötasolla. Sosiaalista pääomaa välittäviä mekanismeja ovat muun muassa luottamus muihin ihmisiin ja instituutioihin sekä kommunikaatio. Sosiaalisen pääoman tuotoksina voidaan pitää yhteistoiminnan helpottumista ja valvonnan vähenemisen tarvetta. Lisäksi tärkeänä ”pääomahyötynä” ovat lisääntyneet sosiaalisen tuen mahdollisuudet sosiaalisista verkostoista. Sosiaalinen tuki nähdään siis sosiaalisen pääoman tuotoksena, myönteisenä seurauksena sosiaalisen pääoman optimaalisesta tasosta.

Tutkimuksen tulokset etenee Petri Ruuskasen (2001, 46) hahmotelman mukaisesti niin, että aluksi tutkin sosiaalisen pääoman lähteitä eli niitä sosiaalisia verkostoja, joista sosiaalista tukea on mahdollista saada. Seuraavaksi tutkin, kuinka yleistynyt luottamus sosiaalisen pääoman välittävänä mekanismina toimii eräänlaisena sosiaalisen tuen ilmapiirin indikaattorina. Se kertoo siitä

asenteellisesta ilmapiiristä, jossa sosiaalinen tuki toteutuu tai jää toteutumatta. Epävirallisen sosiaalisen tuen antaminen sosiaalisen pääoman tuotoksena on tulososiossa loogisesti viimeisenä. Tässä tutkimuksessa epävirallisen sosiaalisen tuen antaminen on konkreettinen ja toiminnallinen teko, jossa abstrakti sosiaalisen pääoman käsite todentuu: se on sosiaalisen pääoman käytäntö. Samanaikaisesti ajattelen, että yhdistävä ja sitova sosiaalinen pääoma, yleistynyt luottamus ja epävirallinen sosiaalinen tuki ovat monitahoisen sosiaalisen pääoman käsitteen mitattavissa olevia ulottuvuuksia.

Tutkin sosiaalisen tuen eri muodot (emotionaalinen, aineellinen ja toiminnallinen tuki) kahdesta eri näkökulmasta. Haluan tietää kenen puoleen käännytään, kun sosiaaliseen tukeen ilmenee tarvetta. Toisin sanoen minkälaisia ovat ne sosiaalisen tuen verkostot, joihin suomalaiset ja venäläiset turvautuvat. Olen toisaalta kiinnostunut myös tutkittavien maiden kansalaisten valmiuksista antaa epävirallista sosiaalista tukea. Lisäksi pyrin selvittämään epävirallisen sosiaalisen tuen antajan ominaisuuksia kvantitatiivisin tutkimusmenetelmin.

Voidaan olettaa, että korkea yhdistävän sosiaalisen pääoman (bridging social capital) taso lisää mahdollisuuksia saada sosiaalista tukea: sosiaalisen tuen verkostot ovat tällöin monipuoliset. Oletan korkean yhdistävän sosiaalisen pääoman tason myös edellyttävän korkeaa yleistyneen luottamuksen tasoa yhteiskunnassa. Sen sijaan sitova sosiaalinen pääoma (bonding social capital) edistää kotitalouksien sisällä annettavaa sosiaalista tukea (hoivaa ja huolenpitoa), mutta saattaa jopa ehkäistä sosiaalisen tuen antamista laajemmin yhteiskunnassa. Yhdistävän ja sitovan sosiaalisen pääoman ulottuvuudet antavat tärkeää lisätietoa sosiaalisten verkostojen rakenteesta: siitä sosiaalisesta ympäristöstä, jossa sosiaalinen tuki mahdollistuu ja potentiaalisesti toteutuu.

Oletan, että Venäjällä perhettä tai laajemmin sukua voidaan pitää turvaverkkona, joka hoitaa ja auttaa formaalien tukijärjestelmien ollessa vaillinaisia. Aikaisemman tutkimuksen perusteella Venäjällä onkin paljon epävirallista sosiaalista tukea saatavilla. Mikä selittää tätä ilmiötä? Oletan myös sitovan sosiaalisen pääoman osuuden olevan suurempi Venäjällä kuin Suomessa. Sen sijaan Suomessa yhdistävä sosiaalinen pääoma ja korkea yleistynyt luottamus edistävät mahdollisuuksia saada sosiaalista tukea myös lähipiirin ja sukulaisten ulkopuolelta. Vapaaehtoisuuteen perustuvat yhteisöt toimivat mahdollisina sosiaalisen tuen lähteinä. Suomessa sosiaalista tukea on mahdollista saada enemmän myös virallisista lähteistä.

5.2 Aineisto

Tutkielmani empiirinen osuus perustuu ISSP 2001 : Social Networks II aineistoon. Kyselyn tarkoituksena on ollut selvittää sukulais- ja ystävyys-suhteita 30 maassa. Suomessa kysely lähetettiin väestön keskusrekisteristä satunnaisesti valitulle 15–74-vuotiaille 2500 henkilölle. Siihen vastasi 1439 henkilöä. Venäjällä kysely lähetettiin 4751 kansalaiselle ja siihen vastasi 2000 18-vuotiasta ja sitä vanhempaa henkilöä. Olen valinnut mukaan muuttujia, jotka mittaavat sosiaalisen tuen verkostoja (ks. liite 1: kysymykset 30, 31 ja 32), sukulaisuus- ja ystävyys-suhteita (sitova sosiaalinen pääoma: liite 1; kysymykset 10, 11, 14, 15, 17, 19, 23, 24, 25 ja 27), kansalaistoimintaan osallistumista (yhdistävä sosiaalinen pääoma: liite 1; kysymys 29), yleistynyttä luottamusta (ks. liite 1: kysymys 40) ja epävirallisen sosiaalisen tuen antamista (ks. liite 1: kysymys 33). Liitteenä olevat kysymykset kuuluvat ISSP 2001 : sosiaaliset verkostot II : Suomen aineistoon.

5.3 Tutkimusmenetelmät

Sosiaalisen tuen verkostoja kartoitan laskemalla frekvenssijakaumat niistä tahoista, joiden puoleen suomalaiset ja venäläiset ensisijaisesti kääntyvät, kun he tarvitsevat sosiaalista tukea. Tarkastelen frekvenssijakaumien prosenttiosuuksia. Olen koodannut muuttujat uudelleen neljään eri luokkaan, jotka ovat ”informaali sosiaalinen tuki (lähipiiri)”, ”informaali sosiaalinen tuki (muut)”, ”formaali sosiaalinen tuki” sekä ”ei sosiaalista tukea”. Lasken sitovan ja yhdistävän sosiaalisen pääoman (kartoittavat myös sosiaalisia verkostoja) yleistyneen luottamuksen sekä epävirallisen sosiaalisen tuen muuttujille keskiarvot ja teen niistä summamuuttujat, jotka on palautettu alkuperäisten muuttujien asteikolle. Summamuuttujille ilmoitan keskihajonnat ja t-testin 95 % luottamusvälin ylä- ja alarajat. Luottamusväli kertoo, millä välillä todellinen perusjoukon tunnusluvun arvo on tietyllä todennäköisyydellä. Luottamustaso (95 %) kertoo, millä todennäköisyydellä perusjoukkoa kuvaava tunnusluku on jollain tietyllä luottamusvälillä.

Lisäksi käytän ristiintaulukointia ja χ^2 -riippumattomuustestiä epävirallisen sosiaalisen tuen antamiseen liittyvissä kysymyksissä. χ^2 -testi perustuu havaittujen ja odotettujen frekvenssien eroille. Käytännössä testissä lasketaan χ^2 -luku, joka kuvastaa sitä, kuinka paljon havaitut ja odotetut frekvenssit eroavat toisistaan. Kun χ^2 -luku on suuri, eroavat nämä frekvenssit paljon toisistaan ja kun se on pieni, ovat erot havaittujen ja odotettujen frekvenssien välillä pienet. Yhteiskuntatieteiden klassisia tutkimusteemoja ovat yhteiskunnalliset jaot. Tällaisia jakoja ovat muun muassa ikään, sukupuoleen, luokkaan ja koulutukseen liittyvät jaot. Käytän taustamuuttujina ikää, sukupuolta ja koulutustasoa, kun pyrin hahmottamaan epävirallisen sosiaalisen tuen antajan ominaisuuksia.

6 Sosiaalisen tuen vaihtelu Suomessa ja Venäjällä

6.1 Sosiaalisen tuen lähteet

6.1.1 Yhdistävä ja sitova sosiaalinen pääoma

Tässä osiossa tarkastelen sosiaalisen tuen lähteitä eli niitä verkostoja, joista sosiaalista tukea on mahdollista saada sekä Suomessa että Venäjällä. Sosiaaliset verkostot ovat sosiaalisen vuorovaikutuksen pohja. Sosiaalinen vuorovaikutus ”puolestaan tuottaa luottamusta, vastavuoroisuutta korostavia normiodotuksia ja yhteistoimintaa” (Lehtonen & Kääriäinen 2005, 295). Tässä tutkimuksessa sosiaalinen pääoma on verkostojen merkityksessä jaettu kahteen eri ryhmään: yhdistävään ja sitovaan sosiaaliseen pääomaan (Putnam 2000, 22–23). Nämä verkostot kertovat siitä, mistä sosiaalista tukea on potentiaalista saada ja toisaalta myös niistä sosiaalisista kentistä, joissa yksilö voi toimia sosiaalisen tuen antajana. Sosiaaliset verkostot toimivat siis sosiaalisen pääoman ja sosiaalisen tuen lähteinä. Nämä lähteet ovat kulttuurisidonnaisia: esimerkiksi eri yhteiskunnissa formaalit instituutiot ja yhteisöön liittyvät informaalit instituutiot painottuvat eri tavoin (Ruuskanen 2001, 47).

Yhdistävä sosiaalinen pääoma kuvaa yhteiskunnassa ilmeneviä löyhiä sosiaalisia siteitä. Voidaan ajatella, että modernisaation edetessä yksilö on yhä enemmän vapautunut vahvojen siteiden pakkokurimuksista ja tilalle on tullut vapaaehtoisuuteen perustuvia yhteisöjä, joihin liittyminen perustuu enemmänkin mielihyvään ja myönteiseen palautteeseen (Roos 1996, 48). Järjestö- ja yhdistystoimintaan osallistuminen kertoo näin ollen ”heikkojen siteiden vahvasta voimasta”, johon Granovetter (1973, 1360–1381) ajatusrakennelmassaan päätyi. Yhdistävällä sosiaalisella pääomalla voidaan katsoa olevan yhteiskunnallisesti merkittävä rooli yhteistoiminnan edistäjänä. Se on yksilöiden välisiä siteitä ja verkostoja tukevaa sosiaalista pääomaa ja täten laadultaan yhteiskunnassa yleistynyttä ja niin sanotusti julkista hyvää. Yleisesti ottaen yhdistävää sosiaalista

pääomaa pidetään myös edellytyksenä demokratian kehittymiselle yhteiskunnassa. Taulukosta 1. käy ilmi yhdistävän sosiaalisen pääoman osuus Suomessa ja Venäjällä.

Taulukko 1. Yhdistävä sosiaalinen pääoma Suomessa ja Venäjällä. Kuinka usein vastaaja on osallistunut järjestö- tai yhdistystoimintaan viimeisen 12 kuukauden aikana? Summamuuttujien osiot, keskiarvot, keskihajonnat ja t-testin 95 % luottamusvälin ylä- ja alarajat.

	Poliittinen puolue tai yhdistys	Ammattiliitto tai vastaava yhdistys	Kirkko tai uskonnollinen järjestö	Urheilujoukkue, harrastuspiiri tai vapaa-ajan yhdistys	Hyväntekeväisyysjärjestö tai -ryhmä	Asuinalueen seura tai yhdistys	Muut yhdistykset tai ryhmät	Summamuuttujien keskiarvot	Summamuuttujien keskihajonnat	Luottamusvälin (95 %) rajat	
										Alar.	Ylär.
Suomi	1,20	1,89	2,12	2,46	1,37	1,38	1,77	2,00	0,92	1,95	2,05
Venäjä	1,05	1,23	1,12	1,17	1,04	1,05	1,06	1,10	0,23	1,09	1,11

Vastausvaihtoehtojen koodaus: 1 = en kuulu kyseisiin järjestöihin, 2 = kuulun järjestöön, mutta en osallistu sen toimintaan, 3 = olen osallistunut kerran tai pari, 4 = olen osallistunut useammin kuin kahdesti.

Yhdistävän sosiaalisen pääoman summamuuttujia saa Suomessa selvästi suuremman arvon kuin Venäjällä. Merkittävin ero yksittäisten muuttujien kohdalla on urheilu- ja harrastustoimintaan liittyvässä osiossa, jossa suomalaiset ovat selvästi osallistuvampia kuin venäläiset. Sosiaalisen tuen kannalta merkittäviä muuttujia ovat etenkin osallistuminen kirkon tai uskonnollisen järjestön toimintaan sekä osallistuminen hyväntekeväisyysjärjestöjen toimintaan, joissa suomalaiset ovat myös aktiivisempia. Yleisenä huomiona todettakoon, että Suomi saa kaikilla muuttujilla suurimmat arvot. Tästä voi tulla päätelmään, että osallistuminen järjestö- ja yhdistystoimintaan on Suomessa aktiivisempaa ja näin ollen yhdistävän sosiaalisen pääoman taso on Suomessa korkeampi. Suomen kansalaisyhteiskunta on siis vahvempi. Kaikki muuttujat ovat tilastollisesti merkitseviä.

Toimiva demokratia ja kansalaisyhteiskunta kuuluvat yhteen. Tarvitaan vahva kansalaisyhteiskunta ylläpitämään moraali, jonka turvin myös hyvinvointivaltio pitää huolta kansalaisistaan. Venäjällä demokratian eteneminen on ollut hankalaa. Esimerkiksi kansainvälisten järjestöjen toimintaa on

pyrity estämään lakimuutoksin. Vaikuttaa siltä, että yhdistys- ja järjestötoiminta koetaan uhkana valtiolle. Tämä onkin ollut eräänlaista presidentillistä demokratiaa. Venäjällä elää edelleen tarve vahvaan johtajaan ja toive valtion kaikkensäatelevästä voimasta. (Pastinen 2006, 16.) Tämän voi tulkita vaurioittavan yhdistys- ja järjestötoimintaa sekä niiden potentiaalisesti tuottamia sosiaalisen tuen palveluja. Venäjällähän on uusi perustuslaki. Lisäksi kaikki viralliset modernin valtion instituutiot ovat olemassa. Tästä huolimatta Venäjää ei voi pitää minään eurooppalaisena demokratiana. (Melin 2002, 1.) ”Venäläinen demokratia” toimii ylhäältä alaspäin.

Sitova sosiaalinen pääoma kertoo vahvoista siteistä yhteisössä ja se liittyy sosiaalisen tuen kontekstissa lähipiiriin antamaan sosiaaliseen tukeen. Sitova sosiaalinen pääoma on tärkeä epävirallisen sosiaalisen tuen lähde. Sen haittana pidetään yleisesti liian vahvoja ryhmän sisäisiä sosiaalisia siteitä, jotka tukahduttavat sosiaaliset siteet ympäröivään yhteiskuntaan. Vahvat sosiaaliset siteet merkitsevät kuitenkin myös vahvaa sitoutumista johonkin ryhmään, esimerkiksi sukuun tai perheeseen. Vahvojen sosiaalisten siteiden yhteisöissä ajatellaan olevan korkea ryhmän sisäinen luottamus. (ks. Granovetter 1973, 1362.)

Taulukko 2. Sitova sosiaalinen pääoma Suomessa ja Venäjällä: summamuuttujien osiot, keskiarvot, keskihajonnat ja t-testin 95 % luottamusvälin ylä- ja alarajat.

	Kuinka usein tapaavat isää?*	Kuinka usein tapaavat äitiä?*	Kuinka usein tapaavat poikaa tai tyttäriä?*	Kuinka usein tapaavat siskoa tai veljeä?*	Kuinka usein tapaavat läheistä ystävää?***	Läheisten ystävien lukumäärä?***	Summamuuttujien keskiarvot	Summamuuttujien keskihajonnat	Luottamusvälin (95 %) rajat	
									Alar.	Ylär.
Suomi	2,75	3,45	4,19	3,39	4,55	3,72	3,62	1,16	3,56	3,68
Venäjä	2,70	3,77	4,35	3,62	5,54	3,58	3,85	1,43	3,79	3,91

Vastausvaihtoehtojen koodaus: * 1 = ei ole elossa/ei aikuista poikaa tai tyttäriä, 2 = harvemmin, 3 = useita kertoja vuodessa, 4 = ainakin kerran kuussa, 5 = ainakin kerran viikossa, 6 = useita kertoja viikossa, 7 = päivittäin, 8 = hän asuu samassa taloudessa. ** 1 = en koskaan, 2 = harvemmin, 3 = useita kertoja vuodessa, 4 = ainakin kerran kuukaudessa, 5 = ainakin kerran viikossa, 6 = useita kertoja viikossa, 7 = päivittäin, 8 = hän asuu samassa taloudessa. *** 1 = ei ystäviä, 2 = 1-2 ystävää, 3 = 3-4 ystävää, 4 = 5-6 ystävää, 5 = 7-9 ystävää, 6 = 10-12 ystävää, 7 = 13-17 ystävää, 8 = 18 ystävää tai enemmän.

Summamuuttuja saa Venäjällä suuremman arvon eli sitovaa sosiaalista pääomaa olisi näin enemmän Venäjällä kuin Suomessa. Suomalaisilla läheisten ystävien lukumäärä on suurempi, mutta venäläiset tapaavat läheisiä ystäviään useammin. Lähiperheeseen kuuluvia tavataan Venäjällä useammin lukuun ottamatta isää. Lehtosen ja Kääriäisen (2005, 300–301) tekemässä tutkimuksessa Suomessa oli vähemmän sitovaa sosiaalista pääomaa kuin missään muussa maassa, ja Venäjällä oli myös jälkisosialistisen maiden joukossa melko pieni sitovan sosiaalisen pääoman osuus. Heidän tutkimuksensa mukaan suurimmat sitovan sosiaalisen pääoman arvot löytyivät Välimeren maista. Lisäksi sitovan ja yhdistävän sosiaalisen pääoman välinen korrelaatio oli käänteinen (-0.45 , $p < 0,05$). Myös sitovan sosiaalisen pääoman ja epävirallisen sosiaalisen tuen välinen korrelaatio oli käänteinen, mutta edellistä selvemmin (-0.62 , $p < 0,01$). Eli maissa, joissa esiintyi epävirallista sosiaalista tukea paljon, oli sitovaa pääomaa vähän ja päinvastoin. (mt., 304.) Taulukossa 2. summamuuttujien kaikki osiot ovat tilastollisesti merkitseviä.

On perusteltua tulkita, että virallisen sosiaalisen tuen järjestelmän kattavuudella mitattuna, Suomi on kehittyneempi maa kuin Venäjä. Korkea sitovan sosiaalisen pääoman määrä on tavallisempaa kehittyneemmille hyvinvointivaltioille ja kehittyneissä hyvinvointivaltioissa se saa tavallisesti alhaisia arvoja (mt. 2005, 301). Venäjällä perhekäsitys on kuitenkin kovin toisenlainen kuin Suomessa eikä tämä sitovan sosiaalisen pääoman mittari kerro riittävästi siitä venäläisten sisäpiiristä, johon kuuluvat tavallisesti myös kaukaiset sukulaiset ja naapurit. Pyrin seuraavissa taulukoissa osoittamaan, kuinka sosiaalisen tuen verkostot kantavat Venäjällä yli ydinperheen ja ystävien lähinnä naapureihin, sukulaisiin ja työtovereihin. Johtopäätökseni kuitenkin on, että nämä venäläisten ”luottohenkilöistä” koostuvat verkostot ovat sisänpäin lämpiäviä. Muihin ihmisiin ja instituutioihin ei niinkään luoteta. Joidenkin mukaan tämä on sitä venäläisten kansalaisyhteiskuntaa (ks. Toiviainen 1998, 390). Tämä on ollut mitä ilmeisimmin yksi niistä selviytymismekanismeista,

jota venäläiset ovat käyttäneet, kun sosialismin romahtamisen jälkeen työttömyys ja inflaatio ovat heikentäneet sosiaalietuuksien reaaliarvoa (Deacon 2000, 159).

6.1.2 Emotionaalisen tuen verkostot

Emotionaalisen, aineellisen ja toiminnallisen tuen verkostoista olen tehnyt frekvenssijakaumat, jotka olen koodannut uudelleen neljään eri luokkaan. Näille eri luokille olen laskenut prosenttiosuudet. Taulukko kertoo, kenen puoleen käännytään ensisijaisesti, kun haetaan sosiaalista tukea luokissa ”informaali sosiaalinen tuki (lähipiiri)”, ”informaali sosiaalinen tuki (muut)” ja ”formaali sosiaalinen tuki”. Lisäksi mukana on omana luokkanaan ne ihmiset, jotka eivät kääntyisi kenenkään puoleen. Tämä tarkastelu antaa hieman yksityiskohtaisemman kuvan sosiaalisen tuen verkostoista Suomessa ja Venäjällä, mutta frekvenssijakaumista ei voi tehdä mitään kovin yleisiä yleistyksiä. Lisäksi on muistettava, että sosiaalisen tuen laatu on aina vastaanottajan subjektiivisen arvion varassa. Laatu ja tuen oikea-aikaisuus ovat tärkeitä kriteereitä emotionaalisisessa ja toiminnallisessa tuessa, mutta aineellisessa tuessa myös määrälliset tekijät ovat tärkeitä. (ks. Kumpusalo 1991, 14–15.)

Ensimmäisenä tarkastelen emotionaalisen tuen verkostoja Suomessa ja Venäjällä.

Taulukko 3. Emotionaalisen tuen verkostot. Kenen puoleen vastaaja kääntyisi ensisijaisesti, jos tuntisi olonsa alakuloiseksi tai masentuneeksi ja haluaisi keskustella asiasta? (%)

	Informaali sosiaalinen tuki (Lähipiiri)	Informaali sosiaalinen tuki (Muut)	Formaali sosiaalinen tuki	Ei sosiaalista tukea	Yhteensä	N =
Suomi	88	2	4	6	100	(1332)
Venäjä	84	11	0	5	100	(1997)

Informaali lähipiiri: puoliso, asuinkumppani, äiti, isä, tytär, poika, sisko, veli, läheinen ystävä
Informaali muut: sukulainen, aviopuoliso, sukulainen, naapurit, työkaveri, kummi, joku muu
Formaali sosiaalinen tuki: pappi, lääkäri, psykologi, sosiaalitoimi, kirkko, joku jolle maksaa jne.

Tämän aineiston mukaan hieman yli puolet suomalaisista (liite 2: taulukko 1.) kääntyisi puolison tai asuinkumppanin puoleen, jos tuntisi olonsa masentuneeksi. Venäläisistä vastaavan tekisi kolmasosa.

Puolisolta haetaan siis ensisijaisesti emotionaalista tukea molemmissa maissa. Seuraavaksi useimmiten käännetään läheisen ystävän puoleen: Suomessa 22 prosenttia ja Venäjällä 23 prosenttia vastaajista. Äidin, sisaren tai tyttären puoleen kääntyisi venäjällä yhteensä 23 prosenttia vastaajista. Suomalaisista näin tekisi 13 prosenttia. Huomionarvoista on, että venäläiset käyttävät tämän aineiston mukaan laajempaa informaalisen sosiaalisen tuen verkostoa: emotionaalista tukea voidaan hakea ja saada myös naapurilta (4 %) tai ydinperheen ulkopuolisilta sukulaisilta. Formaaleista tukimuodoista ainoastaan suomalaiset kääntyisivät joissain tapauksissa lääkärin tai psykologin puoleen. Myös naisten osuus emotionaalisen tuen antajana on molemmissa maissa tärkeä, mutta Venäjällä se vaikuttaa olevan vielä korostuneempi. Vastaajia jotka eivät kääntyisi kenenkään puoleen, on miltei yhtä paljon: Suomessa kuusi prosenttia ja Venäjällä viisi prosenttia.

6.1.3 Aineellisen tuen verkostot

Aineelliseen tukeen katsotaan kuuluvaksi rahan lainaaminen tai antaminen. Myös tavaroiden, apuvälineiden tai lääkityksen antaminen kuuluvat aineellisen tuen piiriin. Käyttämässäni aineistossa aineellisen tuen verkostoja mitattiin nimenomaan rahan lainaamiseen liittyvällä kysymyksellä. Käyttämäni aineiston mukaan suomalaiset kääntyvät ensisijaisesti pankin tai jonkin muun luottolaitoksen puoleen, kun haluavat lainata suuren summan rahaa. Peräti 38 prosenttia (liite 2: taulukko 2.) vastaajista toimisi näin. Suomalaiset näyttävät luottavan pankkijärjestelmäänsä todennäköisesti yhä kasvavassa määrin liikenneisyyden ongelmista huolimatta. Puolison tai asuinkumppanin puoleen kääntyisi neljäsosa vastaajista. Äidin puoleen kääntyisi 12 prosenttia vastaajista ja isältä rahaa lainaisi kahdeksan prosenttia suomalaisista. Läheinen ystävä ja muut sukulaiset saavat pieniä prosenttiosuuksia. Kuusi prosenttia suomalaisista ei kääntyisi kenenkään puoleen.

Venäläisten aineellisen tuen verkostot näyttävät kovin toisenlaisilta. Tärkein aineellisen tuen lähde venäläisille on läheinen ystävä, jonka puoleen kääntyisi 18 prosenttia vastaajista. Seuraavaksi tärkein aineellisen tuen lähde on äiti 14 prosentin osuudella. Mielenkiintoista on, että peräti seitsemän prosenttia kääntyisi naapurin puoleen, kun vastaavaa ei Suomessa tapahdu käytännössä lainkaan. Tämän aineiston mukaan venäläiset käyttävät laajaa informaalia sosiaalisen tuen verkostoa aineellisen tuen saamiseksi. Pankista ei lainata rahaa käytännöllisesti katsoen lainkaan, ja 14 prosenttia vastaajista ei kääntyisi kenenkään puoleen lainatakseen suurta summaa rahaa.

Taulukko 4. Aineellisen tuen verkostot. Kenen puoleen vastaaja kääntyisi ensisijaisesti, jos haluaisi lainata suuren summan rahaa? (%)

	Informaali sosiaalinen tuki (Lähipiiri)	Informaali sosiaalinen tuki (Muut)	Formaali sosiaalinen tuki	Ei sosiaalista tukea	Yhteensä	N =
Suomi	53	2	39	6	100	(1334)
Venäjä	63	23	0	14	100	(1998)

Informaali lähipiiri: puoliso, asuinkumppani, äiti, isä, tytär, poika, sisko, veli, läheinen ystävä

Informaali muut: sukulainen, aviopuolison sukulainen, naapurit, työkaveri, kummi, joku muu

Formaali sosiaalinen tuki: sosiaalitoimi, pankki, yksityinen rahanlainaaja

Taulukko 4. antaa myös vastauksen, siihen miksi epävirallisen sosiaalisen tuen antaminen on saanut niin korkeita arvoja Venäjällä kansainvälisessä tutkimuksessa. Elokuussa 1998 Venäjällä oli pankkikriisi, jossa useat venäläiset menettivät talletuksiaan. Lisäksi monia pankkeja pidetään yleisesti rahanpesulaitoksina ja niillä arvioidaan olevan muitakin rikolliskytkentöjä. Venäläiset eivät yksinkertaisesti luota pankkijärjestelmäänsä. Lisäksi sen toimivuus on ollut tämän tutkimuksen aineistonkeruun aikoihin vielä kyseenalaista. Aineelliseen tuen verkostot ovat Venäjällä myös sikäli tärkeitä, että talousuudistusten myötä köyhien ja rikkaiden välinen kuilu on Venäjällä maailman syvimpiä ja muistuttaa näin kehitysmaiden asetelmaa. (Kuorsalo ym. 1999, 19, 66–67.)

On huomioitava myös, että osa venäläisistä on oppinut tulemaan toimeen ilman rahaa. Kolme neljäsosan venäläisistä arvioidaan omistavan puutarhapalstan. Syksyllä 1998 tehdyn tutkimuksen mukaan 55 prosenttia väestöstä kasvattaa puolet tai yli puolet elintarvikkeistaan omin voimin. Eläkkeellä oleva ja maalla asuva vanhus voi olla köyhä, mutta jos hän kasvattaa vihannekset ja pitää lehmää, hän selviää. Toinen asia sitten on, onko raadanta eläkeiässä ihanteellista. Ja mitä tapahtuu vanhuksen sairastuessa? (mt., 140–147.) Venäjä ei vielä ole moderni sanan kaikissa merkityksissä. Esimerkiksi yritykset ovat monella tapaa riippuvaisia valtiosta ja valtio säätelee yritystoimintaa sangen kovin ottein. Rahalla ei ole samaa merkitystä universaalina vaihdon välineenä kuin kehittyneissä kapitalistissa maissa. Itse asiassa tavaranvaihto esittää tärkeämpää roolia vaihdossa kuin raha. Yrityksillä tämä voi olla veronkiertoa, mutta yksityisillä kansalaisilla erilainen tavaran ja elintarvikkeiden vaihto on tapa selviytyä. (ks. Melin 2002, 1.)

6.1.4 Toiminnallisen tuen verkostot

Toiminnallinen tuki sisältää erilaisia ihmisille annettuja palveluja ja esimerkiksi kuntoutusta. Tämän aineiston mukaan kaksi kolmasosaa suomalaisista (liite 2: taulukko 3.) kääntyisi puolison tai asuinkumppanin puoleen hakiessaan toiminnallista tukea. Toiseksi tärkein toiminnallisen tuen lähde on äiti 10 prosentin osuudella. Läheisen ystävän puoleen kääntyisi seitsemän prosenttia suomalaisista. Tytär ja sisar ovat myös tärkeitä toiminnallisen tuen antajia.

Venäläisistä 46 prosenttia kääntyisi puolison tai asuinkumppanin puoleen, jos tarvitsisi apua kotitöihin tai ostoksilla käymiseen. Äidin puoleen kääntyisi 18 prosenttia vastaajista ja tyttäreltä toiminnallista tukea pyytäisi 13 prosenttia vastaajista. Aineiston mukaan lähipiirin merkitys on suuri molemmissa maissa toiminnallista tukea haettaessa. Venäjällä toiminnallisen tuen verkosto on kuitenkin hieman laajempi ja naapurinkin puoleen kääntyisi kolme prosenttia vastaajista. Suomessa kolme prosenttia vastaajista ei kääntyisi kenenkään puoleen, kun vastaava osuus Venäjällä on kaksi

prosenttia. Formaalit tukimuodot saavat pienet osuudet molemmissa maissa, mutta tämä saattaa johtua myös kysymyksenasettelusta. Toiminnallisen tuen verkostoissa ei maiden välillä ilmene suurtakaan vaihtelua. Jos ihminen vilustuu tai muuten tarvitsee apua kotitöihin ja ostoksilla käyntiin, ovat toiminnallisen tuen verkostot hyvin samankaltaisia sekä Suomessa että Venäjällä.

Taulukko 5. Toiminnallisen tuen verkostot. Kenen puoleen vastaaja kääntyisi ensisijaisesti, jos hän olisi vilustunut ja tarvitsisi apua esimerkiksi kotitöihin ja ostoksilla käymiseen? (%)

	Informaali sosiaalinen tuki (Lähipiiri)	Informaali sosiaalinen tuki (Muut)	Formaali sosiaalinen tuki	Ei sosiaalista tukea	Yhteensä	N =
Suomi	94	2	1	3	100	(1327)
Venäjä	91	6	1	2	100	(1998)

Informaali lähipiiri: puoliso, asuinkumppani, äiti, isä, tytär, poika, sisko, veli, läheinen ystävä

Informaali muut: sukulainen, aviopuolison sukulainen, naapurit, työkaveri, kummi, joku muu

Formaali sosiaalinen tuki: sosiaalitoimi, kirkko, joku jolle maksaa

6.1.5 Yhteenveto

Yhdistävän sosiaalisen pääoman osuus on suurempi Suomessa kuin Venäjällä. Sen sijaan sitovan sosiaalisen pääoman osuus on Venäjällä suurempi kuin Suomessa, kun sitovaa sosiaalista pääomaa tarkastellaan ydinperhe- ja ystäväkeskeisesti. Käytettyyn aineistoon perustuen emotionaalisen, aineellisen ja toiminnallisen tuen informaaliset verkostot ovat Venäjällä laajemmin käytössä kuin Suomessa. Tämä tarkoittaa myös sitä, että jos sitovan sosiaalisen pääoman käsitettä laajennetaan koskemaan myös sukulaisia, naapureita ja työkavereita, on Venäjällä sitovan sosiaalisen pääoman osuus selvästi suurempi kuin Suomessa. Ero on erityisen selvä emotionaalisen ja aineellisen tuen kohdalla. Venäläisten sosiaalisten verkostojen ja valtion väliin ei jää riittävästi välittäviä tekijöitä; sellaista alhaalta ylöspäin kumpuavaa kansalaistoimintaa, joka edistäisi yhteisvastuuta ja yhteenkuuluvuuden tunnetta Venäjällä.

Tämän aineiston mukaan suomalaiset kääntyvät enemmän formaalien tukimuotojen puoleen ylipäätään, mutta etenkin aineellisessa tuessa. Emotionaalisessa tuessa on myös selvä ero. Sen sijaan toiminnallisen tuen kohdalla vastaajien prosenttiosuudet menivät tasan. Jos kysymyksenasettelu olisi ollut vähemmän informaaleja sosiaalisen tuen muotoja suosivaa, olisi vastauksissa todennäköisesti näkynyt suomalaisten kohdalla vielä suurempi formaalien tukimuotojen osuus. Kokonaan sosiaalisten tukiverkostojen ulkopuolelle jäävien osuus oli sekä emotionaalisessa että toiminnallisessa tuessa Suomessa prosenttiosuus suurempi, mutta aineellisessa tuessa peräti 14 prosenttia venäläisistä ei kääntyisi kenenkään puoleen, jos olisi tarvetta lainata suuri summa rahaa. Jos pientä kulutusta pidetään ihanteena, monet venäläiset ovat sen saavuttaneet (Kuorsalo ym. 1999, 147). Huomionarvoista on myös se, että James Colemanin (1990, 321) väittämä kehittyneen hyvinvointivaltion julkisen sektorin epäsuotuisasta vaikutuksesta epäviralliseen sosiaaliseen tukeen ei pidä paikkaansa. Suomessa informaali sosiaalinen tuki on selvästi tärkein sosiaalisen tuen lähde.

6.2 Yleistynyt luottamus välittävänä mekanismina

Luottamus on yksi keskeisistä ulottuvuuksista, kun sosiaalista pääomaa mitataan. Sitä voidaan pitää sosiaalisen pääoman käsitteen selkärankana. Ruuskasen (2001, 45) mukaan luottamuksen myötä toisen yksilön toiminta muuttuu ennustettavaksi, jolloin sosiaalisen vuorovaikutuksen osapuolet eivät toimi petollisesti ja lyhytjänteisesti vain omaa etua tavoitellen. Sosiaalisen pääoman kannalta ollaan kiinnostuneita sekä ihmisiin että instituutioihin kohdistuneesta luottamuksesta. Tämän tutkimuksen aineisto ei anna tietoa formaaleihin instituutioihin liittyvästä luottamuksesta. Sen sijaan yksilöiden välistä luottamusta mittaavia muuttujia aineistossa on. Tässä tutkimuksessa yleistynyt luottamus toimii sekä sosiaalista pääomaa välittävänä mekanismina että sosiaalisen pääoman yhtenä mitattavana ulottuvuutena. (ks. mt., 46.) Sosiaalisen tuen näkökulmasta yleistynyt luottamus antaa vihjeitä siitä asenteellisesta ilmapiiristä, jossa sosiaalinen tuki toteutuu. Yleistynyt luottamus kertoo näin siitä, voiko ihmisiin ylipäättään luottaa, ovatko ihmiset reiluja ja auttavaisia.

Bo Rohsteinin (2001, 234) mukaan koko väestön kattama hyvinvointivaltio lisää luottamusta yhteiskunnassa. Hänen mukaansa hyvinvointivaltion laajat tukijärjestelmät ovat sosiaalisen kiinteyden lähde. Yleistynyt luottamus onkin saanut suurimpia arvoja kehittyneissä hyvinvointivaltioissa. (ks. Inglehart 1999, 101–102; Rothstein & Kumlin 2005, 339). Sitä vastoin eräät tutkijat ovat esittäneet, että jälkisosialistisissa maissa ihmiset ovat sosiaalistuneet olemaan luottamatta esimerkiksi naapureihinsa (Uslaner & Badescu 2003, 219). Tässä tutkimuksessa aikaisemmin käsitellyt sosiaaliset verkostot ja antavat viitteitä kuitenkin siitä, että naapuriapu on Venäjällä hyvinkin tärkeää. Ilman luottamusta naapuriapu tuskin olisi mahdollista.

Taulukosta 6. käy ilmi, että Suomi saa yleistyneestä luottamuksesta korkeamman arvon summamuuttujalla kuin Venäjä. Kun tarkastelee lähemmin summamuuttujan osioita, huomaa että venäläiset ovat enemmän varuillaan siitä, että heitä käytetään hyväksi tavalla tai toisella. Läpeensä

korruptoituneessa ja epävakaassa yhteiskunnassa tämä lienee ymmärrettävää. Joskus on järkevää olla luottamatta, vaikka yhteiskunnan yhteistoiminnan ja yhteenkuuluvuuden kannalta luottamus onkin ensisijaisen tärkeää.

Taulukko 6. Yleistynyt luottamus Suomessa ja Venäjällä: summamuuttujien osiot, keskiarvot, keskihajonnat ja t-testin 95 % luottamusvälin ylä- ja alarajat.

	On vain muutamia ihmisiä, joihin voin täydellisesti luottaa	Useimmiten voin olla varma, että muut ihmiset tahtovat parastani*	Jos en ole varovainen, muut ihmiset käyttävät minua hyväkseen	Summamuuttujien keskiarvot	Summamuuttujien keskihajonnat	Luottamusvälin (95 %) rajat	
						Alar.	Ylär.
Suomi	1,71	3,51	3,23	2,78	0,80	2,74	2,82
Venäjä	2,09	3,00	2,44	2,49	0,67	2,46	2,52

Vastausvaihtoehtojen koodaus: 1 = täysin samaa mieltä, 2 = samaa mieltä, 3 = en samaa enkä eri mieltä, 4 = eri mieltä, 5 = täysin eri mieltä. * Väittämän asteikko käännetty.

Luottamus vaikuttaa olevan Venäjällä selektiivistä: onkin todennäköistä, että tuntemattomiin ihmisiin ei luoteta siinä määrin kuin Suomessa. Osiossa ”On vain muutamia ihmisiä joihin voin täydellisesti luottaa” Venäjä saa suuremman arvon. Suomalaiset ovat näin enemmän samaa mieltä kyseessä olevan väittämän kanssa. Tästä voisi tulla ehkä yllättäväänkin päätelmään, että suomalaisilla on jonkin verran vähemmän ihmisiä, joihin he luottavat täydellisesti. Venäläisillä ”luottohenkilöiden” määrä olisi suurempi. Tämäkin antaa mielestäni vihjeitä siitä, että naapuri- ja sukulaisuussuhteet ovat laajemmat Venäjällä. Mutta luottavatko venäläiset tuntemattomiin ihmisiin, erilaisiin instituutioihin ja valtioon? Kysymyksenasettelua voi kritisoida siitä, että ”täydellinen luottamus” on yleisinhimillisesti tavoiteltava, mutta hyvin vaativa päämäärä. Kaikki taulukon 6. muuttujat ovat tilastollisesti merkitseviä.

6.3 Sosiaalinen tuki sosiaalisen pääoman käytäntönä

Sosiaalisen tuen suhde sosiaaliseen pääomaan ja hyvinvointivaltioon on mutkikas. On oletettavaa, että pitkälle kehittyneen hyvinvointivaltion viralliset tukijärjestelmät vähentävät epävirallisen sosiaalisen tuen tarvetta, mutta toisaalta korkea sosiaalisen pääoman taso sosiaalisten verkostojen myötä luo monimuotoisemmat sosiaalisen tuen mahdollisuudet. Tästä voi tulla helposti päätelmään, että sellaisissa maissa, joissa esiintyy paljon yhteiskunnallista eriarvoisuutta ja sosiaalisia ongelmia, epävirallisen sosiaalisen tuen määrä on suurempi. (Lehtonen & Kääriäinen 2005, 302.) Informaalien tukiverkostojen on toimittava, kun formaalit tukimuodot ovat joko kuihtuneet tai niitä ei ole ollutkaan.

Informaali sosiaalinen tuki kertoo siis ilman formaalien tukimuotojen väliintuloa kansalaisten valmiuksista antaa sosiaalista tukea lähipiirille ja sen ulkopuolelle. Tässä aineistossa epäviralliseen sosiaaliseen tukeen liittyvät muuttujat kartoittavat tuen antamista sukulaisille, ystäville ja muille tutuille. Aineisto ei anna vastausta siihen, annetaanko informaalia sosiaalista tukea myös tuntemattomille. Kun tarkastellaan epävirallisen sosiaalisen tuen antamista, se voidaan jakaa Kumpusalon (1991, 14) mukaan viiteen eri tukimuotoon: aineelliseen, toiminnalliseen, tiedolliseen emotionaaliseen ja henkiseen tukeen. Seuraavaksi tarkastelen lähemmin emotionaalisen, aineellisen ja toiminnallisen antamista Suomessa ja Venäjällä. Aluksi esitän maiden väliset erot, jossa on mukana myös tiedollinen tuki. Tämän jälkeen pyrin ristiintaulukoimalla esittämään emotionaalisen, aineellisen ja toiminnallisen tuen antajan ominaisuuksia sekä Suomessa että Venäjällä. Tässä luvussa on kyse nimenomaan emotionaalisen, aineellisen ja toiminnallisen tuen informaalisesta ulottuvuudesta. Aineistossa ei ole kysymyksiä, jotka antaisivat vastauksia formaalin sosiaalisen tuen antamisesta. Kuten aikaisemmin olen hahmotellut, tässä tutkielmassa epävirallinen sosiaalisen tuen antaminen nähdään sosiaalisen pääoman käytäntönä.

Tarkasteltaessa taulukkoa 7. ensimmäinen havainto on, että Venäjä saa suuremman arvon epävirallisen sosiaalisen tuen summamuuttujalla kuin Suomi. Lehtosen ja Kääriäisen (2005, 300) tekemässä 21 maan vertailevassa tutkimuksessa Venäjä onkin ykkössijalla epävirallisen sosiaalisen tuen antajana. Yhdysvalloissa informaalia sosiaalista tukea annettiin toiseksi eniten. Suomi sijoittuu kyseissä tutkimuksissa ylempään keskikastiin. Silmiinpistävää on myös selvä ero aineellisen tuen antamista mittaavassa osioissa. Venäläiset lainaavat selvästi useammin suuren summan rahaa lähipiiriin tai sukuun kuuluville ihmisille kuin suomalaiset. Tämä selittyy jo sosiaalisia verkostoja käsittelevässä luvussa lainamarkkinoiden erilaisuudella (ks.sivu 49). Yksityiset ihmiset eivät lainaa rahaa pankista Venäjällä. He kääntyvät perheen, sukulaisten, ystävien tai jopa naapurien puoleen (ks. liite 2: taulukko 2.). Suomessa pankista lainaaminen on yleinen tapa rahoittaa suuria hankintoja. Suuri arvo aineellisen tuen antamisessa selittää myös, miksi epävirallinen sosiaalinen tuki saa summamuuttujalla niin suuren arvon Venäjällä.

Taulukko 7. Epävirallisen sosiaalisen tuen antaminen Suomessa ja Venäjällä. Kuinka usein vastaaja on tehnyt viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana sukulaisten, ystävien, naapurien tai muiden tuttavien hyväksi seuraavia asioita? Summamuuttujien osiot, keskiarvot, keskihajonnat ja t-testin 95 % luottamusvälin ylä- ja alarajat.

	Auttanut kotitoissa tai ostosten tekemisessä henkilöä, joka ei asu kanssanne	Lainannut suurehkon summan rahaa toiselle henkilölle	Keskustellut ja viettänyt aikaa jonkun kanssa, joka on ollut alakuloinen tai masentunut	Auttanut jotakuta työhäussa	Summamuuttujien keskiarvot	Summamuuttujien keskihajonta	Luottamusvälin (95 %) rajat	
							Alar.	Ylär.
Suomi	3,12	1,40	3,08	1,65	2,40	0,92	2,35	2,45
Venäjä	3,39	2,63	3,81	1,59	2,86	0,95	2,81	2,90

Vastausvaihtoehtojen koodaus: 1 = ei kertaakaan, 2 = kerran, 3 = vähintään kaksi tai kolme kertaa, 4 = kerran kuukaudessa, 5 = kerran viikossa, 6 = useammin kuin kerran viikossa.

Myös emotionaalinen tuki saa selvästi suuremman arvon Venäjällä kuin Suomessa. Tämä johtuu todennäköisesti siitä, että Suomessa on enemmän formaaleja emotionaalisen tuen tarjoajia yksityisistä terapiapalveluista sekä järjestöistä aina kunnallisiin mielenterveyspalveluihin asti. On

tietenkin mahdollista ellei todennäköistä, että venäläiset yksinkertaisesti voivat psyykkisesti huonommin kuin suomalaiset ja täten tarvitsevat toistensa emotionaalista tukea enemmän. Koko siirtymävaiheen ajan alkoholiongelmaisten määrä on ollut kasvussa Venäjällä. Lisäksi terveydenhuolto ei ole toiminut toivotulla tavalla eikä lääkkeitä ole ollut riittävästi saatavilla. Sosiaalinen murros on aiheuttanut stressiä, depressiota sekä huonoja elintapoja. YK:n tilastojen mukaan vuosina 1990–2000 venäläisten miesten itsemurhat ovat lisääntyneet merkittävästi, kun samaan aikaan Suomessa miesten itsemurhat ovat vähentyneet selvästi. Jos kuolevuus eri ikäluokissa säilyy Venäjällä tämänhetkisellä (2004) tasolla, 16-vuotiaista miehistä vain hiukan yli puolet elää 60-vuotiaiksi. Ennuste on sama kuin 1800-luvun lopulla. (Skog 2004, www.stat.fi.)

Venäjällä on aina käytetty paljon alkoholia, mutta nyt vaikeassa yhteiskunnallisen muutoksen tilassa (arvioitu tilastoimaton kulutus oli 15 litraa 100 prosentista alkoholia henkilöä kohden vuonna 2001) on syytä pohtia, onko kasvanut alkoholin käyttömäärä syy vai seuraus. Harri Melinin (2002, 8–9) mukaan Venäjää kuvaakin tällä hetkellä enemmän sosiaalinen vajoaminen kuin sosiaalinen kohoaminen. Venäjälle on syntynyt alaluokkaisiksi kutsuttavien ryhmiä, joihin kuuluvat työttömät, köyhät eläkeläiset, tilapäistyötä tekevät tai muuten syrjäytyneet. Lisäksi näiden ryhmien osuus koko väestöstä on kasvanut merkittävästi.

Venäläiset pitävät myös pitkistä keskusteluista ja seurustelusta. Turhanpäiväistä ”small talkia” ei harrasteta, vaan jäykän pinnallisuuden korvaa syvällisemmät aiheet (Sailas ym. 1996, 242–243). Tältä osin ei tunnu vaikealta ymmärtää sitä, että venäläisillä on valmiuksia keskustella myös tunne-elämään liittyvistä vaikeista asioista: tässä mittarissa lähinnä siis lähipiiriin kuuluvan kanssa, joka on masentunut tai alakuloinen. Puhumisen ja kuuntelemisen valmiuksia on hyvä ollakin, koska tarve emotionaalille tuelle Venäjällä on ilmeinen. Joka tapauksessa myös Suomessa epävirallisen emotionaalisen tuki on tärkeää: pitkälle kehittynyt hyvinvointivaltio ei ole syrjäyttänyt perheen ja

läheisten antaman emotionaalisen tuen merkitystä. Ehkä tämä on kuitenkin alue, josta suomalaiset voisivat ottaa eräänlaisen kehitystehtävän itselleen.

Näin Venäjä saa kaikilla muilla epävirallisen sosiaalisen tuen muuttujilla (myös toiminnallinen) suuremman arvon paitsi tiedollisessa tuessa. Tiedollisen tuen kysymys liittyy työnhakuun. Työnhaku on Venäjällä virkavaltainen prosessi ja ihmiset turvautuvat mieluummin lähipiirin suhteisiin, kun työtä etsitään (Sailas ym.1996, 51–52). Vaikka Suomessa on suhteellisen kattava ja toimiva työvoimatoimistojen verkosto, saa Suomi silti tässä osiossa suuremman arvon. On tultava johtopäätökseen, että Suomessa sosiaalisilla suhteilla on merkitystä työnhakuprosessissa. Työ ei välity pelkästään formaalien tukipalveluiden kautta. Seuraavaksi tarkastelen hieman tarkemmin emotionaalisen, aineellisen ja toiminnallisen tuen antajan perustyyppejä Suomessa ja Venäjällä. Taustamuuttujina käytän, sukupuolta, ikää ja koulutustasoa.

6.3.1 Emotionaalinen tuki

Emotionaalisen tuen jakautuminen sukupuolen mukaan käy ilmi taulukosta 8. Suomalaisista miehistä liki neljäsosa antaa emotionaalista tukea kerran kuussa tai useammin. Kuitenkin liki 30 prosenttia suomalaisista miehistä ei ole antanut emotionaalista tukea viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana lainkaan. Suomessa naiset näyttävätkin kantavan suuremman vastuun tunne-elämään liittyvän tuen antamisessa: liki puolet naisista antaa emotionaalista tukea kerran kuukaudessa tai sitä useammin. Tulos käy arkiajattelun kanssa yksi yhteen. Julkisessa keskustelussa suomalaisten miesten kyvyttömyys puhua tunne-elämän asioista lienee ikuisuusaihe. Suomalaisten miesten tekemät itsemurhat ovat valitettavan yleisiä, mutta suuntaus on laskemaan päin toisin kuin venäläisillä miehillä (www.stat.fi). Onkin syytä pohtia, eikö suomalaisilla miehillä vain yksinkertaisesti ole kanavaa, jonka kautta tunne-elämään liittyviä asioita käsittelee. Saattaa olla, että

julkisuuden luomasta mieskuvasta on tullut myös eräänlainen itseään toteuttava ennuste, joka estää miesten keskinäisen ja ehkä hieman syvällisemmän kanssakäymisen sekä toisiensa tukemisen.

Venäläiset miehet profiloituvat suomalaisia miehiä paremmin emotionaalisen tuen antajina. Yli puolet venäläisistä miehistä on keskustellut tai viettänyt aikaa alakuloisen tai masentuneen ihmisen kanssa vähintään kerran kuukaudessa. Ehkä melankolia tosiaan sitten on yleisempää Venäjällä kuin Suomessa, kun miehetkin näin kunnostautuvat läheisiään tukemaan. Venäläiset miehet antavat vieläpä enemmän emotionaalista tukea kuin suomalaiset naiset. Venäläiset naiset ovat kuitenkin emotionaalisen tuen antajista tässä tarkastelussa suurin ryhmä: peräti 67 prosenttia venäläisistä naisista on antanut emotionaalista tukea vähintään kerran kuussa. Molemmissa maissa riippuvuus sukupuolen ja emotionaalisen tuen antamisen esiintymistäajuuden välillä on tilastollisesti erittäin merkitsevää.

Taulukko 8. Emotionaalinen tuki ja sukupuoli. Kuinka usein vastaaja on keskustellut ja viettänyt aikaa jonkun kanssa, joka on ollut alakuloinen tai masentunut viimeksi kuluneiden 12 kk aikana? (%)

			Emotionaalinen tuki ja sukupuoli (%)						Yhteensä
			Ei kertaakaan	Kerran	Vähintään 2 tai 3 kertaa	Kerran kuukaudessa	Kerran viikossa	Useammin kuin kerran viikossa	
Suomi	Sukupuoli	Mies	29	15	32	13	7	4	100 (646)
		Nainen	11	9	33	26	13	8	100 (695)
	Yhteensä		20	11	33	19	10	6	100 (1341)
Venäjä	Sukupuoli	Mies	13	9	26	26	16	10	100 (911)
		Nainen	8	4	21	25	23	19	100 (1087)
	Yhteensä		11	6	23	25	20	15	100 (1998)

Suomi (N = 1341): $c^2 = 126,6$; $df = 5$, $p = 0,000$ /Venäjä (N = 1998): $c^2 = 78,2$; $df = 5$, $p = 0,000$

Emotionaalisisessa tuessa ikäluokittain (liite 2: taulukko 4.) ei esiinny niinkään suurta vaihtelua maiden sisällä, mutta maiden välillä kylläkin. Suomalaisista 15–24-vuotiaista liki puolet antaa emotionaalista tukea vähintään kerran kuukaudessa. Ikäluokassa 65–101 emotionaalisen tuen antaminen on vähäisintä. Muissa ikäluokissa noin kolmasosa vastaajista antaa emotionaalista

vähintään kerran kuukaudessa. Suomessa riippuvuus ikäluokan ja emotionaalisen tuen välillä on tilastollisesti merkitsevää ($p = 0,010$).

Venäläiset antavat emotionaalista tukea kaikissa ikäluokissa enemmän kuin suomalaiset. Eniten emotionaalista tukea antaa 25–34-vuotiaiden ikäluokka, joista liki kaksi kolmasosa on valmis antamaan tunne-elämän tukea vähintään kerran kuukaudessa. Huomioitavaa on, että myös 65–101-vuotiaiden ikäluokassa yli puolet venäläisistä on valmis antamaan emotionaalista tukea vähintään kerran kuukaudessa. Muissa ikäluokissa prosenttiosuus on 60 prosentin molemmin puolin. Venäjällä riippuvuus ikäluokan ja emotionaalisen tuen antamisen yleisyydestä on tilastollisesti erittäin merkitsevää ($p = 0,000$).

Emotionaalinen tuki ja koulutustaso (liite 2: taulukko 5.) ei näytä Suomessa tuottavan suuriakaan eroja. Vähintään kerran kuussa emotionaalisen tuen antajina kunnostautuvat opiskelijat 45 prosentin osuudella. Muissa koulutusluokissa noin kolmasosa vastaajista antavat emotionaalista tukea vähintään kerran kuukaudessa. Kaikista suomalaisista kolmasosa antaa emotionaalista tukea vähintään kaksi tai kolme kertaa vuodessa. Venäjällä asian laita onkin sitten toisin. Vaikuttaa nimittäin siltä, että mitä enemmän koulutusta vastaajalla on, sitä enemmän hän on valmis antamaan emotionaalista tukea. Korkeasti koulutetuista liki 70 prosenttia on valmis antamaan emotionaalista tukea vähintään kerran kuukaudessa. Tähän on vaikea löytää mitään selkeää syytä, sillä sama ilmiö tulee toistumaan muiden sosiaalisen tuen muotojen kohdalla. Molemmissa maissa riippuvuus muuttujien välillä on tilastollisesti erittäin merkitsevää ($p = 0,000$).

6.3.2 Aineellinen tuki

Aineellinen tuki sukupuolen (liite 2: taulukko 6.) mukaan ei anna tilastollisesti merkitseviä eroja kummassakaan maassa. Vaihtelua sukupuolen ja rahan lainaamisen yleisyydellä ei ole kummassakaan maassa. Molemmissa maissa sekä miehet että naiset antavat yhtä paljon aineellista tukea. Erotuksena on jo aikaisemmin tehty havainto, että venäläiset antavat aineellista tukea useammin.

Taulukossa 9. tarkastellaan aineellista tukea ja koulutustasoa. Sen mukaan 28 prosenttia suomalaisista opiskelijoista lainaavat suuren summan rahaa jollekin toiselle henkilölle enintään kaksi tai kolme kertaa vuodessa. Tähän voisi hakea syytä, vaikkapa alimitoitetusta opintotuesta, joka laahaa auttamattomasti jäljessä tämän päivän elinkustannuksista Suomessa. Tämä edellyttää opiskelijoilta luonnollisesti vastavuoroisuutta rahan lainaamisessa. Korkeakoulututkinnon tehneillä vastaava osuus on 15 prosenttia. Peruskoulun ja keskiasteen tutkinnon suorittaneista noin kymmenen prosenttia lainaisivat suuren summan rahaa enintään kaksi tai kolme kertaa vuodessa. Suuri summa rahaa on tässä kysymyksessä hyvin suhteellinen käsite: on hyvä muistaa, että kun suomalaiset ansaitsivat vuonna 2001 keskimäärin 2000 euroa kuukaudessa, oli vastaava summa Venäjällä 150 euroa.

Lisäksi taulukossa 9. on myös havaittavissa venäläisten opiskelijoiden pieni määrä. Venäjällä opiskelijoiden määrä onkin vähentynyt, sillä opiskelu on siellä tänä päivänä kallista ja siitä on tullut hyvin toimeentulevien erioikeus. Jos nuori venäläinen on lähtöisin työväestöstä, taloudelliset mahdollisuudet opiskeluun ovat huonommat kuin Neuvostoliiton aikana. On huomioitava myös, että koulutustaso ei kerro venäläisen yksilön varakkuudesta välttämättä mitään. Tähänkin tutkimukseen vastaaja voi olla koulutukseltaan yhteiskuntatieteiden tohtori, mutta hän saattaa toimia päätoimisena

kadunlakaisijana. Venäjällä onkin tilanne, että merkittävä osa työntekijöistä on ylikoulutettuja töiden vaativuuteen nähden. Tämä on inhimillisten voimavarojen tuhlausta. (Melin 2002, 11–12.)

Taulukko 9. Aineellinen tuki ja koulutustaso. Kuinka usein vastaaja on lainannut suuren summan rahaa toiselle henkilölle viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana? (%)

			Aineellinen tuki ja koulutustaso (%)					Yhteensä	
			Ei kertaakaan	Kerran	Vähintään 2 tai 3 kertaa	Kerran kuukaudessa	Kerran viikossa		Useammin kuin kerran viikossa
Suomi	Koulutustaso	Opiskelija	63	9	23	4	0	1	100 (92)
		Kansakoulu	83	12	3	2	0	0	100 (226)
		Peruskoulu	74	15	9	1	1	0	100 (370)
		Opisto, lukio, ammattikoulu jne.	75	15	8	2	0	0	100 (341)
		Korkeakoulu	71	14	14	1	0	0	100 (213)
	Yhteensä	74	14	10	2	0	0	100 (1242)	
Venäjä	Koulutustaso	Opiskelija	39	15	38	8	0	0	100 (13)
		Kansakoulu	51	10	21	15	1	2	100 (155)
		Peruskoulu	33	11	29	21	4	2	100 (334)
		Opisto, lukio, ammattikoulu jne.	24	15	30	24	5	2	100 (640)
		Korkeakoulu	21	16	32	22	7	2	100 (257)
	Yhteensä	30	13	29	21	5	2	100 (1999)	

Suomi (N = 1242): $c^2 = 56,2$; $df = 20$, $p = 0,000$ /Venäjä (N = 1999): $c^2 = 69,4$; $df = 20$, $p = 0,000$

Venäjällä pätee aineellisenkin tuen osuudessa sama ilmiö kuin emotionaalisessa tuessa. Mitä enemmän koulutusta, sitä enemmän annetaan aineellista tukea. Korkeakoulututkinnon suorittaneet antavat Venäjällä eniten aineellista tukea: melkein kaksi kolmesta korkeakoulun käyneistä ovat valmiita lainaamaan suuren summan rahaa enintään kaksi tai kolme kertaa vuodessa. Koulutustason laskiessa myös aineellisen tuen antaminen hiipuu. Kansakoulun käyneistä 36 prosenttia vastaajista lainaavat suurehkon summan rahaa toiselle henkilölle enintään kaksi tai kolme kertaa vuodessa. Vastaava osuus opiskelijoiden kohdalla on 46 prosenttia. Aineellisen tuen ja koulutustason vaihtelu on tilastollisesti erittäin merkitsevää kummassakin maassa.

Aineellisen tuen jakautumisessa ikäluokittain (liite 2: taulukko 7.) on Suomessa ja Venäjällä rakenteellista samankaltaisuutta. Ensimmäinen havainto on, että venäläiset antavat aineellista tukea useammin kuin suomalaiset. Tämä on tullut ilmi jo aikaisemmissakin taulukoissa. Nuoret ja nuoret aikuiset antavat Suomessa aineellista tukea enemmän kuin keski-ikäiset, suuret ikäluokat ja eläkkeellä olevat: eniten aineellista tukea antavat 15–24-vuotiaat, joista liki neljäsosa on valmis antamaan aineellista tukea enintään kaksi tai kolme kertaa vuodessa. Yhtä usein aineellista tukea antavat 16 prosentin osuudella 25–34-vuotiaiden ikäluokka. Tätä vanhemmat ovat melko kitsaita lainamaan suurta summaa rahaa Suomessa.

Venäjällä on huomattavissa sama ilmiö kuin Suomessa. Nuoret ja nuoret aikuiset antavat aineellista tukea enemmän kuin vanhemmat ikäluokat. Erotuksena suomalaisiin on siis, että venäläiset tekevät sitä useammin. Hieman alle kolmas osa 15–24-vuotiaista antavat aineellista tukea vähintään kerran kuukaudessa. Ikäluokasta 25–34-vuotiaat 36 prosenttia ovat valmiita lainamaan suurehkon summan rahaa vähintään kerran kuukaudessa. Kaikissa muissa ikäluokissa aineellista tukea annetaan 21–29 prosenttia vähintään kerran kuukaudessa. Sekä Suomessa että Venäjällä riippuvuus muuttujien välillä on tilastollisesti erittäin merkitsevää ($p = 0,000$).

6.3.3 Toiminnallinen tuki

Venäjällä sukupuolen ja toiminnallisen tuen antamisen (liite 2: taulukko 8.) aktiivisuuden välillä ei ilmene tilastollisesti merkitsevää riippuvuutta ($p = 0,098$). Tämän osoittaa myös ristiintaulukointi. Sen sijaan Suomessa on sukupuolien välillä jonkin verran eroa, sillä 41 prosenttia naisista on auttanut kotitalouden ulkopuolista henkilöä kotitöissä ja ostosten teossa vähintään kerran kuukaudessa. Miehistä hieman yli kolmasosa on antanut toiminnallista tukea yhtä usein. Suomessa tulos on tilastollisesti merkitsevä ($p = 0,011$).

Toiminnallinen tuki ja koulutustaso (liite 2: taulukko 9.) antavat hieman samanlaisia tuloksia kuin muutkin informaalin sosiaalisen tuen muodot. Suomessa opiskelijat ja kansakoulun käyneet antavat eniten toiminnallista tukea: 42 prosenttia sekä opiskelijoista että kansakoulun käyneistä antavat toiminnallista tukea vähintään kerran kuukaudessa. Kansakoulun käyneistä 10 prosenttia antaa toiminnallista tukea useammin kuin kerran viikossa. Muissa koulutustasoissa reilu kolmasosa antaa toiminnallista tukea vähintään kerran kuukaudessa. Venäjällä toiminnallista tukea antavat eniten koulutetut ihmiset. Reilusti yli puolet peruskoulun, opistotason ja korkeakoulun käyneistä antavat toiminnallista tukea vähintään kerran kuukaudessa: 57 prosenttia opistotason opiskelijoista ja 54 prosenttia korkeakoulun käyneistä. Opiskelijat ja kansakoulun käyneet antavat toiminnallista tukea vähiten. On kuitenkin huomattava, että opiskelijoiden osuus otoksesta on hyvin pieni. Sekä Suomessa että Venäjällä toiminnallisen tuen antamisella ja koulutustasolla on tilastollisesti erittäin merkitsevää riippuvuutta.

Taulukko 10. Toiminnallinen tuki ikäluokittain. Kuinka usein vastaaja on auttanut kotitöissä tai ostosten tekemisessä henkilöä, joka ei asu samassa kotitaloudessa? (%)

		Toiminnallinen tuki ikäluokittain (%)							Yhteensä
		Ei kertaakaan	Kerran	Vähintään 2 tai 3 kertaa	Kerran kuukaudessa	Kerran viikossa	Useammin kuin kerran viikossa		
Suomi	Ikäluokka	15-24	14	11	32	27	10	6	100 (214)
		25-34	14	12	40	22	10	2	100 (249)
		35-44	17	7	42	20	9	5	100 (279)
		45-54	24	10	30	15	14	7	100 (272)
		55-64	23	8	29	20	10	10	100 (198)
		65-101	34	2	28	13	9	14	100 (134)
	Yhteensä	19	9	34	20	11	7	100 (1346)	
Venäjä	Ikäluokka	15-24	12	7	15	21	25	20	100 (271)
		25-34	19	5	18	29	17	12	100 (349)
		35-44	18	7	20	28	15	12	100 (412)
		45-54	19	9	18	25	16	13	100 (383)
		55-64	31	8	16	20	14	11	100 (270)
		65-101	46	7	14	14	11	8	100 (316)
	Yhteensä	24	7	17	23	16	13	100 (2001)	

Suomi (N = 1346): $c^2 = 90,1$, $df = 25$, $p = 0,001$ /Venäjä (N = 2001): $c^2 = 173,6$, $df = 25$, $p = 0,000$

Taulukossa 10. tarkastellaan toiminnallisen tuen ilmenemistä ikäluokittain Suomessa ja Venäjällä. Suomalaisista nuoret antavat eniten toiminnallista tukea, kun toiminnallisen tuen antamisen aktiivisuusmittariksi asetetaan vähintään kerran kuukaudessa: ikäluokassa 15–24- vuotiaat tulos on 43 prosenttia. Samasta ikäryhmästä 16 prosenttia on valmiita auttamaan kotitöissä ja ostosten teossa vähintään kerran viikossa. Toiseksi eniten toiminnallista tukea esiintyy 55–64- vuotiaiden ikäluokassa, joista 40 prosenttia antavat toiminnallista tukea vähintään kerran kuussa ja 20 prosenttia vähintään kerran viikossa. Eläkeikäisistä 36 prosenttia antaa toiminnallista tukea vähintään kerran kuussa ja peräti 14 prosenttia useammin kuin kerran viikossa.

Myös Venäjällä 15–24- vuotiaat ovat aktiivisin ikäluokka antamaan toiminnallista tukea. Heistä kaksi kolmesta on valmis antamaan toiminnallista tukea vähintään kerran kuukaudessa ja jopa viidesosa useammin kuin kerran viikossa. Toiseksi aktiivisin ikäluokka ovat 25–34- vuotiaat: vähintään kerran kuukaudessa toiminnallista tukea on antanut kotitalouden ulkopuolella asuville 58 prosenttia. Tästä ikäluokasta 29 prosenttia on antanut toiminnallista tukea vähintään kerran viikossa. Nuoret aikuiset ovat aktiivisin ryhmä antamaan myös toiminnallista tukea. Tämä sama ilmiö on toistunut myös muiden sosiaalisen tuen muotojen kohdalla. Vähiten toiminnallista tukea Venäjällä antavat yli 65- vuotiaat. Samanikäiset suomalaiset antavat enemmän ja useammin toiminnallista tukea kuin venäläiset ikätoverinsa. Tulokset ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä kummassakin maassa.

6.3.4 Yhteenveto

Venäläiset antavat emotionaalista tukea enemmän kuin suomalaiset. Emotionaalisen tuen tyypillinen antaja on Suomessa 15–24- vuotias opiskelijanainen. Sen sijaan Venäjällä 25–35- vuotiaat korkeakoulututkinnon suorittaneet naiset ovat suurin ryhmä. Venäjän kohdalla on huomionarvoista, että mitä enemmän koulutusta kansalaisella on, sitä enemmän hän on valmis antamaan

emotionaalista tukea. Venäläiset miehet ovat valmiita antamaan emotionaalista enemmän kuin suomalaiset naiset. Suomalaiset miehet ovat tässä tutkimuksessa emotionaalisen tuen antajien pienin ryhmä. Venäjällä tarve emotionaaliseen tukeen lienee suurempi kuin Suomessa vaikeiden yhteiskunnallisten olosuhteiden tähden. Vaikka suomalaisiakaan ei pidetä emotionaalisesti hyvinvoivana kansakuntana, ovat venäläisillä asiat ilmeisesti vieläkin huonommin. On myös huomioitava, että formaalin emotionaalisen tuen saatavuus on Venäjällä todennäköisesti hyvin vähäistä ja järjestöistä saatavaa tukea ei juuri ole.

Aineellisen tuen antamisessa venäläiset ovat huomattavasti aktiivisempia kuin suomalaiset. Sukupuolen ja aineellisen tuen antamisessa ei esiinny tilastollisesti merkitsevää riippuvuutta kummassakaan maassa. Suomalaisista opiskelijat ja ylipäätään nuoret ikäluokat ovat ahkerimpia aineellisen tuen antajia. Myös Venäjällä nuoret ikäluokat kunnostautuvat aineellisen tuen antajina ja koulutustason suhteen toistuu sama ilmiö kuin emotionaalisen tuen antamisessa: mitä enemmän koulutusta, sitä valmiimpia ollaan antamaan aineellista tukea. Epävirallisen aineellisen tuen suuri osuus Venäjällä selittyy pankkijärjestelmän toimimattomuudella ja kehitysmaihin verrattavissa olevilla tuloeroilla. Tämä selittää myös, emotionaalisen tuen ohella, miksi epävirallinen sosiaalinen tuki on saanut aikaisemmassa tutkimuksessa niin suuria arvoja. Epävirallista sosiaalista tukea annetaan Venäjällä paljon, koska siihen on niin paljon tarvetta. Mikään julkinen, yksityinen tai kolmannen sektorin kaltainen taho ei pysty riittävästi täyttämään niitä tarpeita, joita venäläisillä on. Käytännössä näitä formaalin sosiaalisen tuen lähteitä on liian vähän. Tämän vuoksi naapuri- ja sukulaisapu on Venäjällä tärkeässä asemassa.

Toiminnallisessa tuessa ero Suomen ja Venäjän välillä ole niin suuri, mutta Venäjällä toiminnallisen tuen antaminen on kuitenkin hieman yleisempää. Venäjällä sekä miehet että naiset antavat toiminnallista tukea yhtä paljon. Koulutus on merkittävä tekijä myös toiminnallisen tuen

aktiivisuuden suhteen Venäjällä, kuten muissakin sosiaalisen tuen muodoissa. Nuoret ja nuoret aikuiset (15–34-vuotiaat) ovat Venäjällä aktiivisin ikäryhmä antamaan toiminnallista tukea. Suomessa toiminnallisen tuen antajan perustyyppi on nainen, opiskelija tai kansakoulun käynyt. Ikäluokista 15–24-vuotiaat ja 55–64-vuotiaat ovat aktiivisimpia.

Kaikissa tarkemmin tutkituissa informaalin sosiaalisen tuen muodoissa venäläiset ovat aktiivisempia kuin suomalaiset. Tiedollisessa tuessa, jonka kysymys liittyy työnhakuun, ovat arvot miltei samat. Molemmissa maissa 15–34-vuotiaat naiset ovat aktiivisin ryhmä antamaan informaalia sosiaalista tukea. Venäjällä korkeasti koulutetut ovat aktiivisia epävirallisen sosiaalisen tuen antamisessa. Tämä on selvä ero Suomeen, sillä Suomessa aktiivisimmat ryhmät ovat opiskelijat ja kansakoulun käyneet. Korkean koulutustason ja epävirallisen sosiaalisen tuen antamisen välistä yhteyttä Venäjällä on vaikea selittää, sillä Venäjällä korkea koulutustaso ei välttämättä merkitse, että ihminen olisi varakas tai hyvin toimeentuleva. Jos sosiaalisen tuen antaminen nähdään eräänlaisena kansalaishyveenä, hyväuskoinen voisi tulkita, että Venäjän korkeasti koulutetut ovat opinnoissaan omaksuneet myös niin sanottua sydämen sivistystä. Venäläiset miehet antavat informaalia sosiaalista tukea selvästi useammin kuin suomalaiset miehet. Ero on erityisen selvä emotionaalisen tuen kohdalla. Venäläiset miehet antavat emotionaalista tukea jopa useammin kuin suomalaiset naiset. Sukupuolien välisessä tarkastelussa venäläiset naiset ovat selvästi suurin informaalin sosiaalisen tuen antaja. Voidaankin pohtia, onko venäläisten naisten taakka epävirallisen sosiaalisen tuen antajina jo kohtuuton.

7 Lopuksi

Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu sosiaalisia verkostoja, yleistynyttä luottamusta ja epävirallisen sosiaalisen tuen antamista Suomessa ja Venäjällä. Sosiaalisen pääoman näkökulmasta sosiaaliset verkostot ovat edustaneet sosiaalisen pääoman ja sosiaalisen tuen lähteitä. Yleistynyt luottamus on toiminut sosiaalisen pääoman välittävänä mekanismina, mutta myös eräänlaisena indikaattorina sosiaalisen tuen ilmapiiristä tutkittavina olevissa maissa. Epävirallisen sosiaalisen tuen antaminen on ollut teko, jossa abstrakti sosiaalisen pääoman käsite konkreettisesti ja toiminnallisesti todentuu. Sosiaalinen tuki on ollut eräänlainen optimaalisesta sosiaalisen pääoman tasosta kumpuava tuotos, sosiaalisen pääoman käytäntö. Olen yhtäaikaaisesti ajatellut yhdistävän ja sitovan sosiaalisen pääoman, yleistyneen luottamuksen ja epävirallisen sosiaalisen tuen antamisen olevan erillisiä sosiaalisen pääoman mitattavissa olevia ulottuvuuksia. Sosiaalisen pääoman käsitteen selventämiseksi koin kuitenkin tärkeäksi jakaa käsitteen lähteisiin, mekanismeihin ja tuotoksiin (ks. Ruuskanen 2001, 46).

Lähdin liikkeelle siitä, että Suomen ja Venäjän hyvinvointijärjestelmät ovat hyvinkin erilaisissa vaiheissa. Olettamuksena oli, että tällä on oltava vaikutusta myös sosiaalisen tuen vaihteluun. Aikaisemmasta 21 maan vertailevasta tutkimuksesta oli käynyt ilmi, että Venäjällä annettiin enemmän epävirallista sosiaalista tukea kuin missään muussa maassa. Halusin selvittää, mistä tämä johtuu. Oletin, että Venäjällä perhettä tai laajemmin sukua voidaan pitää turvaverkkona, joka hoivaa ja tukee muun tukijärjestelmän puuttuessa. Tästä seurasi olettamus, että sitovan sosiaalisen pääoman osuus olisi Venäjällä suurempi kuin Suomessa. Tätä vastoin oletin, että yhdistävää sosiaalista pääomaa on Suomessa enemmän: sosiaalista tukea olisi potentiaalista saada myös erilaisista järjestöistä ja yhdistyksistä. Oletin Suomessa myös esiintyvän enemmän yleistynyttä luottamusta.

Lisäksi halusin selvittää epävirallisen sosiaalisen tuen antajan ominaisuuksia sekä Suomessa että Venäjällä.

Sosiaalisia verkostoja tarkasteltaessa kävi ilmi, että osallistuminen yhdistys- ja järjestötoimintaan oli Suomessa yleisempää kuin Venäjällä. Tosin sanoen yhdistävän sosiaalisen pääoman taso oli olettamukseni mukaan suurempi Suomessa kuin Venäjällä. Tämä on alue, joka Venäjällä ei tule todennäköisesti korjaantumaankaan vielä pitkään aikaan, sillä kansalaisjärjestöjen toiminta on laitettu yhä tiukempaan valvontaan Venäjällä. Tämä tarkoittaa sitä, että johtavan eliitin ja kansan välitilaan ei jää riittävästi alhaalta ylöspäin kumpuavaa kansalaistoimintaa, joka on tyypillistä länsimaalaiselle demokratialle. Sen sijaan ”venäläinen demokratia” toimii ylhäältä alaspäin ja suoraan kansalaisille, ilman välittäviä tekijöitä. Sosiaalisen tuen näkökulmasta asia on ongelmallinen, sillä erilaiset järjestöt ja yhdistykset voivat olla merkittäviä sosiaalisen tuen tuottajia. Ne voivat myös yhdessä tuumin ajaa vähäosaisten etuja.

Sitovan sosiaalisen pääoman taso oli Venäjällä hieman korkeampi kuin Suomessa, mutta kun tarkastelin lähemmin emotionaalisen, aineellisen ja toiminnallisen tuen verkostoja tuli julki, että venäläisillä on selvästi laajemmat informaalisen sosiaalisen tuen verkostot kuin suomalaisilla. Etenkin aineellisen ja emotionaalisen tuen kohdalla ero oli huomattava. Aineellisen tuen verkostoissa formaalit tukimuodot jäivät venäläisiltä kokonaan käyttämättä. Tämän katsoin johtuvan alhaisesta luottamuksesta pankkijärjestelmään ja sen toimimattomuudesta. Myös emotionaalisessa tuessa sosiaaliset kontaktit kantoivat venäläisillä yli ydinperheen ja ystävien aina naapureihin, työtovereihin ja muihin sukulaisiin asti. Tulin päätelmään, että jos sitova sosiaalinen pääoma laajennetaan Venäjällä käsittämään myös tämä naapureista, sukulaisista ja työtovereista koostuva verkosto, sen osuus on Venäjällä todennäköisesti selvästi suurempi kuin Suomessa. Selviytymistä transitioyhteiskunnassa auttaa eräänlainen sisäänpäin lämpiävä verkosto, joka koostuu

”luottohenkilöistä”. Suomen osalta huomioon, etteivät edes pitkälle kehittyneen hyvinvointivaltion monimuotoiset formaalin tuen lähteet ole sivuuttaneet perheen ja läheisten antaman sosiaalisen tuen merkitystä. Ydinperhe ja ystävät olivat tärkein sosiaalisen tuen lähde Suomessa, mutta formaalin sosiaalisen tuen järjestelmät ovat myös tärkeitä. Mainittakoon, että kysymyksenasettelu oli epävirallisia tukimuotoja suosivaa.

Venäjällä ongelmaksi muodostui myös yleistynyt luottamus. Venäjällä luottamusta toki ilmenee, mutta se on selektiivisempää kuin Suomessa. Suomessa yleistynyt luottamus oli korkeaa pohjoismaista tasoa. Venäjällä yleistynyttä luottamusta laskee ihmisten pelko siitä, että heitä käytetään hyväksi tavalla tai toisella. Näin ollen tuntemattomiin ihmisiin ei luoteta Venäjällä siinä määrin kuin Suomessa. Aikaisemman tutkimuksen perusteella venäläisten luottamus instituutioihin on myös huonolla tolalla. Epäluottamus instituutioihin on seurausta karvaista pettymyksistä sekä korruptiosta. Epäluottamus tuntemattomiin ihmisiin lienee eräänlaista selviytymistaistelua ankarissa yhteiskunnallisissa oloissa. Epäluottamus yhteiskunnassa vähentää kuitenkin yhteenkuuluvuuden tunnetta. Tämä tarkoittaa myös sitä, että sosiaalista tukea ei tuntemattomille ihmisille todennäköisesti anneta siinä määrin kuin Suomessa. Luottamuksen ilmapiirissä sosiaalisen tuen lähteet ovat laaja-alaisemmat: jos ihmisellä ei ole esimerkiksi lähipiirin sosiaalisia verkostoja, voi hän saada sosiaalista tukea myös julkisen ja kolmannen sektorin toimijoilta. Asian voi kääntää myös niin, että universaalit hyvinvointipalvelut lisäävät yleistä luottamusta (ks. Rothstein 2001, 234).

Epävirallisen sosiaalista tukea mittaavat muuttajat mittasivat nimenomaan sosiaalisen tuen antamista sukulaisille, ystäville, naapureille tai muille tuttaville. Eräs tutkimustehtäväni oli, miksi epävirallista sosiaalista tukea on annettu Venäjällä niin paljon aikaisemman tutkimuksen perusteella (ks. Lehtonen & Kääriäinen 2005, 300). Syyt löytyvät jo edellä mainituista venäläisille tyypillisistä sosiaalisen tuen verkostoista. Epävirallista sosiaalista tukea ilmenee myös paljon, koska Venäjän

yhteiskunnalliset olot ovat tehneet sen tuiki tarpeelliseksi. Etenkin aineellisen ja emotionaalisen tuen antaminen lähipiiriin saivat selvästi suuremmat arvot kuin suomalaisilla. Kuten jo sosiaalisia verkostoja käsittelevästä osuudesta ilmeni, yksityishenkilöt Venäjällä eivät ainakaan tämän tutkimuksen aineistonkeruun aikaan lainanneet rahaa pankista lainkaan. Monet venäläiset menettivät säästöjään vuoden 1998 pankkikriisin seurauksena. Kun lisätään mukaan vielä pankkien muut hämärätoimet, luottamus pankkijärjestelmään ei voi olla kovin korkea. Ilmeisesti on myös niin, että pankeista ei ole lainattu yksityishenkilöille rahaa. Joka tapauksessa tästä on ollut seurauksena venäläisten turvautuminen lähipiirin tarjoamaan aineelliseen tukeen, ja vastavuoroisuuden periaatteen mukaisesti aineellisen tuen antaminen tutuille on tullut käytännöksi.

Emotionaaliseen tuen antamiseen on varmasti tarvetta sekä Suomessa että Venäjällä. Venäjällä tämäkin epävirallisen sosiaalisen tuen muoto sai kuitenkin selvästi suuremman arvon. Kuten olen aikaisemmin esittänyt, 1990-luvulla venäläisten miesten itsemurhat ovat lisääntyneet. Monet venäläiset kärsivät sosiaalisen murroksen aiheuttamasta reaktiivisesta depressiosta: taloudellinen ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus eivät ole toteutuneet Venäjällä. Tuoreiden mielipidemittausten mukaan yli puolet venäläisistä pitää neuvostovallan aikaa elämänsä parhaana (Pastinen 2006, 16). Kuilu todellisuuden ja toiveiden välillä on ammottava ja tätä kuilua täytetään todellisuuspakoisesti alkoholilla. Emotionaalisen tuen tarvetta Venäjällä ei ole tukemassa formaalit tukimuodot siinä määrin kuin Suomessa. Epävirallisen sosiaalisen tuen mittaaminen olisi antanut todennäköisesti erilaisia tuloksia, jos aineistossa olisi kysytty kuinka usein vastaaja on antanut tukea myös tuntemattomille ihmisille. Suomessa epävirallinen sosiaalinen tuki on tärkein tapa tuottaa sosiaalista tukea, mutta sitä täydentävät hyvinvointipalvelut, joita on mahdollista saada sekä yritysten, valtion että erilaisten järjestöjen kautta.

Halusin myös hieman selvittää sosiaalisen tuen antajan prototyyppejä sekä Suomessa ja Venäjällä. Molemmissa maissa 15–34-vuotiaat ovat virein ryhmä antamaan epävirallista sosiaalista tukea. Venäjällä korkeasti koulutetut olivat aktiivisia sosiaalisen tuen antajia. Tämä on selvä ero Suomeen, sillä Suomessa aktiivisin ryhmä on opiskelijat ja kansakoulun käyneet. Venäläiset miehet antavat epävirallista sosiaalista tukea selvästi useammin kuin suomalaiset miehet. Ero on erityisen selvä emotionaalisen tuen kohdalla. Venäläiset miehet antavat emotionaalista tukea jopa useammin kuin suomalaiset naiset. Sukupuolien välisessä tarkastelussa venäläiset naiset ovat selvästi suurin epävirallisen sosiaalisen tuen antaja. Venäjällä miehet eivät voi erityisen hyvin, mutta aikaisemman tutkimuksen perusteella venäläiset naisetkin ovat kaikkein tyytymättöimpiä elämänsä jälkisosialistisissa maissa. Voikin olla, että venäläiset naiset ovat aivan liian kuormittuneita vallitsevista olosuhteista Venäjällä: riutuneita antamastaan tuesta ja avusta.

Mitä nämä kaikki moninaiset tulokset sosiaalisen tuen vaihtelusta ja ylipäättään sosiaalisesta pääomasta minulle kertovat? Olen sitä mieltä, että toimivassa yhteiskunnassa tarvitaan sekä vahvoja että heikkoja sosiaalisia siteitä. Sosiaalisen pääoman tulisikin olla optimaalista: riittävää määrää yhdistävää ja sopiva määrä sitovaa sosiaalista pääomaa takaavat hyvin järjestäytyneen yhteiskunnan. Suomi on ”läpivaltioitunut kansalaisyhteiskunta”, jossa viralliset ja epäviralliset sosiaalisen tuen lähteet täydentävät toisiaan (ks. Simpura 2002, 219). Kun tarkastelin sosiaalisen tuen verkostoja, havaitsin että Suomessa perhe on tärkein sosiaalisen tuen lähde. Yhdistävän sosiaalisen pääoman ja yleistyneen luottamuksen tasot olivat myös korkeammat kuin Venäjällä. Tästä voi tulla myös johtopäätökseen, että crowding out -hypoteesin perustelut eivät päde ainakaan tämän tutkimuksen aineiston perusteella.

Sosiaalinen pääoma onkin Venäjällä enemmän yksityinen kuin julkinen hyvä. Se ei luo sosiaalisia siltoja ympäröivään yhteiskuntaan siinä määrin kuin kehittyvältä yhteiskunnalta olisi toivottavaa.

Ihmiset ovat liikaa oman onnensa nojassa ja arkisen toiminnan koordinoiminen voikin liittyä lähinnä lyhyen aikavälin selviämiseen vaativissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa. Kun tarkastellaan sosiaalisen pääoman lähteitä, Venäjällä sosiaalinen pääoma syntyy perheen, sukulaisten, naapureiden ja tuttavien muodostamasta verkostosta ja se on luonteeltaan sitovaa. Suomessa sosiaalisen pääoman lähteitä ovat valtion laajat ja universaalit tukijärjestelmät, hyvinvointipalveluita tuottavat yritykset, monimuotoinen kansalaisyhteiskunta ja perhe. Suomessa sosiaalinen pääoma on luonteeltaan sekä yhdistävää että sitovaa. Sosiaalisen tuen kannalta tämä mahdollistaa laajemman sosiaalisen tuen kentän Suomessa kuin Venäjällä. Tämä tutkimus olisi saanut mielenkiintoisen lisäulottuvuuden, jos aineisto olisi antanut mahdollisuuden mitata myös yhteenliittävää (linking) sosiaalista pääomaa (ks. Woolcock 2001, 11). Tässä olisi myös mielenkiintoinen lisätutkimuksen aihe. Hypoteesini kuuluu, että suhteet eri valta-asemassa olevien ja kansalaisten välillä (esimerkiksi julkisen ja yksityisen palveluiden areenat, joissa palveluntarjoajat ja asiakkaat kohtaavat) toimivat Suomessa joustavammin kuin Venäjällä.

Robert Putnamin (ks.1993, 91–98) mukaan sivilisoituneilla alueilla ihmiset kuuluvat kansalaisjärjestöihin, ovat kiinnostuneita yhteisistä asioista, harjoittavat asiakysymyksiin tähtäävää politiikkaa, luottavat toisiinsa ja ovat rehellisiä sekä lainkuuliaisia. Nämä varsin ylevät tavoitteet taitavat toteutua tavallisemmin Suomessa kuin Venäjällä. Kaiken edellä kirjoitetun ja tutkitun perusteella voidaan yleisellä tasolla sanoa, että Suomessa sosiaalisen pääoman taso on sillä tapaa optimaalisempi kuin Venäjällä, että se takaa järjestäytyneen ja sosiaalisesti oikeudenmukaisemman yhteiskunnan olosuhteet. Se että venäläiset antavat paljon informaalia sosiaalista tukea, juontuu venäläisen yhteiskunnan huonosta toimintakyvystä. Venäjällä on myös vahva epävirallisen sosiaalisen tuen antamisen perinne.

On haastavaa saattaa sosiaalisen pääoman käsite mitattavaan muotoon, kuten kaikkien abstraktien käsitteiden kohdalla on. Ongelmallista on, että sosiaalinen pääoma ei ole suoraan mitattavissa, vaan sitä joudutaan lähestymään erilaisten liki-indikaattoreiden avulla (ks. Simpura 2002, 203).

Mittaamisen ja vertailun kannalta hankalaa on myös sosiaalisen pääoman konteksti- ja kulttuurisidonnaisuus. Sosiaalisen pääoman ilmentymät ovat erilaisia eri maissa, alueilla, paikkakunnilla ja yhteisöissä. Tässä tutkimuksessa vertailin kansakuntien ominaisuuksia summaamalla yksilöiden ominaisuuksia. Kun laskin keskiarvojen summamuuttujia löysin vaihtelua, mutta oli lopulta vaikeata sanoa, kuinka merkittäviä erot tutkittavien maiden välillä olivat. On myös hyvä muistaa, että esimerkiksi sosiaalisen tuen laatu on usein tärkeämpää kuin sen määrä.

Vertailevan tutkimuksen salakareista kertoi myös analyysivaiheessa saamani tieto, että Venäjän kyselylomakkeessa olisi ollut käänkösvirheitä. Otin yhteyttä yhteiskuntatieteelliseen tietoaarkistoon ja selvitin asiaa: kyseessä oleva ongelma koski kysymyksiä, joita en käyttänyt tässä tutkimuksessa. Kuitenkin kysymyksissä, joissa oli yhtenä vaihtoehtona aviomies, vaimo tai asuinkumppani, oli Venäjän lomakkeesta jätetty asuinkumppani kokonaan pois (liite 1: kysymykset 30, 31 ja 32).

Lisäksi on muistettava Venäjän monimuotoisuus. Monet tiedot maasta ovat ristiriidassa keskenään ja alueelliset erot saattavat olla hyvin suuria. Maassa on noin 150 miljoonaa asukasta. He jakautuvat erilaisiin ryhmiin, joista moniin riittää ihmisiä saman verran kuin Suomessa on asukkaita. Juuri tästä syystä Venäjä osoittautuikin hankalaksi tutkimuskohteeksi. Lisäksi Venäjä on alati muuttuvassa tilassa: tämän päivän tieto voi olla jo huomenna vanhaa. Siirtymävaiheen yhteiskunnat eivät helposti antaudu tutkittaviksi. Suomi on selvästi homogeenisempi maa kuin Venäjä. Todennäköisesti hyvin järjestäytyneen yhteiskunnan tavoittelemisen ja ylläpitämisen onkin Suomessa huomattavasti helpompaa kuin Venäjällä.

Venäjän ”vaikeudesta” huolimatta herää mielenkiintoinen ajatusrakennelma: Venäjä on luonnonvaroiltaan maailman rikkain valtio. Tällä hetkellä maa on käytännöllisesti katsoen velaton ja valtion valuuttavaranto on suuri (Pastinen 2006, 16). Kun samaan aikaan on tiedossa, että merkittävä osa työntekijöistä on ylikoulutettuja töiden vaativuuteen nähden, ei voi tulla muuta kuin päätelmään, että yhteistoiminnan koordinoiminen ei tahdo oikein onnistua Venäjällä. Eli maassa on taloudellista ja inhimillistä pääomaa aivan riittämiin, mutta oikeanlaatuista sosiaalista pääomaa puuttuu.

Kansakuntien kuvitteellisessa laboratorioissa lisättäisiin ripaus luottamusta ja paljon yhdistävää (sekä mahdollisesti yhteenliittävää) sosiaalista pääomaa ja Venäjä olisi sekä toimivampi, tasa-arvoisempi että sosiaalisesti oikeudenmukaisempi yhteiskunta. Ehkä tämä kaikki on toki liian kaukaa haettua.

Paavo Haavikko kiteytti asiantilan osuvasti Aamulehdessä 24.1.2006. Hänen näkemyksensä mukaan Venäjä on sotilasvaltio, joka on luotu pysymään koossa vain ylhäältäpäin tulevilla määräyksillä: ”Demokratian syntyminen Venäjälle on vähän kuin ruokamullan syntyminen. Se ei tahdo oikein tyhjästä syntyä.”

Tulevaisuudessa epävirallisen sosiaalisen tuen tarve saattaa kasvaa Suomessa, sillä väestö vanhenee ja palvelujen tarve kasvaa. Kaikkia sosiaalisen tuen tarpeita eivät hyvinvointivaltio, yritykset, järjestöt sekä yhdistykset pysty täyttämään. Tämähän on selvää jo tämän päivän suomalaisessa yhteiskunnassa. Ihmisten tuleekin olla yhä valmiimpia aktivoitumaan vapaaehtoisuudelta lähtevään toimintaan. Sosiaalisen tuen tuottamisessa on tärkeää säilyttää kuitenkin sen monimuotoisuus, joustavuus ja etenkin se, että myös yhteiskuntaan heikosti integroituneet ihmiset saavat tarvitsemansa tuen. Tärkeätä olisikin tutkia niitä syitä, jotka saattavat ihmisen kaikkien sosiaalisten tukimuotojen ulkopuolelle. En väitä, ettei tällaista tutkimusta olisi tehty läpi suomalaisen sosiaalipolitiikan historian, mutta toivoisi näiden tutkimusten tulosten tulevan myös kansakunnan kollektiiviseen tietoisuuteen.

Kun taas tarkastelee Venäjän tilannetta, ideaalina olisi, että formaalit tukimuodot kohdistuisivat sitä eniten tarvitseville. Lisäksi kehittyneempi kansalaisjärjestöjen kautta kumpuava yhteistoiminta tuottaisi lisääntyviä sosiaalisen tuen mahdollisuuksia. Sosiaalisella pääomalla on pyritty selittämään monenkirjavia yhteiskunnallisia ilmiöitä, kuten esimerkiksi taloudellista toimintakykyä, toimivaa demokratiaa ja yksilöiden terveyttä. Laaja-alainen sosiaalisen pääoman tutkiminen Venäjällä olisi tarpeellista ja järkeenkäypää.

Lähteet

Alanen, Ilkka (2003) Postsosialistinen transitio ja sosiologia. Teoksessa Melin, Harri & Nikula, Jouko (toim.) Yhteiskunnallinen muutos. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 219–232.

Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma (2000) Suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Blom, Raimo (2002) Mental Climate in Russia. Teoksessa Nikula, Jouko (ed.) Restoration of Class Society in Russia? Aldershot: Ashgate, 102–121.

Bourdieu, Pierre (1986) The Forms of Capital. Teoksessa Richardsson, John G. (ed.) Handbook of Theory and Research for the Sociology Education. New York: Greenwood Press, 241–258.

Caldwell, Melissa L. (2004) Not by Bread Alone. Social Support in the New Russia. Berkeley and Los Angeles, California: University of California Press.

Caplan, Gerald (1974) Support Systems and Community Mental Health. New York: Basic Books.

Cobb, Sidney (1976) Social support as a moderator of life stress. Psychosomatic Medicine 38 (5), 300–314.

Coleman, James S. (1988) Social Capital in Creation of Human Capital. American Journal of Sociology 94, 95–120.

Coleman, James S. (1990) Foundations of Social Theory. Cambridge: Harvard University Press.

Darwin, Charles (1952) The Origin of Species. The Descent of Man. Chicago: Encyclopaedia Britannica. (Alkuperäisversio julkaistu vuonna 1871).

Deacon, Bob (2000) Eastern European welfare states: the impact of the politics of globalisation. Journal of European Social Policy. Vol.10 (2), 146-161.

Durkheim, Émile (1952) Suicide. A Study in Sociology. London: Routledge. (Alkuperäisversio julkaistu vuonna 1897).

Goodwin, Robin & Nizharadze, George & Luu, Lan Anh Nguyen & Kosa, Eva & Emelyanova, Tatiana (2001) Social Support in a Changing Europe: An analysis of three post-communist nations. *European Journal of Social Psychology* 31, 379–393.

Gothoni, Raili (1990) Vanhusten sosiaaliset verkostot ja sosiaalinen tuki. Tutkimus kalliolaisten ja kiteeläisten vanhusten elämäntilanteesta. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisuja.

Granovetter, Mark S. (1973) The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology* 78 (6), 1360–1380.

Haavikko, Paavo. Haastattelu Aamulehdessä 24.1.2006.

Haavio-Mannila, Elina (1984). Perhe hoiva ja tunne yhteisönä. Teoksessa Haavio-Mannila, Elina & Jallinoja, Riitta & Srandell, Harriet (toim.) Perhe, työ ja tunteet. Juva: WSOY, 138–148.

Hautamäki, Antti (2001) Suomi muutosten edellä. Raportti Suomen haasteista. Sitran raportteja 6. Saatavana www-muodossa: <http://www.sitra.fi/Julkaisut/raportti6.pdf>. Luettu 19.1.2006.

Heikkilä, Matti (2005) Valtio vastaa, mutta mistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 70 (1), 1–2.

Holahan, Charles & Moos, Rudolf (1981) Social Support and Psychological Distress: A Longitudinal Analysis. *Journal of Abnormal Psychology* 90 (4), 365–370

House, James S. (1981) *Work Stress and Social Support*. Reading, MA: Addison-Wesley.

Hyypä, Markku T. (2002) Elinvoimaa yhteisöstä. Sosiaalinen pääoma ja terveys. Jyväskylä: PS-kustannus.

Ilmonen, Kaj (2001) Sosiaalinen pääoma: käsite ja sen ongelmallisuus. Teoksessa Ilmonen, Kaj (toim.) Sosiaalinen pääoma ja luottamus. Jyväskylä: SoPhi 42, 9–38.

Ilmonen, Kaj (2004) Sosiaalinen pääoma: uusi ihmekäsite vai käyttökelpoinen hypoteesi. Teoksessa Rahkonen, Keijo (toim.) Sosiologian nykykeskusteluja. Helsinki: Gaudeamus, 99–142.

Inglehart, Ronald (1999) Trust, Well-being and Democracy. Teoksessa Warren, Mark (ed.) *Democracy & Trust*. Cambridge: Cambridge University Press.

International Social Survey Programme : Social Networks II, 2001 [elektroninen aineisto]. First Edition: March 2004. Köln : Zentralarchiv für empirische Sozialforschung [tuottaja, jakaja], 2004. Tampere : Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2004.

Israel, B. (1982) Social networks and health status; linking theory, research and practice. *Patient Counselling and Health Education* 4 (2), 65–79

Julkunen, Raija & Nieminen, Riikka (2002) Mihin luotamme, kun luotamme hyvinvointivaltioon. Teoksessa Ruuskanen Petri (toim.) *Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille*. Jyväskylä: PS-kustannus, 161–180.

Karisto, Antti & Takala, Pentti & Haapola, Ilkka (1998) *Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa*. Juva: WSOY.

Kaunistamaa, Pekka (2001) *Yhdistyselämä ja sosiaalinen pääoma*. Teoksessa Ilmonen, Kaj (toim.) *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*. Jyväskylä: SoPhi 42, 119–143.

Kinnunen, Petri (1998). *Hyvinvoinnin ruletti. Tutkimus sosiaalisen tuen verkostojen jäsentymisestä 1990-luvun lopun Suomessa*. Rovaniemi: Acta Universitatis Lapponiensis 20.

Kinnunen, Petri (1999) *Sosiaalinen tuki ja kolmas sektori*. Teoksessa Hokkanen, Liisa & Kinnunen, Petri & Siisiäinen, Matti (toim.) *Haastava kolmas sektori. Pohdintoja tutkimuksen ja toiminnan moninaisuudesta*. Jyväskylä: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, 102–114.

Kinnunen, Ulla (1993) *Stressi ja sen hallinta*. Teoksessa Kuusinen Kirsti-Liisa. (toim.) *Terveyspsykologia*. Juva: WSOY.

Kivinen, Markku (1998) *Sosiologia ja Venäjä*. Helsinki: Tammi.

Kosonen, Pekka (1997) *Eurooppalaiset hyvinvointivaltiot*. Helsinki: Gaudeamus.

Kotakari, Ulla & Rusanen, Timo (1996) *Mihin kansalaiset turvautuvat*. Teoksessa Matthiess, Aila-Leena & Kotakari, Ulla & Nylund, Marianne (toim.) *Välittävät verkostot*. Jyväskylä: Vastapaino, 177–189.

Kumpusalo, Esko (1988) *Omatoimisuus, sosiaalinen tuki ja terveys. Teoreettinen analyysi ja väestötutkimus neljässä savolaiskylässä. Lääkintöhallituksen julkaisuja*. Helsinki: Vapokustannus.

Kumpusalo, Esko (1991) Sosiaalinen tuki, huolenpito ja terveys. Sosiaali- ja terveyshallituksen raportteja. Helsinki: Vapokustannus.

Kuorsalo, Anne & Susiluoto, Ilmari & Valkonen, Martti (1999) Venäjä ja rosvo kapitalismin haaksirikko. Helsinki: Oy Edita Ab.

Kääriäinen, Juha. Sosiaalisen pääoman mittaaminen. Luentomuistiinpanot. 3.5.2005. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos.

Lehtonen, Heikki & Kääriäinen, Juha (2005) Hyvinvointivaltiot ja sosiaalisen pääoman ulottuvuudet. Teoksessa Jokivuori, Pertti (toim.) Sosiaalisen pääoman kentät. Jyväskylä: Pertti Jokivuoria ja Minerva kustannus Oy, 293–312.

Melin, Harri (2002) Towards a Working Class Society: the Russian Class Structure in the 1990s. Teoksessa Nikula, Jouko (ed.) Restoration of Class Society in Russia? Aldershot: Ashgate, 1–18.

Melin, Harri & Blom, Raimo (2002) Toisenlainen Venäjä. Yhteiskuntapolitiikka 67 (1), 595–599.

Melkas, Tuula (1992) Valtion ja markkinoiden tuolla puolen. Kanssaihmissen apu Suomessa 1980-luvun lopulla. Helsinki: Tilastokeskus.

Nutbeam Don (1986) Health promotion glossary. Health Promotion 1986:1. Ottawan asiakirja 1986. Terveystiedon edistäminen. Muistio taustasta ja periaatteista. Helsinki: Folkhälsan, Terveystieteiden keskus ja Lääkintöhallitus.

ONS. Social capital. A review of the literature. London: Office for National Statistics, 2001a: <http://www.statistics.gov.uk/socialcapital/downloads/soccaplitreview.pdf>.
Luettu 12.5.2005.

Oorschot, Wim van & Arts, Will (2005) The social capital of European welfare states: the crowding-out hypothesis revisited. The Journal of European Social Policy 15 (1), 5–26.

Ovaska, Esko (2003) Ongelma, idylli vai elämysyhteisö? Pienten kuntien sosiaali- ja terveyspalveluiden ja sosiaalisen pääoman tarkastelua. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Pastinen, Ilkka (2006) Putin ja Putinin Venäjä. Kanava (1), 15–19.

Putnam, Robert D. (1993) *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.

Putnam, Robert D. (1995) *Bowling Alone: America's Declining Social Capital*. *Journal of Democracy* 6 (1), 65–78.

Putnam, Robert D. (2000) *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.

Roos, J.P. (1996) *Yhteisöllisyys ja kommunitarismi*. *Tiede & Edistys* 1, 45–49.

Rothstein, Bo (2001) *Social Capital in the Social Democratic Welfare State*. *Politics & Society* 29 (2), 207–241.

Rothstein, Bo & Kumlin, Staffan (2005) *Making and Breaking Social Capital. The Impact of Welfare-State Institutions*. *Comparative Political Studies* 38 (4), 339–365.

Ruuskanen, Petri (2001) *Sosiaalinen pääoma - käsitteet, suuntauksset ja mekanismit*. VATT-tutkimuksia 81. Helsinki: VATT.

Ruuskanen, Petri (2002) *Sosiaalinen pääoma hyvinvointipoliittisessa keskustelussa*. Teoksessa Ruuskanen, Petri (toim.) *Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille*. Jyväskylä: PS-kustannus, 5–27.

Sadeniemi, Matti (toim.) (2002) *Nyky-suomen sanakirja*. (Osat 5. ja 6.). Helsinki: WSOY.

Sailas, Anne & Susiluoto, Ilmari & Valkonen, Matti (1996) *Venäjä – jättiläinen tuuliajolla*. Helsinki: Edita.

Siisiäinen, Martti (2001) *Järjestöllinen pääoma Suomessa*. Teoksessa Ilmonen, Kaj (toim.) *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*. Jyväskylä: SoPhi 42, 144–169.

Simpura, Jussi (2002) *Sosiaalista pääomaa mittaamassa*. Teoksessa Ruuskanen, Petri (toim.) *Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille*. Jyväskylä: PS-kustannus, 200–222.

Skog, Irene (2004) Äiti Venäjän pojat kuolevat nuorena. Tilastokeskus:
http://www.stat.fi/tup/tieto aika/tilaajat/ta_06_04_pojat.html.
Luettu 10.1.2006.

Social Policy in Changing Russia (2002). Moscow: Independent Institute for Social Policy:
http://www.socpol.ru/eng/research_projects/pdf/proj10b.pdf. Luettu 13.2.2005.

Stolle, Dietlind (2003) The Sources of Social Capital. Teoksessa Hooghe, Marc & Stolle, Dietlind (toim.) Generating Social Capital. Civil Society and Institutions on Comparative Perspective. New York: Palgrave MacMillan, 19–32.

Tillman, William & Hobbs, George (1949) The Accident-prone Automobile Driver. A Study of the Psychiatric and Social Background. American Journal Psychiatry 106, 321–331.

Toiviainen, Seppo (1998) Neuvostoliitto, siirtymäkausi ja uusi Venäjä. Yhteiskuntapolitiikka 63 (4), 388–391.

Uslaner, Eric M. & Badescu, Gabriel (2003) Legacies and conflicts. The challenges to social capital in the democratic transition. Teoksessa Badescu, Gabriel & Uslaner, Eric M. (ed.) Social Capital and the Transition to Democracy. London and New York: Routledge, 219–232.

Vahtera, Jussi (1993) Sosiaaliset verkostot ja sosiaalinen tuki. Ryhmätyö 3, 28–37.

Williams, Philippa & Barclay, Lesley & Schmied, Virginia (2004) Defining Social Support in Context: A Necessary Step in Improving Research, Intervention, and Practice. Qualitative Health Research 14 (7), 942–960.

Woolcock, Michael (2000) Sosiaalinen pääoma: menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus. Teoksessa Kajanoja, Jouko & Simpura, Jussi (toim.) Sosiaalinen pääoma: globaaleja ja paikallisia näkökulmia. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES raportteja 252/2000. Saarijärvi: Gummerus.

Woolcock, Michael (2001) The Place of Social capital in Understanding Social and Economic Outcomes. Isuma: http://www.isuma.net/v02n01/woolcock/woolcock_e.pdf
Luettu 4.10.2005.

Tutkimuksessa on käytetty Tilastokeskuksen ja Maailman terveysjärjestön tilastoja:

www.stat.fi
www.who.org

Liitteet

liite 1. Tutkimuksessa analysoidut kysymykset

30. Oletetaan, että olette vilustunut ja Teidän täytyy olla vuoteessa muutama päivä ja tarvitsette apua kotitöihin, ostoksilla käymiseen jne. Kenen puoleen seuraavista henkilöistä kääntyisitte ensisijaisesti ja kenen puoleen toissijaisesti apua saadaksenne?

Rengastakaa molemmista sarakkeista vain yksi vaihtoehto.

	Ensisijaisesti	Toissijaisesti
Aviomies, vaimo, asuinkumppani.....	1	1
Äiti	2	2
Isä	3	3
Tytär	4	4
Miniä.....	5	5
Poika	6	6
Vävy	7	7
Sisar	8	8
Veli	9	9
Muu sukulainen	10	10
Muu aviopuolison sukulainen.....	11	11
Läheinen ystävä	12	12
Naapuri.....	13	13
Joku työtoverinne	14	14
Joku kunnan palveluksessa oleva avustaja.....	15	15
Joku jolle maksatte avusta	16	16
Joku muu.....	17	17
En kääntyisi kenenkään puoleen	18	18

jatkuu

31. Oletetaan, että Teidän pitäisi lainata suuri summa rahaa. Kenen puoleen seuraavista henkilöistä kääntyisitte ensisijaisesti ja kenen puoleen toissijaisesti saadaksenne lainaa?

Rengastakaa molemmista sarakkeista vain yksi vaihtoehto.

	Ensisijaisesti	Toissijaisesti
Aviomies, vaimo, asuinkumppani.....	1	1
Äiti	2	2
Isä	3	3
Tytär.....	4	4
Poika	5	5
Sisar	6	6
Veli	7	7
Muu sukulainen.....	8	8
Muu aviopuolison sukulainen.....	9	9
Kummi.....	10	10
Läheinen ystävä	11	11
Naapuri.....	12	12
Joku työtoverinne	13	13
Sosiaalitoimi	14	14
Pankki tai muu luottolaitos	15	15
Yksityinen rahanlainaaja	16	16
Joku muu.....	17	17
En kääntyisi kenenkään puoleen	18	18

jatkuu

32. Oletetaan, että tunnette olonne alakuloiseksi tai masentuneeksi. Haluisitte puhua asiasta. Kenen puoleen seuraavista henkilöistä kääntyisitte ensisijaisesti ja kenen puoleen toissijaisesti puhuaksenne asiasta?
Rengastakaa molemmista sarakkeista vain yksi vaihtoehto.

	Ensisijaisesti	Toissijaisesti
Aviomies, vaimo, asuinkumppani.....	1	1
Äiti	2	2
Isä	3	3
Tytär	4	4
Poika	5	5
Sisar	6	6
Veli	7	7
Muu sukulainen	8	8
Muu aviopuolison sukulainen.....	9	9
Läheinen ystävä	10	10
Naapuri.....	11	11
Joku työtoverinne	12	12
Pappi/muu uskonnollisen yhteisön työntekijä	13	13
Lääkäri	14	14
Psykologi tai muu ammattiauttaja	15	15
Itseapuryhmä	16	16
Joku muu.....	17	17
En kääntyisi kenenkään puoleen	18	18

10. Oletteko useimmin yhteydessä veljeen vai sisareen?

Rengastakaa vain yksi vaihtoehto.

Veljeen	1
Sisareen.....	2
En ole yhteydessä keneenkään aikuiseen veljeen tai sisareen	3

----> siirtykää kysymykseen 13 sivulle 4

11. Kuinka usein tapaatte tätä veljeä tai sisarta tai vieraillette hänen luonaan?

Rengastakaa vain yksi vaihtoehto.

Hän asuu samassa taloudessa kuin minäkin	1	----> siirtykää kysymykseen 13
Päivittäin	2	
Useita kertoja viikossa.....	3	
Vähintään kerran viikossa	4	
Vähintään kerran kuukaudessa	5	
Useita kertoja vuodessa	6	
Harvemmin	7	

jatkuu

14. Oletteko useimmin yhteydessä 18 vuotta täyttäneistä lapsistanne poikaan vai tyttäreeseen?

Rengastakaa vain yksi vaihtoehto.

Poikaan.....	1	
Tyttäreeseen.....	2	
En ole yhteydessä keneenkään aikuiseen lapseeni	3	----> siirtykää kysymykseen 17 sivulle 5

15. Kuinka usein tapaatte tätä aikuista lasta?

Rengastakaa vain yksi vaihtoehto.

Hän asuu samassa taloudessa kuin minäkin	1	----> siirtykää kysymykseen 17 sivulle 5
Päivittäin	2	
Useita kertoja viikossa	3	
Vähintään kerran viikossa	4	
Vähintään kerran kuukaudessa	5	
Useita kertoja vuodessa	6	
Harvemmin	7	

17. Seuraavaksi kysymyksiä isästäne. Kuinka usein tapaatte isääne tai vieraillette hänen luonaan?

Rengastakaa vain yksi vaihtoehto.

Isäni ei ole enää elossa	1	----> siirtykää kysymykseen 19
Hän asuu samassa taloudessa kuin minäkin	2	----> siirtykää kysymykseen 19
Päivittäin	3	
Useita kertoja viikossa	4	
Vähintään kerran viikossa	5	
Vähintään kerran kuukaudessa	6	
Useita kertoja vuodessa	7	
Harvemmin	8	
En koskaan	9	
En tiedä, missä isäni asuu	10	----> siirtykää kysymykseen 19

19. Entä kuinka usein tapaatte äitiänne tai vieraillette hänen luonaan?

Rengastakaa vain yksi vaihtoehto.

Äitini ei ole enää elossa	1	----> siirtykää kysymykseen 22 sivulle 6
Hän asuu samassa taloudessa kuin minäkin	2	----> siirtykää kysymykseen 22 sivulle 6
Päivittäin	3	
Useita kertoja viikossa	4	
Vähintään kerran viikossa	5	
Vähintään kerran kuukaudessa	6	
Useita kertoja vuodessa	7	
Harvemmin	8	
En koskaan	9	
En tiedä, missä äitini asuu	10	----> siirtykää kysymykseen 22 sivulle 6

jatkuu

23. Onko Teillä läheisiä ystäviä työpaikallanne? ----> Jos ette ole mukana työelämässä, siirtykää kysymykseen 24.

Kyllä 1 ----> Montako läheistä työtoveria? _____
 Ei 2

24. Asuuko kotinne naapurustossa Teille läheisiä ystäviä?

Kyllä 1 ----> Montako läheistä naapuria? _____
 Ei 2

25. Onko Teillä muita läheisiä ystäviä, jos ei oteta lukuun perheenjäseniä, ystäviä työpaikalla tai naapurustossa asuvia ystäviä? Tässä tarkoitetaan ystäviä esimerkiksi harrastusten, yhdistystoiminnan, kirkon tms. parissa.

Kyllä 1 ----> Montako läheistä ystävää? _____
 Ei 2

27. Kuinka usein tapaatte läheisintä tai parasta ystäväänne?

Rengastakaa vain yksi vaihtoehto.

Hän asuu samassa taloudessa kuin minäkin	1	----> siirtykää kysymykseen 29
Päivittäin	2	
Useita kertoja viikossa	3	
Vähintään kerran viikossa	4	
Vähintään kerran kuukaudessa	5	
Useita kertoja vuodessa	6	
Harvemmin	7	
En koskaan	8	

29. Rengastakaa seuraavien järjestöjen ja yhdistysten kohdalla vaihtoehto, joka kuvaa parhaiten osallistumistanne niiden toimintaan viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana.

	Olen osallistunut useammin kuin kahdesti	Olen osallistunut kerran tai pari	Kuulun, mutta en koskaan osallistu sen toimintaan	En kuulu kyseisiin järjestöihin
a) Poliittinen puolue tai puoluepoliittinen yhdistys	1	2	3	4
b) Ammattiliitto tai muu ammattiin liittyvä yhdistys.....	1	2	3	4
c) Kirkko tai uskonnollinen järjestö	1	2	3	4
d) Urheilujoukkue, harrastuspiiri tai vapaa-ajan yhdistys ..	1	2	3	4
e) Hyväntekeväisyysjärjestö tai -ryhmä	1	2	3	4
f) Asuinalueen seura tai yhdistys	1	2	3	4
g) Muut yhdistykset tai ryhmät	1	2	3	4

jatkuu

40. Missä määrin olette samaa tai eri mieltä seuraavista väitteistä?

Rengastakaa jokaiselta riviltä näkemystänne parhaiten vastaava vaihtoehto.

	Taysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	En samaa enkä eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Taysin eri mieltä	En osaa sanoa
a) On vain muutamia ihmisiä, joihin voin täydellisesti luottaa	1	2	3	4	5	6
b) Useimmiten voin olla varma, että muut ihmiset tahtovat parastani	1	2	3	4	5	6
c) Jos en ole varovainen, muut ihmiset käyttävät minua hyväkseen	1	2	3	4	5	6
d) Minunkaltaisella ihmisellä ei ole mitään sananvaltaa siihen, mitä valtiovalta tekee	1	2	3	4	5	6

33. Kuinka usein olette viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana tehnyt sukulaisten, ystävien, naapurien tai muiden tuttavienne hyväksi seuraavia asioita?

Rengastakaa jokaiselta riviltä näkemystänne parhaiten vastaava vaihtoehto.

	Useammin kuin kerran viikossa	Kerran viikossa	Kerran kuukaudessa	Vähintään 2 tai 3 kertaa viim. vuoden aikana	Kerran viim. vuoden aikana	En kertaakaan viim. vuoden aikana
a) Auttanut kotitöissä tai ostosten tekemisessä henkilöä, joka ei asu kanssanne	1	2	3	4	5	6
b) Lainannut suurehkon summan rahaa toiselle henkilölle	1	2	3	4	5	6
c) Keskustellut ja viettänyt aikaa jonkun kanssa, joka on ollut alakuloinen tai masentunut	1	2	3	4	5	6
d) Auttanut jotakuta työnhaussa	1	2	3	4	5	6

liite 2. Tutkimuksessa käytettyjä taulukoita

Taulukko 1. Emotionaalisen tuen verkostot. Kenen puoleen vastaaja kääntyisi ensisijaisesti, jos olisi masentunut tai alakuloinen? (%)

	Suomi	Venäjä
Aviomies, vaimo, asuinkumppani	51 (1.)	33 (1.)
Äiti	5	10
Isä	0	1
Tytär	3	8
Poika	1	2
Läheinen ystävä	22 (2.)	23 (2.)
Sisar	5 (3.)	5 (3.)
Veli	1	2
Muu sukulainen	0	2
Muu aviopuolison sukulainen	0	3
Naapuri	0	4
Joku työtoverinne	1	1
Lääkäri	3	0
Psykologi tai muu ammattiauttaja	1	0
Joku muu	1	1
<i>Ei kääntyisi kenenkään puoleen</i>	6	5
Yhteensä	100 % (N = 1332)	100 % (N = 1997)

Taulukko 2. Aineellisen tuen verkostot. Kenen puoleen vastaaja kääntyisi ensisijaisesti, jos haluaisi lainata suuren summan rahaa? (%)

	Suomi	Venäjä
Aviomies, vaimo, asuinkumppani	24 (2.)	4
Äiti	12 (3.)	14 (2.)
Isä	8	5
Tytär	1	6
Poika	1	5
Läheinen ystävä	2	18 (1.)
Sisar	2	7 (3.)
Veli	2	6
Muu sukulainen	1	6
Muu aviopuolison sukulainen	1	4
Naapuri	0	7 (3.)
Joku työtoverinne	0	4
Pankki tai muu luottolaitos	38 (1.)	0
Joku muu	2	0
<i>En kääntyisi kenenkään puoleen</i>	6	14
Yhteensä	100 % (N = 1334)	100 % (N = 1998)

jatkuu

Taulukko 3. Toiminnallisen tuen verkostot. Kenen puoleen vastaaja kääntyisi ensisijaisesti, jos hän olisi vilustunut ja tarvitsisi apua esimerkiksi kotitöihin ja ostoksilla käymiseen? (%)

	Suomi	Venäjä
Aviomies, vaimo, asuinkumppani	66 (1.)	46 (1.)
Äiti	10 (2.)	18 (2.)
Isä	1	1
Tytär	4	13 (3.)
Poika	3	7
Läheinen ystävä	7 (3.)	3
Sisar	3	3
Veli	1	1
Muu sukulainen	1	2
Naapuri	1	3
Sosiaalitoimi	0	1
<i>En kääntyisi kenenkään puoleen</i>	3	2
Yhteensä	100 % (N = 1327)	100 % (N = 1998)

Taulukko 4. Emotionaalinen tuki ikäluokittain. Kuinka usein vastaaja on keskustellut ja viettänyt aikaa jonkun kanssa, joka on ollut alakuloinen tai masentunut viimeksi kuluneiden 12 kk aikana? (%)

			Emotionaalinen tuki ikäluokittain (%)					Yhteensä	
			Ei kertaakaan	Kerran	Vähintään 2 tai 3 kertaa	Kerran kuukaudessa	Kerran viikossa		Useammin kuin kerran viikossa
Suomi	Ikäluokka	15-24	14	8	32	24	15	7	100 (213)
		25-34	15	13	38	20	8	6	100 (250)
		35-44	19	12	32	20	9	8	100 (277)
		45-54	21	10	33	18	11	7	100 (275)
		55-64	23	13	30	19	10	5	100 (191)
		65-101	33	14	26	13	8	6	100 (133)
	Yhteensä	21	11	33	19	10	6	100 (1339)	
Venäjä	Ikäluokka	15-24	8	6	25	25	18	18	100 (271)
		25-34	9	7	20	30	20	14	100 (348)
		35-44	9	7	23	25	22	14	100 (412)
		45-54	9	7	25	25	21	13	100 (382)
		55-64	7	7	27	26	18	15	100 (269)
		65-101	22	4	22	20	17	15	100 (316)
	Yhteensä	11	6	23	25	20	15	100 (1998)	

Suomi (N = 1339): $c^2 = 44,3$; $df = 25$, $p = 0,010$ /Venäjä (N = 1998): $c^2 = 62,8$; $df = 25$, $p = 0,000$

jatkuu

Taulukko 5. Emotionaalinen tuki ja koulutustaso. Kuinka usein vastaaja on keskustellut ja viettänyt aikaa jonkun kanssa, joka on ollut alakuloinen tai masentunut viimeksi kuluneiden 12 kk aikana? (%)

			Emotionaalinen tuki ja koulutustaso (%)					Yhteensä	
			Ei kertaakaan	Kerran	Vähintään 2 tai 3 kertaa	Kerran kuukaudessa	Kerran viikossa		Useammin kuin kerran viikossa
Suomi	Koulutustaso	Opiskelija	17	11	27	26	14	5	100 (93)
		Kansakoulu	29	14	24	14	12	7	100 (250)
		Peruskoulu	21	12	32	20	10	5	100 (373)
		Opisto, lukio, ammattikoulu jne.	16	11	37	20	10	6	100 (345)
		Korkeakoulu	14	8	42	21	6	9	100 (212)
	Yhteensä		21	11	33	19	10	6	100 (1273)
Venäjä	Koulutustaso	Opiskelija	30	0	46	8	8	8	100 (13)
		Kansakoulu	22	8	22	20	15	13	100 (156)
		Peruskoulu	10	7	25	27	18	13	100 (935)
		Opisto, lukio, ammattikoulu jne.	9	6	23	23	22	17	100 (639)
		Korkeakoulu	8	4	21	29	24	16	100 (255)
	Yhteensä		11	6	23	25	20	15	100 (1995)

Suomi (N = 1273): $c^2 = 50,8$; $df = 20$, $p = 0,000$ /Venäjä (N = 1998): $c^2 = 60,1$; $df = 20$, $p = 0,000$

Taulukko 6. Aineellinen tuki ja sukupuoli. Kuinka usein vastaaja on lainannut suurehkon summan rahaa toiselle henkilölle viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana? (%)

			Aineellinen tuki ja sukupuoli (%)					Yhteensä	
			Ei kertaakaan	Kerran	Vähintään 2 tai 3 kertaa	Kerran kuukaudessa	Kerran viikossa		Useammin kuin kerran viikossa
Suomi	Sukupuoli	Mies	73	16	9	2	0	0	100 (634)
		Nainen	76	12	10	2	0	0	100 (671)
	Yhteensä		74	14	10	2	0	0	100 (1305)
Venäjä	Sukupuoli	Mies	28	12	30	23	5	2	100 (913)
		Nainen	32	13	28	20	5	2	100 (1089)
	Yhteensä		30	13	29	21	5	2	100 (2002)

Suomi (N = 1305): $c^2 = 6,8$; $df = 5$, $p = 0,236$ /Venäjä (N = 2002): $c^2 = 4,9$; $df = 5$, $p = 0,426$

jatkuu

Taulukko 7. Aineellinen tuki ikäluokittain. Kuinka usein vastaaja on lainannut suurehkon summan rahaa toiselle henkilölle viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana? (%)

			Aineellinen tuki ikäluokittain (%)					Yhteensä	
			Ei kertaakaan	Kerran	Vähintään 2 tai 3 kertaa	Kerran kuukaudessa	Kerran viikossa		Useammin kuin kerran viikossa
Suomi	Ikäluokka	15-24	58	19	19	4	0	0	100 (214)
		25-34	66	18	13	3	0	0	100 (252)
		35-44	81	10	8	1	0	0	100 (279)
		45-54	84	9	6	1	0	0	100 (269)
		55-64	76	15	7	2	0	0	100 (178)
		65-101	83	10	3	3	0	1	100 (115)
	Yhteensä		75	13	10	2	0	0	100 (1307)
Venäjä	Ikäluokka	15-24	33	8	27	25	6	1	100 (271)
		25-34	21	10	33	27	7	2	100 (349)
		35-44	26	14	34	20	4	2	100 (412)
		45-54	27	16	28	22	6	1	100 (383)
		55-64	32	15	29	19	4	1	100 (270)
		65-101	45	12	22	16	2	3	100 (316)
	Yhteensä		29	13	29	22	5	2	100 (2001)

Suomi (N = 1307): $c^2 = 81,9$; $df = 25$, $p = 0,000$ /Venäjä (N = 2001): $c^2 = 86,7$; $df = 25$, $p = 0,000$

Taulukko 8. Toiminnallinen ja sukupuoli. Kuinka usein vastaaja on auttanut kotitöissä tai ostosten tekemisessä henkilöä, joka ei asu samassa kotitaloudessa? (%)

			Toiminnallinen tuki ja sukupuoli (%)					Yhteensä	
			Ei kertaakaan	Kerran	Vähintään 2 tai 3 kertaa	Kerran kuukaudessa	Kerran viikossa		Useammin kuin kerran viikossa
Suomi	Sukupuoli	Mies	23	10	33	18	9	7	100 (656)
		Nainen	17	8	35	22	11	7	100 (690)
	Yhteensä		20	9	34	20	10	7	100 (1346)
Venäjä	Sukupuoli	Mies	22	7	17	23	18	13	100 (911)
		Nainen	25	7	17	24	15	12	100 (1088)
	Yhteensä		24	7	17	23	16	13	100 (1999)

Suomi (N = 1346): $c^2 = 14,99$; $df = 5$, $p = 0,011$ /Venäjä (N = 1999): $c^2 = 9,29$; $df = 5$, $p = 0,098$

jatkuu

Taulukko 9. Toiminnallinen ja koulutustaso. Kuinka usein vastaaja on auttanut kotitöissä tai ostosten tekemisessä henkilöä, joka ei asu samassa kotitaloudessa? (%)

			Toiminnallinen tuki ja koulutustaso (%)					Yhteensä	
			Ei kertaakaan	Kerran	Vähintään 2 tai 3 kertaa	Kerran kuukaudessa	Kerran viikossa		Useammin kuin kerran viikossa
Suomi	Koulutustaso	Opiskelija	16	11	31	25	12	5	100 (93)
		Kansakoulu	29	5	24	18	14	10	100 (245)
		Peruskoulu	19	11	34	20	10	6	100 (375)
		Opisto, lukio ammattikoulu jne.	16	9	40	19	10	6	100 (351)
		Korkeakoulu	17	10	38	21	9	5	100 (211)
	Yhteensä		20	9	34	20	11	6	100 (1275)
Venäjä	Koulutustaso	Opiskelija	50	1	14	21	7	7	100 (14)
		Kansakoulu	47	6	14	15	11	7	100 (156)
		Peruskoulu	22	8	18	22	17	13	100 (935)
		Opisto, lukio ammattikoulu jne.	21	7	17	27	16	12	100 (639)
		Korkeakoulu	19	9	18	24	16	14	100 (256)
	Yhteensä		24	7	17	23	16	13	100 (2000)

Suomi (N = 1275): $c^2 = 46,8$; $df = 20$, $p = 0,001$ /Venäjä (N = 2000): $c^2 = 66,7$; $df = 20$, $p = 0,000$

